ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЭКОЛОГИЯ ЖӘНЕ ТАБИҒИ РЕСУРСТАР МИНИСТРЛІГІ

«Жасыл Даму» акционерлік қоғамы

Шекарадағы көміртекті түзету тетігінің (бұдан әрі – Механизм) ағымдағы мәртебесі мен даму трендтері және механизм шеңберінде көміртегі шығарындыларына бағаларды есепке алудың ықтимал әдістері туралы есеп

Астана, 2024 жыл

Бекіту парағы

Шекарадағы көміртекті түзету тетігінің (бұдан әрі – Механизм) ағымдағы мәртебесі мен даму трендтері және механизм шеңберінде көміртегі шығарындыларына бағаларды есепке алудың ықтимал әдістері туралы есеп

№	Аты-жөні	Лауазымы	Қолы
1	Калкаманов Сакен Амангельдинович	«Жасыл даму» АҚ Басқарушы директоры	
2	Насирхан Рустам	«Жасыл даму» АҚ модельдеу, талдау және болжау департаментінің директоры	
3	Сайлауова Назым Алматкызы	«Жасыл даму» АҚ модельдеу, талдау және болжау департаментінің бас менеджері	

Мазмұны

Суреттер тізімі 5
Кестелер тізімі 5
Кіріспе 6
1. СВАМ өтпелі кезеңі (2023 – 2025) 8
1.1. 2024 жылғы шілдеге дейінгі есептілік 9
1.2. 2024 жылдың шілдесінен бастап өзгерістер 12
1.3. Өтпелі кезеңнен кейінгі СВАМ 15
1.4. СВАМ-ның дамушы елдерге әсері 19
1.5. Қорытынды 22
2.Шекарадағы көміртекті түзету механизмінің даму тенденциялары 25
2.1. Ұлыбританияда көміртекті шекаралық түзету механизмін (СВАМ) енгізу 25
2.2. Ұлыбританияның көміртегі бағасына және көміртектің ағып кетуіне қатысты халықаралық әрекеттері 27
2.3. Ұлыбританияның көміртектік шекаралық түзету механизмін енгізу 28
2.3.1.Секторларды қамту саласы 31
2.3.2.Шығарындылардың таралу саласы 32
2.3.3.СВАМ сәйкестік құнын анықтау 33
2.3.4.Импорттаушының міндеттемелері, айыппұлдар және беріктікке тексеру 34
2.3.5.СВАМ жобасын жүзеге асырудан түскен кіріс ағыны 36
2.4. Болат өнеркәсібі және СВАМ 37
2.4.1.Сауда кедергілері 38
2.4.2.Сауданы Ұлыбританияға бағыттау 39
2.4.3.Көміртекті сақтауға жоғары шығындардың экспорты мен әсері 43
2.5. Ұлыбританияда СВАМ енгізу туралы қорытынды 47
3.СВАМ-ның Орталық Азиядан экспортқа әсері 48
3.1. Әсерді азайту: экспорттаушы елдердің саясаты 50
4.Дамушы экономикалар контекстіндегі ЕО көміртегі салығы 52
5.СВАМ шеңберіндегі көміртегі бағасын есептеу әдістері 55
5.1. Сауда шараларындағы климаттық әрекеттерді есепке алу 56

5.2. СВАМ іске асыру кезінде көміртегі бағасын несиелеу 60
5.3. Шығарындылар квоталарын сату жүйелерінде төленген көміртегі бағалары бойынша несиелеу 62
5.4.1.Ішкі өтемақы несиелері 62
5.4.2.Халықаралық несиелер 64
5.4.3.Өтемақының басқа тәсілдері 64
5.4.4.Шығарындыларға квота саудасының басқа жүйелері 65
5.4.5.Ерікті несиелеу жүйелері 65
5.4.6.Көміртегі салығы режимдерінде төленген көміртегі бағасын несиелеу .. 66
5.4.7.Субұлттық деңгейде төленетін көміртегі бағалары бойынша несиелеу .. 67
5.4.8.Көміртегі бағасының басқа нұсқалары және шекаралық жағдайлар 67
5.4.9.Шыққан елінде көміртегі бағасын енгізу 70
5.5. Қорытынды 73
6.СВАМ тауарларын экспорттау кезінде көміртектің ағып кету қаупіне шолу .. 75
6.1. СВАМ шеңберіндегі еуропалық экспорт 75
6.1.1.Тыңайтқыштар 76
6.1.2.Цемент 78
6.1.3.Темір және болат 80
6.1.4.Алюминий 83
6.2. СВАМ - нан экспортты алып тастау 83
6.3. СВАМ қамтылған жаһандық тауарлар нарығы 85
6.4. Парниктік газдар шығарындыларының қарқындылығын арттыру қарқыны 92
6.5. Қорытынды 93
7.СВАМ-ның Азия аймағына әсері 96
7.1.Азия елдеріне СВАМ-ның салалар бойынша әсері 97
7.2.ЖІӨ мен әл-ауқатқа әсерін талдау 97
7.3.Осал Азия экономикалары үшін іс-шаралар 99
7.4.Азия аймағы үшін негізгі тұжырымдар 100
8.СВАМ-ның Қазақстанға әсері 101
8.1.Қорытынды 104
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі 107

Суреттер тізімі

Сурет 2.4.2.1 - ЕО-қа болаттың әлемдік экспорты (2022 ж.) 40
Сурет 2.4.2.2 - Әлемде болат өндірудің артық қуаттылығының өсуі сауданы қайта бағыттау қаупін арттырады 43
Сурет 2.4.3.1 - Ұлыбританиядан Болат экспорты бағыттар бойынша, 2022 жыл 45
Сурет 3.1 - Елдер бойынша CBAM қамтитын экспорт 49
Сурет 6.1.1.1 - Тыңайтқыштар экспортының маусымдылығы 77
Суоет 6.1.1.2 - CBAM-мен қамтылған тыңайтқыш өнімдерінің орташа көміртегі сыйымдылығы 78
Сурет 6.1.2.1 – Цемент экспорты 79
Сурет 6.1.2.2 – CBAM-мен қамтылған өнімнің көміртегі сыйымдылығы 80
Сурет 6.1.3.1 - Болат бойынша сауда балансы (Дереккөз: Eurofer) 81
Сурет 6.1.3.2 - CBAM-мен қамтылған қара металлургия өнімдерінің орташа көміртегі сыйымдылығы 82
Сурет 6.1.4.1 – CBAM-мен қамтылған алюминий өнімдерінің орташа көміртегі сыйымдылығы 83
Сурет 6.3.1 - Шикі болат өндірісі бойынша номиналды қуаттар, 2000-2022 жылдар 87
Сурет 6.3.2 - Өнеркәсіптік тұтынушылар үшін электр энергиясының және табиғи газдың бағасы (2023) (2022) (Дереккөз: vbw/Prognoz, 2023) 88
Сурет 6.3.3 - Шойын мен болаттың импорты мен экспорты (HS2 72 және 73 кодтары), алюминий (HS2 76 коды), азот тыңайтқыштары (HS4 коды 3102), цемент және клинкер (HS4 коды 2523), 2016-2022 жж (Дереккөз: Eurostat, 2024) 90

Кестелер тізімі

Кесте 2.4.2.1 - Ұлыбританияға арматуралық болат импорты 42
Кесте 3.1 - ЕО-ның жалпы салалық экспорттағы үлесі ретінде қамтылған тауарларға экспорты (2022 жыл) 48
Кесте 6.1.1 - ЕО 27-ден CBAM өнімі экспортының үлесі секторлар деңгейіндегі өндіріс құнында, 2018-2020 жылдар 76

Кіріспе

Еуропалық Одақ СВАМ енгізген сәттен бастап қолданыстағы регламентке өнімді қамту саласын кеңейту, өтпелі кезең, шығарындыларды тарату саласын кеңейту, авторизациялаудың егжей-тегжейлі ережелер және ЕО ШСЖ-мен интеграциялау жөніндегі бөлігінде бірқатар өзгерістер енгізілді.

1. Өнімді қолдану аясын кеңейту.

СВАМ қамтитын өнімдердің ауқымы айтарлықтай кеңейтілді. Ағымдағы тізім енді мыналарды қамтиды:

- Каолин және басқа каолин саздары: негізінен қағаз, керамика және басқа да өнімдер жасау үшін қолданылады.
- Алюминий цементі: құрамында алюминий оксидінің жоғары пайызы бар және белгілі бір құрылыс мақсаттары үшін қолданылатын цемент түрі.
- Кейбір ферроқорытпалар: болат өндірісінде қолданылатын марганец, кремний немесе алюминий сияқты бір немесе бірнеше басқа элементтердің жоғары үлесі бар темір қорытпалары.
- Агломерацияланған темір кендері мен концентраттары: болат өндіру үшін домна пештерінде қолданылатын қайта өңделген темір рудасы.
- Темір мен болаттан жасалған әртүрлі бұйымдар: бұрандалар, болттар, гайкалар, тойтармалар, шайбалар және басқа да ұқсас бұйымдар.
- Алюминий конструкциялары мен құрылымдық бөліктері: резервуарларды, цистерналарды, құмыраларды және контейнерлерді қоса алғанда.
- Алюминийден жасалған сым, кабельдер, өрілген таспалар: құрылыста және әртүрлі өнеркәсіптік салаларда қолданылады.
- Сутегі: Отын ретінде және әртүрлі өндірістік процестерде қолданылады (EY US) (KPMG).

2. Өтпелі кезең.

СВАМ үшін өтпелі кезең 2023 жылдың 1 қазанынан 2025 жылдың 31 желтоқсанына дейін созылады. Осы уақыт ішінде импорттаушылар импортталатын тауарлардағы парниктік газдардың (ПГ) шығарындыларын егжей-тегжейлі сипаттай отырып, тоқсан сайынғы есеп беру міндеттемелерін орындауы керек. Оларға мыналар жатады:

Тікелей шығарындылар: импортталатын тауарларды өндіру процесінде тікелей туындайтын шығарындылар.

Жанама шығарындылар: тауарларды өндіру процесінде тұтынылатын электр энергиясын өндіруден шығарындылар.

Бұл кезеңде ешқандай қаржылық түзетулер болмайды, яғни импорттаушыларға 2026 жылға дейін СВАМ сертификаттарын сатып алудың қажеті жоқ (EY US) (KPMG).

3. Шығарындыларды қолданудың кеңейтілген саласы.

СВАМ қамтитын шығарындылар саласы жанама шығарындыларды қосу арқылы кеңейтілді. Бұл импорттаушылар импорттық тауарларды өндіруде қолданылатын электр энергиясын өндіруге байланысты шығарындыларды ескеруі керек дегенді білдіреді. Өтпелі кезеңнен кейін импорттаушылар, ЕО-тың жанама шығарындылар шығындарын өтеу шаралары қолданылатын темір мен болаттың кейбір түрлері сияқты жекелеген өнім түрлерін қоспағанда осы шығарындыларды жабу үшін СВАМ сертификаттарын сатып алуы керек.

4. Авторизацияның егжей-тегжейлі ережелері.

СВАМ қамтылған тауарларды импорттауға рұқсат алу процесіне қатысты жаңа ережелер енгізілді. Импорттаушылар: 2025 жылға қарай СВАМ уәкілетті декларанты мәртебесін алуы керек.

Уақытша шешімдердің алдын алу үшін қатаң ережелерді сақтау керек:

- Тауарларды өзгерту: олардың жіктелуін өзгерту және СВАМ қамтуын болдырмау.
- Жүктерді жасанды бөлу: босату шектерін төмендету үшін (мысалы, ішкі құны 150 евродан аз) (Global Tax News) (KPMG).

5. ЕО ШСЖ-мен интеграция.

ЕО шығарындыларының сауда жүйесі (ЕО ШСЖ) СВАМ-ға сәйкестендіру үшін жаңартылды:

Тегін жеңілдіктерді кезең-кезеңімен алып тастау: 2026 жылдан бастап ЕО өндірушілеріне арналған тегін квоталар 2034 жылға дейін біртіндеп жойылады, егер олар өз процестерін қайта құрмаса, кәсіпорын шығындарының өсуіне әкеледі.

Шығарындыларды азайтудың мақсатты көрсеткіштерін арттыру: мақсат-2030 жылға қарай шығарындыларды 62%-ға азайту (2005 жылғы деңгеймен салыстырғанда).

Жаңа секторларға таралуы: авиация, теңіз көлігі, сондай-ақ муниципалды қалдықтарды жағу және құрылыс/жол көлігі секторлары (ЕО ШСЖ II).

Нарық тұрақтылығының резерві (MSR): көміртегі нарығындағы бағаның ауытқуын шешу үшін күшейтілген (Global Tax News) (KPMG).

Ерекшеліктер: регламент құны 150 евродан аспайтын тауарларға, жеке багаждағы тауарларға, сондай-ақ әскери пайдалануға арналған тауарларға арналған ерекшеліктерді қамтиды.

Бұл өзгерістер 2050 жылға қарай климаттық бейтараптыққа қол жеткізу және импортталатын тауарлар үшін баламалы көміртегі бағасын қамтамасыз ету арқылы көміртектің ағып кету қаупін жою бойынша ЕО-тың Еуропалық жасыл курстың кеңірек стратегиясының бөлігі болып табылады.

1. СВАМ өтпелі кезеңі (2023 – 2025)

2023 жылдың 1 қазанынан бастап СВАМ өтпелі кезеңге өтті және импорттаушылар үшін алғашқы есеп беру кезеңі 2024 жылдың 31 қаңтарында аяқталды. СВАМ-ды біртіндеп енгізу ЕО кәсіпорындары мен ЕО-қа кірмейтін елдер үшін, сондай-ақ мемлекеттік органдар үшін мұқият, болжамды және пропорционалды ауысуды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Бастапқыда СВАМ белгілі бір тауарлар мен жеке прекурсорлардың импортына қолданылады, олардың өндірісі көміртекті қажет етеді және көміртектің ағып кету қаупі жоғары: цемент, темір және болат, алюминий, тыңайтқыштар, электр энергиясы және сутегі. Қолдану аясының осындай кеңеюінің арқасында СВАМ ақыр соңында - толық күшіне енгеннен кейін - ШСЖ-не жататын секторлардағы шығарындылардың 50%-дан астамын қамтиды. Өтпелі кезеңнің мақсаты-барлық мүдделі тараптар (импорттаушылар, өндірушілер және билік) үшін пилоттық және оқу кезеңі болу және соңғы кезеңнің әдістемесін нақтылау үшін кіріктірілген шығарындылар туралы пайдалы ақпарат жинау.

Осы кезеңде жаңа ережелерге сәйкес келетін тауарларды импорттаушылар сертификаттарды сатып алмай-ақ, олардың импортына (тікелей және жанама шығарындылар) енгізілген парниктік газдар (ПГ) шығарындылары туралы ғана есеп беруі керек. Жанама шығарындылар 2023 жылдың 17 тамызында жарияланған енгізу туралы қаулыда және оған ілеспе басшылықта баяндалған белгілі бір әдістеме негізінде кейбір секторлар (цемент және тыңайтқыштар) үшін өтпелі кезеңнен кейін қолданысқа енгізіледі. Есептілік пен әдіснамаға қойылатын талаптар туралы іске асыру қаулысы өтпелі кезеңде импортталған шығарындыларды есептеу үшін пайдаланылатын мәндерге қатысты белгілі бір икемділікті көздейді. 2024 жылдың соңына дейін компанияларда таңдау болады: (а) Жаңа әдіснамаға сәйкес толық есеп беру (ЕО әдісі); (б) эквивалентті әдіске негізделген есеп беру (үш нұсқа); және (в) әдепкі базалық мәндерге негізделген есеп беру (тек 2024 жылдың шілдесіне дейін). Бастапқыда импорттаушылар шығарындылар туралы есеп беру үшін әдепкі мәндерді қолдана алады, бірақ 2024 жылдың 1 шілдесінен бастап олар импорттың кем дегенде 80%-ы үшін шығарындылар туралы нақты деректерді ұсынуға міндетті, ал 20%-ы үшін есептік мәндерге рұқсат етіледі (Tetra Tech Sustainable Markets) (DNV.com - When trust matters - DNV).

Алғашқы тоқсандық есептер 2024 жылдың 31 қаңтарына дейін ұсынылуы керек еді және көптеген компаниялар үшінші елдердің өндірушілерінен шығарындылар туралы нақты деректерді алу қиындықтарына байланысты осы мерзімді орындауда қиындықтарға тап болды. 2024 жылдың 31 шілдесіне дейін есеп беру талаптарын орындамаған компаниялар енді айыппұлдарға тап болу қаупі бар (Tetra Tech Sustainable Markets) (DNV.com - When trust matters - DNV).

Өтпелі кезең импорттаушыларды 2026 жылы СВАМ-ды толық енгізуге дайындауға арналған, сол кезде олар импорттың көміртегі шығарындыларына негізделген СВАМ сертификаттарын сатып алып, тапсыруы керек. Бұл сертификаттардың бағасы ЕО шығарындыларымен сауда жүйесіне (ШСЖ) байланысты болады (Tetra Tech Sustainable Markets).

Еуропалық комиссия халықаралық серіктестермен, соның ішінде Үндістанмен кез-келген проблеманы біркелкі енгізуді және шешуді қамтамасыз ету үшін өзара әрекеттеседі. Соңғы талқылаулар СВАМ-ның Үнді бизнесіне, әсіресе шағын және орта бизнеске әсері және декарбонизация саласындағы ынтымақтастықты кеңейту жолдары туралы болды (Taxation and Customs Union).

Комиссия осы өтпелі кезеңде кәсіпорындарды қолдау үшін импорттаушыларға есептеулер жүргізуге және есеп беруге көмектесетін арнайы ОТ-құралдарын, сондай-ақ егжей-тегжейлі нұсқаулықтарды, оқу материалдарын және оқу құралдарын әзірледі.

Өтпелі кезеңдегі СВАМ жұмысын талдау соңғы жүйе күшіне енгенге дейін аяқталады. Сонымен қатар, ЕО ШСЖ қамтылған секторларда өндірілген басқа да тауарлардың, мысалы, кейбір қайта өңдеу және сату өнімдері және келіссөздер барысында қолайлы кандидаттар ретінде анықталған тауарлардың СВАМ механизмінің ауқымына енгізу мүмкіндігін бағалау үшін өнімнің қолданылу аясы қайта қаралады. Есеп 2030 жылға қарай оларды енгізу кестесін қамтиды.

1.1. 2024 жылғы шілдеге дейінгі есептілік

2023 жылдың қазан айынан бастап және өтпелі кезең басталғаннан бастап ЕО кәсіпорындары СВАМ-мен қамтылған өнімнің импорты туралы тоқсан сайынғы есептерді ұсынуға міндетті. Декларанттар импортталатын барлық тауарларға әдепкі мәндерді қолдану мүмкіндігіне ие болды, бұл алғашқы үш есеп беру кезеңінде (2023 жылдың 4 тоқсаны, 2024 жылдың 1 және 2 тоқсандары) бастапқы есеп беру процесін жеңілдетті. Бұл 2024 жылдың 31 шілдесіне дейін ұсынылатын СВАМ есебі әдепкі мәндерді қолдануға болатын соңғы есеп болады дегенді білдіреді.

Әдепкі мәндерді пайдалану мүмкіндігіне қарамастан, алғашқы есеп беру кезеңдерінде СВАМ есептері күткеннен аз болды.

Айта кету керек, Бельгияның СВАМ ұлттық құзыретті органы тиісті тоқсандағы кедендік декларациялармен ұсынылған СВАМ есептерін тексеруді бастады. 2023 жылдың соңғы тоқсанында СВАМ-ға жататын өнімді импорттаған әр түрлі компаниялармен (берілген импорттық декларациялар негізінде) СВАМ-ға тоқсан сайынғы есеп бермей, байланыс орнатылды және есептіліктің жоқтығы туралы хабарламалар, сондай-ақ бұзушылықты жою туралы өтініш жіберілді.

Есеп берудің алғашқы циклдарының мәселелері

Есеп берудің алғашқы циклдары бірқатар мәселелерді анықтады:

- Компаниялардағы жауапкершілік пен есептілікті бөлу, бұл стратегияларды әзірлеуді кейінге қалдыруға әкеледі.
- Кедендік деректерді келісу.
- Шығарындылар туралы нақты мәліметтер алу үшін өндірушілерге хабарласу.
- Қолмен есеп берудің әкімшілік ауыртпалығы.

Сондай-ақ, СВАМ, есептілігін ұсынатын декларанттар 2024 жылдың 31 шілдесіне дейін алғашқы екі тоқсандық есептеріне өзгерістер мен түзетулер енгізе алатынын атап өту маңызды. Кейінгі есептер үшін түзетулерді енгізудің стандартты мерзімі-есепті тоқсаннан кейін екі ай қолданылады. СВАМ есептілігіндегі алдағы өзгерістер СВАМ-ды бизнесті жүргізудің негізгі факторы ретінде сақтау қажеттілігін көрсетеді. Өтпелі кезең оқу қисығы ретінде қызмет етсе де, СВАМ-ды орындау уақыт өте келе күрделене түседі. Есеп берудің алғашқы екі циклінен алынған сабақтарға сүйене отырып, компаниялар қажетті деректерді бірнеше рет жинау, дұрыс есептер беру және сайып келгенде СВАМ сертификаттарын сатып алу және тапсыру үшін СВАМ сәйкестігін басқаруды тиімдірек және сенімді ету туралы ойлануы керек. Кәсіпорындар нақты шығарындылар туралы есеп беру үшін жеткізушілермен және өндірушілермен тығыз байланыста болуы керек. Сонымен қатар, олар тиімді стратегияны, соның ішінде ықтимал жеңілдету шараларын әзірлеу үшін өтпелі кезеңнен тыс алға қарап, СВАМ-ның ұзақ мерзімді салдарын түсінуі керек.

Импорттаушылар тап болған мәселелер

Барлық көлемдегі және әртүрлі секторлардағы компаниялар шекарадағы көміртекті түзету механизмінің (СВАМ) өтпелі кезеңінің бірінші есепті кезеңінде күрделі сәйкестік мәселелеріне тап болды.

Халықаралық сауда палатасы (ХСП) компаниялардың кең ауқымы көтерген келесі мәселелерді қарастырып, атап өтті:

- СВАМ есеп беру платформасына қол жеткізу: ұлттық құзыретті органдар арқылы СВАМ есеп беру платформасына қол жеткізудің орталықтандырылмаған процесі мүше мемлекеттер арасында айтарлықтай өзгереді, бұл компаниялар үшін навигацияны қиындатады. Сонымен қатар, көптеген компаниялардың платформаға кіруіне жол бермейтін техникалық мәселелер туындады. Техникалық мәселелер платформаға кіргеннен кейін де пайда болды, мысалы, тікелей шығарындылар үшін әдепкі мәндерді пайдалану кезінде тауар кодтарын тексеру кезіндегі қателер.
- СВАМ есептерін ұсыну бойынша навигация: толтыру нұсқауларын орындай отырып, компаниялар есепті декларант қол қоюшының атынан қалай ұсынуға болатындығын анықтауда күрделі мәселеге тап болды, ол 2 ақпараттың дұрыстығын растайды. Көптеген компаниялар құжаттарды тапсыру кезінде кездесетін тағы бір мәселе-бұл платформа барлық тілдерде (ЕО) қол жетімді емес.

- Жоғары әкімшілік ауыртпалық: de minimis-тің 150 Еуро шегінің төмен болуына байланысты CBAM ауқымына көптеген мәмілелер, соның ішінде бұрандалар мен болттар сияқты шағын көлемде жүзеге асырылатындар кіреді, бұл сәйкестіктің пропорционалды емес жоғары шығындарына әкеледі, бұл әсіресе шағын бизнес үшін қиын. Бұл сондай-ақ шағын құнды/салмақты тұрақты емес жеткізуді жүзеге асыратын немесе тоқсан сайын немесе жыл сайынғы шекті немесе жеңілдетілген есеп беру процедурасын белгілеуді қарастыратын үлгілерді жіберетін бизнес үшін қиын. Мұндай салмағы/құны төмен жүктердің климаттық әсері бюрократиялық ауыртпалықпен және халықаралық мәмілелер үшін осыдан туындайтын салдармен салыстырғанда шамалы.
- Қажетті деректерді жинау және кіріктірілген шығарындыларды есептеу: ЕО-тағы компанияларға және-әріптес елдермен ынтымақтастықта - ыңғайлы есептеу әдістемелерімен шұғыл көмек көрсету, сондай-ақ мұқият әзірленген жаһандық жеткізу тізбегі шеңберінде деректерді жинаудың күрделілігін тану және жеңілдету қажет. Дүние жүзіндегі көптеген компаниялар өздерінің кірістірілген шығарындыларына мониторинг пен есептеулер жүргізіп жатқанына қарамастан, олар тек 2024 жылдың соңына дейін пайдалануға болатын басқа әдістемелерге негізделген. CBAM деректерін жинау әдісіне келетін болсақ, орнату нұсқаулығы мен «байланыс үлгісі» көптеген провайдерлер үшін тым күрделі. Күрделі деректерді жинаудан басқа, заң бойынша талап етілетін ақпарат CBAM Excel парағы талап ететіннен өзгеше. Барлық импорттаушылар осы excel парағын толтыруға, ал экспорттаушылар заңмен талап етілетін мәліметтерге назар аударады.
- Барлық жеткізу тізбектері бойынша қажетті деректерді алу: сонымен қатар жеткізу тізбегінің әртүрлі деңгейлерінде деректерді жинаудың нақты проблемасы бар, өйткені ЕО-тан тыс көптеген жеткізушілер маңызды ақпаратты ұсынғысы келмейді және тіпті ұлттық деректерді қорғау заңнамасын бұзу қаупі бар. Мысалы, төмен құнды болат бұйымдарын төменгі деңгейге жеткізетін делдал компания өз сатып алушысына тиісті өнімнің түпнұсқа өндірушісі туралы ақпарат бергісі келмейді. DG TAXUD-қа қажетті ақпаратты операторлардан тікелей алуға мүмкіндік беретін механизмді қарастыру қажет (импорттаушылардың ақпаратқа қол жеткізуінсіз). Әсіресе еуропалық емес компаниялар үшін компания құрылмаған, бірақ тек ҚҚС мақсаттары үшін тіркелген Европа елінде жүзеге асырылатын импорт көлемін анықтауда қиындықтар бар.
- Құпия іскери ақпаратты қорғау: жиналған ақпарат түрі, әсіресе импорттаушының excel парағында, экспорттаушылар бөліскісі келмейтін өнім, өндіріс процесі және бастапқы материалдар туралы құпия іскери ақпаратты ашады.
- Әдепкі мәндерге қатысты белгісіздік: әдепкі мәндерді пайдалану бүкіл өтпелі кезеңде қол жетімді емес. CBAM бойынша есептілікті түсіну мен

енгізудің қысқа мерзімдерін ескере отырып, есептілікті жеңілдету үшін әдепкі мәндерді пайдалануды бүкіл өтпелі кезеңге ұзартуды қарастырған жөн.

Кеңірек айтқанда, СВАМ халықаралық сауда үшін тең емес жағдайларға ықпал ететін нақты тәуекел туралы айтуға болады: бұл әкімшілік ауыртпалық пен сәйкестік шығындарының артуына байланысты Еуропалық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігіне әсер етіп қана қоймайды, сонымен қатар бірыңғай нарықтың тұтастығы үшін ұзақ мерзімді тәуекелдерді тудырады. ЕО-қа кірмейтін елдердің жауаптары жаһандық нарықтарды одан әрі бұрмалайтын сауда кедергілеріне әкелуі мүмкін, бұл шағын бизнеске қатты әсер етеді. Басқа елдер қазірдің өзінде Климаттық мақсаттарды ғана емес, сонымен қатар протекционистік мүдделерді көздейтін басқа әдістемені қолдана отырып, өздерінің СВАМ-ын дамыта бастады.

Осы макро және микроконтекстті ескере отырып, СВАМ-ды әділ бәсекелестікке ықпал ететін және ЕО-тың жаһандық деңгейде ашық және адал сауда принциптерін қолдайтын сауда саясатымен сәйкестендіруді қамтамасыз ету қажет.

Импорттаушылар ЕО-та ұсынатын шығарындылар туралы деректердің дәлдігін қамтамасыз ету үшін қандай қадамдар жасауы керек

ЕО импорттаушылары СВАМ парниктік газдар есебінің принциптеріне сәйкес анықталған нақты деректер екеніне көз жеткізу үшін үшінші елдердің операторларынан алған шығарындылар туралы деректерді тексеруі керек.

Мұндай тексеру үшінші елдердің операторларынан СВАМ әдіснамасына сәйкес келетініне көз жеткізу үшін тиісті құжаттаманы, мысалы, есептеу үлгісі мен растайтын дәлелдерді сұрауы мүмкін.

Көміртекті дәл есепке алу үшін сапаны бақылауды қамтамасыз ету үшін басқа қадамдар бар, соның ішінде:

- Дәйектілік пен дәлдікті қамтамасыз ету үшін бірнеше ақпарат көздерімен салыстыру арқылы деректерді тексеру;
- Деректердің сапасын бағалау және ықтимал сәйкессіздіктерді анықтау үшін аудит жүргізу;
- Есептеулер мен өлшемдердің дәлдігін растау.

1.2. 2024 жылдың шілдесінен бастап өзгерістер

2024 жылдың 3 тоқсанынан бастап СВАМ есеп беру талаптары айтарлықтай өзгерістерге ұшырайды. Импорттаушылар әдепкі мәндерді пайдаланудан нақты кірістірілген шығарындылар туралы есеп беруге көшуі керек. Бұл міндеттеме 2024 жылдың 1 шілдесінен бастап еркін айналымға шығарылатын өнімдерге қолданылады. Бұл импорттаушылар өздерінің жеткізушілерінен немесе өндірушілерінен барлық СВАМ тауарлары үшін нақты

шығарындылар туралы деректерді алуға міндетті дегенді білдіреді. Есеп беру әдістері келесідей болады:

1. **СВАМ әдіснамасына сәйкес толық есеп беру:** импорттаушылар нақты шығарындылар туралы есеп беруі керек. Бұл кірістірілген шығарындыларды анықтауды өндірушілер СВАМ ережесінде көрсетілгендей егжей-тегжейлі СВАМ әдіснамасы негізінде жүзеге асырылуы керек.
2. **Баламалы әдіс негізінде есеп беру:** ұқсас қамту мен дәлдікті қамтамасыз ететін шығарындылар бойынша мониторинг және есеп беру әдістері бар елдердегі өндірістік қондырғылар үшін баламалы әдіс негізінде шығарындылар туралы есеп беру мүмкіндігі көзделетін болады. Бұл мыналарды қамтуы мүмкін:

- Көміртекті бағалаудың танылған схемасы.
- Шығарылған елден шығарындыларды бақылаудың міндетті схемасы.
- ЕО талаптарына сәйкестігі расталған қондырғы деңгейіндегі шығарындыларды бақылау схемасы.

Бұл екінші әдіс тек 2024 жылға дейін қолданылатынын және 2025 жылдан бастап қолданылуын тоқтататынын ескеру маңызды.

Бұл деректерді алу кейбір жағдайларда қиын болуы мүмкін, сондықтан жеткізушілермен және өндірушілермен түсіндіру жұмыстарын мұқият жүргізу қажет.

Импорттаушыларға өздерінің іскерлік қатынастарының ерекшеліктерін, СВАМ деректеріне қойылатын талаптар туралы хабардар ету және оқыту ұсынылады және бұл жұмысты есеп беру мерзімінен бұрын - 2024 жылдың 31 қазанында бастауға кеңес беріледі.

СВАМ сәйкестігі үшін жауапкершілік декларантта қалатындықтан, алынған шығарындылар туралы деректердің дұрыстығын тексеру ұсынылады.

ЕО-тан тыс жерде өздері өндірген өнімдерді (немесе сол компаниялар тобындағы компанияларды) импорттайтын компаниялар СВАМ есептеудің нақты әдістемесіне сәйкес өндірілген өнімнің көміртегі ізін есептеуге назар аударуы керек.

СВАМ есеп беру міндеттері

Өтпелі кезеңде ЕО импорттаушысы немесе жанама кеден өкілі 2023 жылдың 4 тоқсанын қамтитын бірінші есеп үшін 2024 жылдың 31 қаңтарынан бастап тоқсан сайын (әр тоқсаннан кейінгі айдың соңында) СВАМ есебін ұсынуы керек.

Мысал: өтпелі кезеңдегі СВАМ есептілігі

2024 жылдың мамырында Оңтүстік Африкадан Роттердамға 1000 тонна алюминий әкелгеніңізді елестетіп көріңіз. Сізге қажет;

- Бұл импорт СВАМ-мен қамтылған импортқа қатысты екенін ескеріңіз;

- СВАМ әдіснамасына сәйкес жеткізушілерден (өндірушілерден/қондырғылардан) шығарындыларды есептеу деректерін сұрау;
- Жеткізушілер бұл деректерді импорттаушыларға есептеу және хабарлама үлгісіне сәйкес 2024 жылдың шілдесіне дейін ұсынуы керек. Бұл деректерді тексеру ерікті, бірақ өтпелі кезеңде ұсынылады.

Тоқсанның соңында (2024 жылдың 31 шілдесіне дейін):

- Импорттаушылар Еуропалық комиссияға алюминий партиясындағы парниктік газдар шығарындыларының жалпы санын көрсететін СВАМ есебін (XML немесе қолмен) ұсынуы керек.
- Бұған алюминий өндірісінде пайда болатын шығарындылар (тікелей шығарындылар), қайта өңдеу процесінде пайда болатын кейбір шығарындылар және жанама шығарындылар жатады.
- Егер сіз осы кезеңде басқа СВАМ өнімдерін импорттаған болсаңыз, есеп пен олардың шығарындыларын қосуыңыз керек.
- Егер сіз шығарындылар туралы бастапқы деректерді ала алмасаңыз, онда сіз әдепкі төлем мәндерін қолданасыз (орташа мәндерге және үстеме бағаға негізделген). Алайда, 2024 жылдың шілдесінен бастап бастапқы деректерді емес, әдепкі мәндерді пайдалану айыппұлдарға әкеледі.

Бұл процесс әр тоқсан сайын қайталанады. Алғашқы екі есепті 2024 жылдың 31 шілдесіне дейін жаңартуға болады, егер импорттаушы осы уақытқа дейін сапалы деректерді алса.

Өтпелі кезеңде импорттаушылар барлық тауарлардың жанама шығарындылары туралы есеп беруі керек.

Әдепкі мәндерді пайдалану

ЕО-тың 2023 жылғы 17 тамыздағы 2023/1773 іске асыру жөніндегі комиссиясының регламенті (СВАМ іске асыру регламенті) декларанттарға СВАМ жабатын импорттың кірістірілген шығарындылары туралы есеп беру үшін әдепкі мәндерді пайдалануға рұқсат етілетінін растады. 2023 жылдың 22 желтоқсанында Комиссия өтпелі кезеңде пайдалану үшін әдепкі мәндері бар басылымды шығарды.

Әдепкі мәндерді орнату деңгейінде нақты тауарлардың кірістірілген шығарындылары туралы нақты деректер болмаған жағдайда ғана пайдалануға рұқсат етіледі. Бұл жағдайда келесі шарттар қолданылады:

- 2024 жылдың 31 шілдесіне дейін және жоғарыда аталған деректер болмаған жағдайда ғана кірістірілген шығарындыларды есептеу үшін комиссия жариялаған әдепкі мәндерді пайдалануға болады.
- 2024 жылдың 31 желтоқсанына дейін кіріктірілген шығарындыларды есептеу үшін қолданыстағы көміртегі бағасының схемаларында, шығарындыларды міндетті бақылау схемаларында немесе тексерілген шығарындыларды бақылау схемаларында қарастырылған балама әдістерді қолдануға болады.

Барлық басқа жағдайларда «ЕО әдісі» нақты кірістірілген шығарындыларды анықтау үшін қолданылуы керек.

Есептік мәндерді пайдалану

СВАМ енгізу туралы Жарлықта қондырғы операторларында нақты шығарындылар туралы деректер болмаған жағдайда (және заңда белгіленген әдепкі мәндер бұдан былай пайдаланылмайтын) есептік мәндерді пайдалану түсіндіріледі. Декларанттар күрделі тауарлар деп аталатын шығарындылардың жалпы көлемінің 20% - на дейін есептеу үшін операторлардан алынған бағалау мәндеріне сене алады және тұжырымдамалар жаңартылды (олар бұрын «әдепкі мәндер» терминімен аталған).

СВАМ есептеріне өзгерістер енгізу

Іс жүзінде СВАМ есептерін ұсынатын бірқатар декларанттар СВАМ есептерінде толық деректерді ұсыну мәселесіне тап болды. СВАМ енгізу туралы Ережеге сәйкес, есептілікті ұсынатын декларанттар ұсынылған СВАМ есептеріне олар ұсынылғаннан кейін екі ай өткенге дейін өзгерістер енгізе алады, бұл ретте алғашқы екі есепті кезеңдегі есептер үшінші есепті ұсыну мерзімі аяқталғанға дейін өзгертілуі мүмкін. Сонымен қатар, декларанттар дәлелді себеп болған жағдайда есептерді осы мерзімдерден тыс жаңартуға өтініш бере алады. Алайда, мұндай сұраулар бастапқы есеп ұсынылғаннан кейін бір жыл ішінде ғана қарастырылады.

СВАМ есептерін тексеру

СВАМ енгізу регламенті өтпелі кезеңде декларанттардан СВАМ тоқсан сайынғы есептерін тәуелсіз тексеруші арқылы тексерудің қажеті жоқ екенін растады.

Ішкі өңдеу

Қаулы жобасында көрсетілгендей, егер ішкі өңдеуге орналастырылған тауарлар кейіннен еркін айналымға шығарылса, импорттаушылар кіріктірілген тауар шығарындылары туралы ақпаратты қамтитын СВАМ есептерін ұсынуы керек. СВАМ енгізу регламенті ішкі қайта өңдеуге орналастырылған және кейіннен айналымға шығарылған қайта өңдеу өнімдері үшін кіріктірілген шығарындыларды есептеу туралы қосымша ақпаратты қамтиды. Мұндай сценарийде кірістірілген шығарындылар СВАМ тауарларының бір санатына жататын тауарлардың орташа өлшенген кірістірілген шығарындыларын пайдалана отырып есептелуі керек.

1.3. Өтпелі кезеңнен кейінгі СВАМ

2026 жылдың 1 қаңтарынан бастап СВАМ тұрақты және толық жүйесі күшіне енеді. Осы сәттен бастап импорттаушылар келесі ауқымды міндеттемелерді орындауы керек:

- Қаулыға жататын импорттаушылар СВАМ уәкілетті декларант мәртебесін алуға өтініш беруі керек. СВАМ тауарларын ЕО кедендік аумағына тек СВАМ уәкілетті декларанттары әкеле алады.

- Есептелген кірістірілген шығарындыларды аккредиттелген аудитор тексеруі керек.

- СВАМ сертификаттарын ақылы түрде сатып алу қажет болады. Сертификаттардың бағасы шығарындылардың тоннасы үшін еуромен көрсетілген ЕО ШСЖ квоталарының орташа апталық аукциондық бағасына байланысты есептеледі. СВАМ декларанттары өз есептерінде көрсетілген шығарындылар санына сәйкес келетін СВАМ сертификаттарының санын тапсыруы керек.

- Импорттаушылар өткен күнтізбелік жылда импортталған тауарлармен байланысты шығарындыларға қатысты әр күнтізбелік жылдың 31 мамырына дейін СВАМ жылдық декларациясын дайындап, тапсыруы керек. Осы мерзімге СВАМ сертификаттарының тиісті саны ұсынылуы керек.

2026 жылдың 1 қаңтарынан бастап еркін тарату біртіндеп азаяды және СВАМ сертификаттарымен пропорционалды түрде өтеледі, 2034 жылға қарай ЕО-тың қолданыстағы шығарындылар саудасы жүйесі СВАМ-мен толығымен ауыстырылғанға дейін.

СВАМ сонымен қатар импорттаушы үшінші елде көміртегі бағасын төлеген жағдайларды ескереді. Бұл жағдайда импорттаушы шығарылған елде жарияланған шығарындылар үшін төленген көміртегі бағасын есепке алу үшін тапсырылатын СВАМ сертификаттарының санын азайтуды талап етуі мүмкін. Бұл қосарланған ауыртпалықты болдырмауға және үшінші елдерді өздері жинай алатын салықтар мен шығарындыларға алымдарды енгізуге ынталандыруға арналған.

Шығарындылар туралы деректерді тексеру

2026 жылдан бастап (өтпелі кезең аяқталғаннан кейін, компаниялар өздерінің импорттық тауарларының шығарындыларын ескере отырып, көмірқышқыл газының шығарындыларына салық төлей бастағаннан кейін) импортталатын тауарлардың шығарындылары туралы деректерді Еуропалық комиссияға ұсынар алдында үшінші тарап тексеруі керек. Дегенмен, бұған дейін шығарындылар туралы нақты деректерді алудың көптеген артықшылықтары бар. Бұл мүмкіндік береді:

- талаптарды (және тиісінше айыппұлдарды) орындамау қаупін азайту үшін үшінші ел операторларының соңғы кезеңге дайындығын қамтамасыз ету;
- Салық қолданылатын кезде қаржылық тәуекелдерді дәл бағалауды қамтамасыз етіңіз - шығарындылар туралы нақты мәліметтер бұған мүмкіндік береді;
- Компанияларға бизнесті декарбонизациялау стратегиялары мен жеткізілім тізбегі туралы негізделген шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді.

Соңғы кезеңде СВАМ сертификаттары қалай сатып алынады

Әрбір мүше мемлекет комиссия құрған және басқаратын ортақ орталық платформаны пайдалана отырып, өз аумағында құрылған СВАМ уәкілетті декларанттарына СВАМ сертификаттарын сатады (СВАМ регламентінің 20(1) - бабы). Сатып алынған сертификаттар туралы ақпарат СВАМ тізіліміндегі декларанттың шотына беріледі. Сертификаттардың бағасы ЕО ШСЖ квоталарының орташа апталық бағасы ретінде есептеледі және комиссия жалпы платформада жариялайды (СВАМ регламентінің 21-бабы).

2027 жылдан бастап жыл сайын 31 мамырға дейін әрбір СВАМ уәкілетті декларанты СВАМ тізілімі арқылы оның импортталатын тауарлары үшін енгізілген шығарындылар көлеміне тең сертификаттар санын тапсыруға тиіс (СВАМ регламентінің 22(1) - бабы). «Кіріктірілген шығарындылар» тауарларды өндіру процесінде бөлінетін тікелей шығарындыларды және өндірістік процестер барысында тұтынылатын электр энергиясын өндіруден жанама шығарындыларды білдіреді (СВАМ Ережесінің 3-бабы, № 22). Егер шығарылған елдегі кіріктірілген шығарындылар үшін көміртегі бағасы төленген болса (салық немесе алым түрінде немесе ШСЖ шеңберінде (Еуропалық комиссия, ЕО-тан тыс қондырғылар операторлары үшін СВАМ енгізу жөніндегі Нұсқаулық құжат, 6.10-бөлім, 159-бет және одан әрі), декларант тапсыруға жататын СВАМ сертификаттарының санын азайтуды талап ете алады (9-бап(1) СВАМ ережелері). Декларант мәлімделген кірістірілген шығарындыларға шыққан елінде көміртегі бағасы салынғанын және оның төленгенін көрсетуі керек (СВАМ ережелерінің 9 (2) - бабы). Комиссияға шетелдік валютаны еуроға айырбастауды қоса алғанда, тапсыруға жататын СВАМ сертификаттарының санын тиісті қысқартуға төленген орташа жылдық көміртегі бағасын айырбастау жөніндегі атқарушы актілерді қабылдауға өкілетті(СВАМ Ережесінің 9 (4) - бабы).

Тапсыруға жататын СВАМ сертификаттарының саны ЕО ШСЖ квоталарының қаншалықты тегін бөлінгенін ескере отырып түзетіледі (СВАМ регламентінің 31(1) - бабы).

Комиссия ЕО ШСЖ-де еркін бөлу үшін қолданылатын әртүрлі бақылау көрсеткіштерін ескере отырып, түзетуді есептеудің егжей-тегжейлі ережелерімен іске асыру туралы актілерді қабылдауға құқылы (СВАМ регламентінің 31(2) - бабы).

Сондай-ақ, әрбір СВАМ уәкілетті декларанты әр тоқсанның соңындағы СВАМ тізіліміндегі өз шотындағы СВАМ сертификаттарының саны күнтізбелік жылдың басынан бастап импорттаған барлық тауарлардағы кірістірілген шығарындылардың кемінде 80% сәйкес келуін қамтамасыз етуі керек (СВАМ регламентінің 22(2) - бабы). Егер тапсырылған күннен кейін СВАМ тізіліміндегі декларанттың шотында артық сертификаттар қалса, СВАМ уәкілетті декларанты құрылған ЕО-қа мүше мемлекет артық соманы декларанттың сұрауы бойынша

сатып алуы тиіс (СВАМ регламентінің 23-бабы). СВАМ сертификаттарын сатып алу бағасы - сатып алу кезінде төленген баға. Жыл сайын 1 шілдеде Комиссия өткен күнтізбелік жылда сатып алынған және әлі де СВАМ декларанттарының шоттарында тұрған барлық СВАМ сертификаттарын өтемақысыз жояды (СВАМ регламентінің 24(1) - бабы). ЕО ШСЖ-нен айырмашылығы, импорттаушылар СВАМ сертификаттарымен сауда жасай алмайды. Бұл импорттаушылардың көміртектің белгіленген бағасын төлеуін қамтамасыз ету үшін қажет

Тек СВАМ уәкілетті декларанттары ғана тауарларды одақтың кедендік аумағына импорттай алады (СВАМ регламентінің 4-бабы). Импорттаушылар (немесе олардың жанама кеден өкілдері) рұқсат алуға өтініш беруі керек және тауарларды рұқсат алғаннан кейін ғана импорттай алады (СВАМ регламентінің 5-бабы). Комиссия осы мақсат үшін СВАМ уәкілетті декларанттарының тізілімін құруы және тізілімдегі ақпаратты кеден органдары мен құзыретті органдарға автоматты түрде және нақты уақыт режимінде қолжетімді етуі тиіс (СВАМ регламентінің 14(1) - бабы). Бұл импорттау процесіне қанша тарап қатысса да, импортталатын тауарлардың әрбір тоннасы тек бір рет хабарлануын қамтамасыз ету үшін қажет, яғни екі рет хабарланбайды және есептіліктен мүлдем алынып тасталмайды (Еуропалық комиссия, ЕО тауарларын импорттаушыларға арналған СВАМ енгізу жөніндегі Нұсқаулық құжат, 4.3.1-бөлім, 17-бет). 2027 жылдан бастап СВАМ уәкілетті декларанттары СВАМ декларациясын тапсыру үшін СВАМ тізілімін пайдалануы керек, оны олар жыл сайын 31 мамырға дейін тапсыруы керек (СВАМ регламентінің 6(1) - бабы). Декларацияда мынадай ақпарат болуы тиіс(СВАМ регламентінің 6 (2) - бабы):

- алдыңғы күнтізбелік жыл ішінде импортталған тауарлардың әр түрінің жалпы саны электр энергиясы үшін мегаватт-сағатпен және басқа тауарлар үшін тоннамен көрсетілген;
- электр энергиясының мегаватт-сағатына CO2e шығарындыларының тоннасымен немесе басқа тауарлар үшін тауарлардың әр түрінің тоннасына CO2e шығарындыларының тоннасымен көрсетілген жалпы кіріктірілген шығарындылар;
- СВАМ сертификаттарының жалпы саны, олар шыққан елде төленген көміртегі бағасының кез-келген төмендеуінен кейін және ЕО-тың ШСЖ квоталарын көрсету үшін түзетулерден кейін тегін беріледі;
- аккредиттелген тексеруші берген тексеру туралы есептердің көшірмелері.

Қандай айыппұлдар қарастырылған және СВАМ қалай орындалады

Өтпелі кезеңде ендірілген шығарындылардың әрбір есептелмеген тоннасы үшін 10-нан 50 еуроға дейінгі айыппұлдар еуропалық тұтыну бағаларының индексіне сәйкес ұлғаяды. Егер қатарынан екі толық емес немесе қате есеп берілсе немесе есепті ұсынбау ұзақтығы 6 айдан асса, жоғары айыппұлдар қолданылады. Нақты Сан есептелмейтін ақпарат көлемін, импортталатын

тауарлардың есептелмейтін көлемін және осы тауарларға қатысты есептелмейтін шығарындыларды, есепті декларанттың жағдайды түзетуге дайындығын және (өткен) есепті декларанттың мінез - құлқын ескере отырып белгіленетін болады (өткізу жөніндегі Регламенттің 16(1) - (3) - бабы).

Белгілі бір мерзім ішінде СВАМ уәкілетті декларанттары айыппұл үшін жауап береді, егер олар сертификаттарын жыл сайын 31 мамырға дейін тапсырмаса (СВАМ регламентінің 26-бабы (1)). Бұл айыппұлдар декларантты СВАМ сертификаттарының қалған санын ретроспективті түрде тапсыру міндетінен босатпайды(СВАМ регламентінің 26 (3) - бабы). Айыппұлдар, егер олар тауарларды одақтың кедендік аумағына әкелсе, СВАМ уәкілетті декларанттары болып табылмайтын адамдарға да салынады. СВАМ уәкілетті декларанттарына шығарындылардан асып кеткені үшін айыппұл оператор квота тапсырмаған қондырғы шығарған CO2e тоннасы үшін 100 еуроны құрайды (СВАМ регламентінің 26(1) бабы, 2003 жылғы 13 қазандағы Еуропалық Парламент пен Кеңестің 2003/87/ЕС директивасының 16(3) бабымен бірге шығарындыларға квота саудасының схемасын белгілейді парниктік газдар қоғамдастық шеңберінде және Кеңестің 96/61/ЕС директивасына түзетулер енгізеді). СВАМ уәкілетті декларанттары болып табылмайтын тұлғалар үшін айыппұл бұл соманың ұзақтығына, ауырлығына, ауқымына, қасақана сипатына және сақтамаудың қайталануына және адамның құзыретті органмен ынтымақтастық деңгейіне байланысты үш-бес есені құрайды (СВАМ регламентінің 26(2) - бабы). Айыппұлдарды құзыретті ұлттық органдар қолданады.

Комиссия СВАМ ережелерін айналып өту тәжірибесіне қарсы шаралар қабылдайды. Бұл әдістер зардап шеккен тауарларды СВАМ регламентінде қамтылмаған, бірақ олардың негізгі сипаттамаларын өзгертпестен CN кодтарына сәйкестендіру мақсатында аздап өзгертуді немесе жеткізілімдерді ішкі құны 150 Еуро шегінен аспайтын партияларға жасанды бөлуді қамтиды (СВАМ регламентінің 27-бабы).

1.4. СВАМ-ның дамушы елдерге әсері

Еуропалық Одақ (ЕО) шекарада көміртекті түзету механизмін (СВАМ) жүзеге асыруда, олардың өнеркәсібін жасылдандыруда және жаңартылатын энергия көздеріне көшуде дамушы елдер мен аз дамыған елдерді (АДЕ) қолдауға міндеттенеді. ЕО сонымен қатар бұл елдерге көміртегі бағасының жүйелерін енгізуге немесе жетілдіруге көмектесуге тырысады.

СВАМ-ның дамушы елдер мен АДЕ-ге әсері

Экономикалық және әлеуметтік әсер:

Дамушы елдер мен ең аз дамыған елдер (АДЕ) СВАМ олардың ЕО экспортына әсер ететін сауда кедергісі болуы мүмкін деп алаңдайды.

Дамушы елдердің экспорттаушылары, әсіресе болат, алюминий, цемент және тыңайтқыштар сияқты салаларда, СВАМ ережелерін сақтау қажеттілігіне байланысты белгісіздік пен ықтимал әкімшілік қиындықтарға тап болады.

Сауданың ауытқуы және көміртектің ағуы:

Таза өнімдер ЕО-қа экспортталғанда және көміртекті көп қажет ететін тауарлар климаттық нормалары әлсіз елдерге жіберілгенде сауданы қабылдамау қаупі бар. Бұл дамыған және дамып келе жатқан экономикалар арасындағы декарбонизация әрекеттеріндегі айырмашылықтарды күшейтуі мүмкін.

Жалпы, бірақ сараланған міндеттемелер принципі:

Дамушы елдер СВАМ Париж келісіміндегі «жалпы, бірақ сараланған міндеттемелер мен тиісті мүмкіндіктер» қағидатына қайшы келеді деп мәлімдейді. Бұл қағида дамыған елдердің климаттың өзгеруін шешуге үлкен жауапкершілігі бар екенін мойындайды.

Әкімшілік жүктеме:

СВАМ ережелеріне сәйкестік сәйкестікті көрсету шығындарының жоғары болуына байланысты дамушы елдердің экспорттаушыларын қорқытуы мүмкін. Бұл олардың ЕО нарығындағы бәсекеге қабілеттілігіне әсер етуі мүмкін**.**

Ықтимал шешімдер мен ұсыныстар

Мақсатты қолдау және көмек:

ЕО дамушы елдерге жаңа ережелерге сәйкес көмектесу және олардың жасыл өндіріс әдістеріне көшуін қолдау үшін техникалық және қаржылық көмек көрсетуі керек. Осы мақсатта СВАМ кірістерінің бір бөлігін бөлуге болады.

Ұлттық мән-жайларды есепке алу:

СВАМ-ды енгізу дамушы елдердің ұлттық жағдайларын ескеріп, олардың экономикалық дамуы мен климаттық міндеттемелеріне теріс әсер етпеуін қамтамасыз етуі керек.

Тиімді жаһандық ынтымақтастыққа арналған ұсыныстар

Жалпы стандарттарды белгілеу:

Бөлшектенуді болдырмау және әділ бәсекелестікті қамтамасыз ету үшін көміртегі бағасы мен СВАМ үшін жалпы жаһандық стандарттарды белгілеу қажет. Тауарлардың көміртегі құрамын есептеу әдістерін үйлестіру өте маңызды.

Халықаралық диалогты кеңейту:

Сауда мен климаттың өзгеруінің қиылысында маңызды халықаралық пікірталастар маңызды. Елдер жаһандық мәселелерді бірлесіп шешу үшін СВАМ және көміртегі бағасының стандарттары бойынша ынтымақтасуы керек.

Дамушы елдерді қолдау:

Дамыған елдер СВАМ ережелерін сақтауға көмектесу үшін дамушы елдерге техникалық және қаржылық қолдау көрсетуі керек. Бұл қолдау ең қажет елдер үшін мақсатты және басымдықты болуы керек.

Әсерді бағалау:

- ЕО комиссиясы СВАМ-ның дамушы елдерге, әсіресе ең аз дамыған елдерге әсерін бағалау және берілген техникалық көмектің тиімділігін бағалау үшін 2025 жылға қарай зерттеу жүргізеді.
- Дүниежүзілік Банктің СВАМ салыстырмалы әсер ету индексіне сәйкес, дамушы елдер мен АДЕ оның әсерімен қамтылған тауарлардың сипатына байланысты СВАМ-нан ең көп зардап шекпейді.

Әсер ету индексі:

- СВАМ салыстырмалы әсер ету индексі көміртегі шығарындыларының қарқындылығын және ЕО-қа СВАМ тауарларының экспортын ескере отырып, СВАМ-ның үшінші елдерге әсерін бағалауға көмектеседі.

Вебинарлар және техникалық қолдау:

- ЕО вебинарлар өткізеді және СВАМ енгізудің нақты қажеттіліктеріне бейімделген техникалық қолдау мен әлеуетті арттыруды ұсынады.

Жасыл ауысуды қолдау

«Жаһандық қақпа» бастамасы:

- ЕО-тың жаһандық қақпа бастамасы Африка-ЕО жасыл энергетикалық бастамасы (AEGEI) және Оңтүстік Африка, Үндістан, Индонезия, Вьетнам және Сенегал сияқты елдермен әділ энергетикалық ауысу серіктестігі (JETP) сияқты бағдарламалармен дамушы елдер мен АДЕ-де жасыл ауысуды белсенді қолдайды.
- Бұл бастамалар энергетикалық жүйелерді декарбонизациялауға және өндіріс кезінде шығарындылардың қарқындылығын төмендетуге, осылайша экспортқа енгізілген көміртегі шығарындыларын азайтуға бағытталған.

Көршілік, даму және халықаралық ынтымақтастық құралы – «Жаһандық Еуропа» (NDICI-Global Europe):

- Бұл құрал ЕО және Еуропалық қайта құру және даму банкі сияқты серіктес елдерде жасыл инвестицияларды ынталандыруға арналған кепілдік бағдарламаларын қамтиды, олар жасыл инвестицияларды жеделдетуге міндеттенеді.

Аймақтық / екіжақты бағдарламалар:

- **ClimaMed:** Оңтүстік көршілес сегіз елде тұрақты, төмен көміртекті және климаттық тұрақты дамуға көшуді қолдайды.
- **MED-GEM:** оңтүстік Жерорта теңізі аймағында жасыл электрондар мен молекулаларды дамытуға бағытталған**.**
- **EU4Green:** Батыс Балқан елдеріне олардың экономикасын жасылдандыруға қолдау көрсетеді.
- **EU4Energy:** Шығыс серіктестігі елдерінде таза энергетикалық ауысуға ықпал етеді.

- **EU4Climate:** ЕО Шығыс серіктестігінің алты елінің үкіметтеріне климаттың өзгеруімен күресуге және төмен көміртекті экономикаға көшуге көмектеседі.
- **Энергетикалық қауымдастық:** СВАМ-ға бейімделуге қатысушы елдерді қолдайды.
- **Мароккомен жасыл серіктестік:** климат пен энергетикаға, қоршаған ортаға және жасыл экономикаға бағытталған.

Негізгі тұжырымдар:

- **Өтпелі зерттеу:** ЕО комиссиясының алдағы зерттеуі СВАМ әсері және дамушы елдер мен АДЕ-ді қолдаудың ағымдағы шараларының тиімділігі туралы маңызды ақпарат береді..
- **Кешенді қолдау:** «Жаһандық қақпа», NDICI — Global Europe және нақты аймақтық бағдарламалар сияқты ЕО бастамалары дамушы елдерге олардың жасыл ауысуына көмектесуге берік міндеттеме көрсетеді.
- **Бейімделген нұсқаулық:** ЕО-тың көп тілді басқару құжаттары мен вебинарларын ұсынуы ЕО-тан тыс СВАМ-ды жүзеге асыру үшін қол жетімді және практикалық қолдауды қамтамасыз етеді.

СВАМ жаһандық сауда мен дамушы экономикаларға айтарлықтай әсер етеді. Ол көміртектің ағып кетуін азайтуға және жаһандық декарбонизация әрекеттерін қолдауға бағытталған болса да, бұл мұқият қарауды және мақсатты қолдауды қажет ететін дамушы елдер үшін қиындықтарды білдіреді. Жаһандық ынтымақтастық және стандарттарды үйлестіру СВАМ дамушы экономикаларға пропорционалды емес әсер етпестен жаһандық климаттық мақсаттарға тиімді үлес қосуы үшін қажет.

1.5. Қорытынды

Импорттаушыларға арналған ұсыныстар

Компаниялар алдымен СВАМ-ның кез-келген рұқсат беру, декларациялау және басқа міндеттемелерін орындауға кім жауап беретінін және осы жанама өкілді тағайындау қажет пе екенін анықтауы керек. Олар сондай-ақ тиісті тауарлардағы (ендірілген) шығарындыларды 2023 жылдың 1 қазанынан бастап есеп беру міндеттемесін орындау үшін анықтап, есептеуі керек (Еуропалық комиссия, ЕО-дан тыс қондырғылар операторларына арналған СВАМ енгізу жөніндегі Нұсқаулық құжат, 6.4.1 бөлім, 105 бет). Шығарындылар саудасының басқа құралы тауарларға қолданыла ма және ол СВАМ-ға жата ма, жоқ па, соған ерекше назар аудару керек. Соңында, өнім желісі мен жеткізу тізбегі үшін СВАМ шеңберінде жауапкершілік тәуекелдерін болдырмаудың немесе азайтудың экономикалық негізделген жолдары бар-жоғын ескеру маңызды. Мысалы, сутегі СВАМ-ға түссе, бұл синтетикалық газдар мен е-отындарына қатысты, егер олар қайта өңдеу процедурасына жататын сутекті пайдаланып өндірілсе және

осылайша қайта өңделген өнім ретінде қарастырылса, СВАМ Регламентінің 2(1) бабын қараңыз (Еуропалық Парламент пен Кеңестің 2013 жылғы 9 қазандағы № 952/2013 регламентінің (ЕО) 256-бабына сәйкес Одақтың Кеден кодексін белгілейтін қайта өңдеу рәсімі одақтың кедендік аумағындағы қайта өңдеу операцияларында одақтың тауарлары болып табылмайтын тауарларды оларға баждар немесе сауда-саттық саяси баждар қолданбай пайдалануға мүмкіндік береді). Егер, керісінше, қайта өңдеу процедурасы өзекті болмаса, яғни синтетикалық газдар немесе е-отын түрлері ЕО-қа кірмейтін елде өндірілсе және өндірістен кейін ғана импортталса, СВАМ қолданылмайды. Бұл өндірістегі өзгерістер арқылы мүмкіндіктер ашады. СВАМ-ның кең ауқымын ескере отырып, онымен қамтылмаған өнімдерге назар аудару пайдалы болуы мүмкін.

ЕО-та орналасқан көптеген корпоративтік құрылымдар қазір көптеген корпоративтік құрылымдардан күтілетін бақылау, есеп беру және тексеру стандарттарына сәйкес келетін жеткізу тізбегіндегі шығарындылар көрсеткіштерін бақылайды. Алайда, аздаған компаниялар қай елде өз тауарларын өндіруге байланысты шығарындылар пайда болғанын біледі. ЕО ШСЖ ауқымымен қамтылған өнімдерді тұтынатын компаниялар (мысалы, өндіріс) тиісті төмен көміртекті саясатсыз географиялық аймақтарда орын алатын елеулі шығарындыларға және ЕО-қа тауарларды тасымалдауға байланысты шығарындыларға байланысты СВАМ енгізу кезінде қолданыстағы жеткізушілерден айтарлықтай қосымша шығындарға тап болуы мүмкін. Корпоративтік құрылымдар географиялық құрамды және олардың шығарындыларының көзін түсінетініне көз жеткізуі керек, егер қажет болса, жеткізу тізбегіне шолу жасай алады, шығындар мен көміртегі арасында саналы таңдау жасайды және баға моделінің ұсынылған өзгерістерге тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Өз еркімен есеп беретін немесе заңмен (мысалы, шығарындылар саудасы жүйелері және көміртегі салығы ережелері) 1 және 2 деңгейдегі шығарындылары туралы есеп беруге міндетті ұйымдар СВАМ регламенті талап ететін шығарындылар туралы қажетті деректерді беру үшін ешқандай өлшеу жүйесі жоқ компанияларға қарағанда жақсы жағдайда. Осылайша, СВАМ-ның көміртекті есепке алу талаптарын сақтау ЕО-тағы экспорттаушыларға тікелей және жанама кірістірілген шығарындылар туралы деректерді бақылайтын және жазатын жүйелерді енгізу үшін айтарлықтай ауыртпалық түсіруі мүмкін.

Сонымен қатар, шығарындыларды өлшейтін және есеп беретін ЕО-тан емес компаниялар 2025 жылдың 1 қаңтарынан бастап ЕО әдіснамасына сәйкес өлшеу әдістемелерін бейімдеуді талап етуі мүмкін.

СВАМ-ның қаржылық салдары (2026 жылдың 1 қаңтарынан бастап күшіне енеді) импортталатын қамтылған тауарлардың бағасына әсер етуі мүмкін болғандықтан, СВАМ-нан туындайтын ұзақ мерзімді сын-қатерлерге компаниялардың бәсекеге қабілеттілігін жаңа көрсеткіш негізінде - олардың

өнімдерінің көміртегі мөлшері - бағалау қажеттілігі жатады. Үшінші елдердің өндірушілері шығарындыларды азайтуға үлкен қысымға ұшырайды, өйткені импорттаушылар көміртегі мөлшері аз тауарларды артық көреді, өйткені бұл олар үшін арзан болады.

2. Шекарадағы көміртекті түзету механизмінің даму тенденциялары

2.1. Ұлыбританияда көміртекті шекаралық түзету механизмін (CBAM) енгізу

Ұлыбритания бүкіл экономиканы декарбонизациялау бойынша әлемдегі жетекші міндеттемелерді өз мойнына алып, 2030 жылға қарай шығарындылардың 1990 жылғы деңгейден кемінде 68%-ға және 2050 жылға қарай таза нөлге дейін төмендеуіне қол жеткізді. Ұлыбритания өнеркәсібін декарбонизациялау нөлдік деңгейге жету үшін өте маңызды: болжам бойынша, жолда қалу үшін шығарындыларды 2020 жылғы деңгейден 2035 жылға дейін үштен екіге азайту керек. Бұл өнеркәсіптік трансформация Ұлыбритания үшін үлкен артықшылықтарға ие болады, жаңа жұмыс орындарын ашады, климаттың өзгеруіне ықпал етеді, энергетикалық қауіпсіздігімізді қамтамасыз етеді және экономикалық өсуді тұрақты траекторияға айналдырады. Алайда, декарбонизацияның мақсаты - жаһандық шығарындыларды азайту-көміртектің ағып кетуіне нұқсан келтіруі мүмкін. Көміртектің ағуы-бұл көміртегі бағасын белгілеу және климатты реттеу арқылы декарбонизацияның әртүрлі деңгейлеріне байланысты өндіріс пен онымен байланысты шығарындылардың бір елден екінші елге ауысуы.

Ұлыбританияның көміртектің ағып кету қаупіне нақты әсер етуі түсініксіз және халықаралық көміртегі бағасының болашақ айырмашылығына, шығарындылардың қарқындылығына және технологиялық дамуға байланысты. Алайда, Дүниежүзілік банктің мәліметі бойынша, қазіргі уақытта көміртегі шығарындыларының бағасы жаһандық шығарындылардың тек 23%-ы ғана қамтиды және осы баға белгілеу жүйелерінің көпшілігінде 2023 жылдың 1 сәуірінде баға Ұлыбританияның ШСЖ нарықтық бағасынан төмен болады[1].

Әлемдік экономиканың 90%-ы 2050 жылға қарай нөлге ұмтылатындықтан, Ұлыбритания жаһандық декарбонизацияны ілгерілету, соның ішінде бүкіл әлем бойынша көміртегі бағасын қабылдауды қолдау бойынша бірқатар бастамалар көтеруде. Ұзақ мерзімді перспективада бұл бастамалар әлемдегі көміртегі бағасының айырмашылығын азайтуы мүмкін, бірақ бұл уақытты қажет етеді. Сонымен қатар, айырмашылықтар сақталғанша, сауда серіктестері арасындағы көміртектің сараланған бағасы көміртектің ағып кету қаупін тудыруы мүмкін.

Қазіргі уақытта Ұлыбританияда көміртектің ағып кету қаупін азайтудың негізгі шарасы Ұлыбританияның шығарындылар саудасы жүйесіндегі (ШСЖ) еркін тарату жүйесі болып табылады. 2023 жылғы шілдеде Ұлыбританияның ШСЖ басқармасы жүргізген ШСЖ реформаларының нәтижесінде үкіметтен сатып алуға болатын ШСЖ рұқсаттарының саны 2023-2027 жылдар аралығында 45%-ға, ал 2026 жылдан бастап бос квоталар саны да азаяды[2]. Бұл реформалар

[1] World Bank, 2023, 'State and Trends of Carbon Pricing 2023'.

[2] UK Government, July 2023, 'Developing the UK Emissions Trading Scheme: Main Response'.

Ұлыбританияға көміртегі бағасының әлемдік көшбасшысы болып қалуға мүмкіндік береді-Ұлыбританияның 2050 жылға қарай таза нөлге жету мақсатына сәйкес келетін өршіл ШСЖ. Үкімет ішкі реформалар жүзеге асырылған кезде көміртектің ағып кету қаупін азайту жолдарын қоса алғанда, Ұлыбритания өнеркәсібін табысты декарбонизациялау үшін қажетті саясат пен шараларды әзірлеуге міндеттенеді. Сондықтан Ұлыбританияның ШСЖ басқармасы 2026 жылдан бастап ақысыз квоталарды қалай жақсы бөлуге болатындығы туралы кеңес берді, ал Үкімет көміртектің ағып кету қаупінен қорғауда олқылықтардың болмауын қамтамасыз етуге міндеттенді[3].

Алайда, Декарбонизацияға қарай Ұлыбритания мен халықаралық қауымдастықтың амбициясы арасындағы алшақтық Ұлыбритания үшін 2020 жылдардың ортасынан бастап көміртектің ағып кету қаупін тудырады. Әрі қарай әрекет етпестен, бұл Ұлыбританияның климаттың өзгеруін азайту жөніндегі күш-жігерінің экологиялық мақсаттарына нұқсан келтіреді. Сондықтан 2023 жылы энергетикалық қауіпсіздік және таза нөл департаменті мен Ұлы Мәртебелі Қазынашылық көміртектің ағып кету қаупі бойынша кеңес берді және оны төмендетудің бірқатар ықтимал шаралары «көміртексіздендіруді қолдау үшін көміртектің ағып кету қаупін жою» деп аталатын кеңес аясында жүргізілді[4]. Алдыңғы консультациялар Ұлыбританияның таза нөлге көшу процесінде көміртектің ағып кетуін басқаруға Үкіметтің көзқарасы үшін дәлелді базаның маңызды бөлігі болды. Басқа нәрселермен қатар, консультациялар Ұлыбритания өнеркәсібі үшін көміртектің ағып кету қаупі мен дәрежесі, сондай-ақ Ұлыбританиядағы көміртегі шекарасын түзету механизмінің (CBAM) ықтимал дизайны мен салдары туралы пікірлерді сұрады. Жауаптар мен Үкіметтің осы кеңеске берген жауабы желтоқсан айында жарияланды. Респонденттер айтқан кейбір пікірлер төмендегі бөлімде толығырақ қарастырылады және осы кеңес аясында дамиды[5].

Ұлыбритания жаһандық шығарындыларды азайту үшін көміртектің ағып кетуімен күресуге деген ұмтылысында жалғыз емес. ЕО-тың CBAM-ды 2023 жылдың 1 қазанынан бастап енгізілуімен қатар[6] Австралия үкіметі шекаралық түзетуді енгізуді қарастырып жатқанын мәлімдеді[7], ал Канаданың қаржы министрлігі бұған дейін бұл мүмкіндікті қарастырған болатын[8]. Жапонияның 2020 жылға арналған Жасыл өсу стратегиясы трансшекаралық көміртекті реттеуді қарастыруға шақырады[9] (Global Trade Japan). АҚШ Сонымен қатар көміртегі шығарындыларын трансшекаралық реттеуді енгізуге міндеттенді,

[3] UK Government, December 2023, 'UK Emissions Trading Scheme: free allocation review'.
[4] UK Government, 2023, 'Addressing carbon leakage risk to support decarbonisation'
[5] UK Government, 2023, 'Addressing carbon leakage risk to support decarbonisation: Summary of consultation responses and government response'
[6] EU Commission, 'Carbon Border Adjustment Mechanism'.
[7] Australian Government, 2023, 'Carbon Leakage Review'
[8] Government of Canada, 2021, 'Exploring Border Carbon Adjustments for Canada'.
[9] https://cms.law/en/int/expert-guides/cms-expert-guide-to-hydrogen/japan

дегенмен оның қандай формада болуы мүмкін екендігі белгісіз, өйткені АҚШ-та көміртегі шығарындыларының бағасы жоқ (World Resources Institute, Resources for the Future). Есептерде жақын арада парниктік газдар шығарындыларының қарқындылығындағы ұлттық айырмашылықтарға негізделген ішкі бағаны белгілемей, шекарада көміртегі шығарындыларының бағасын белгілейтін екі жақты жүйені қолдауға бағытталған заң жобасы болады деп болжанады.

Үкіметтің ішкі көміртектің ағып кетуін азайту туралы кез-келген шешімі осы жаһандық көрініс аясында және Үкіметтің көміртекті декарбонизациялау және көміртектің ағып кетуіне қарсы ынтымақтастығының бөлігі ретінде қабылданады.

2.2. Ұлыбританияның көміртегі бағасына және көміртектің ағып кетуіне қатысты халықаралық әрекеттері

Ұлыбритания көміртегі бағасының белсенді жақтаушысы және бүкіл әлем бойынша көміртегі бағасының схемаларын енгізуді қолдау үшін ішкі және көміртегі нарықтарында ізашар болып табылады.

Ұлыбританияның 11,6 миллиард фунт стерлинг халықаралық климаттық қаржыландыруды қолдауы, жаһандық декарбонизация саласындағы көшбасшылық және көпжақты көміртегі бағалары институттарының бағдарламаларына инвестиция салуы арқылы Үкімет дамушы елдердің серіктестерімен бірге реформалау, есеп беру, баға белгілеу, реттеу және осылайша көміртегі шығарындыларын азайту бойынша алға жылжу үшін жұмыс істейді. Бұл жұмыс тұрақты даму мақсаттарын климаттың өзгеруімен күресуге және жаһандық парниктік газдар шығарындыларын азайтуға немесе болдырмауға шақыруды тікелей қолдайды.

Үкімет көміртегі шығарындыларының жаһандық ауқымдағы өршіл бағасын қолдау үшін дамушы елдерге 130 миллион фунт стерлинг бөледі. Оның ішінде дамушы елдерге көміртегі салықтары мен квоталық сауда схемалары арқылы шығарындыларының бағасын белгілеуге көмектесу үшін «нарықты енгізу серіктестігі» қорына 20 миллион фунт стерлинг. Үкімет сонымен қатар халықаралық көміртегі іс-қимыл серіктестігін (ICAP), сондай-ақ канадалық Global Carbon Pricing Challenge бағдарламасын белсенді қолдайды.

Сонымен қатар, Үкімет жаһандық декарбонизацияны үйлестіруде және көміртегінің ағып кетуіне қарсы күресте жетекші рөл атқарады, халықаралық серіктестермен, соның ішінде БҰҰ-ның климаттың өзгеруі жөніндегі негіздемелік конвенциясымен, Дүниежүзілік сауда ұйымымен, G7/G20 және Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымымен, сондай-ақ Серпінді бағдарламалар, Терең өнеркәсіптік декарбонизация бастамасы және Климаттық клуб сияқты бастамалар арқылы жұмыс істейді.

2.3. Ұлыбританияның көміртектік шекаралық түзету механизмін енгізу

2023 жылдың 18 желтоқсанында Ұлыбритания үкіметі шешім қабылдады және 2027 жылға қарай Ұлыбританияда СВАМ енгізетінін жариялады. Сондай-ақ, Үкіметтің шешімінде Үкіметтің өнеркәсіппен бірге кәсіпорындар өздерінің төмен көміртекті өнімдерін тұтынушылар арасында ілгерілету үшін қабылдай алатын өнімнің ерікті стандарттарын жасау ниеті туралы жарияланды; сонымен қатар болашақ көміртекті ағызу және декарбонизация саясатына қызмет ете алатын шығарындылар туралы есеп беру жүйесін әзірлеу. Бұл шаралар 2024 жылы одан әрі техникалық кеңестердің тақырыбы болады.

Бастапқы кезеңде Ұлыбританияның СВАМ және сұранысқа қатысты саясаты шығарындылар туралы есеп берудің бірыңғай жүйесін пайдалана отырып жүзеге асырылмайтынына қарамастан, есеп беру жүйелерін барынша келісу мәселесі қаралатын болады. 2023 жылы Үкімет Ұлыбританиядағы 3-ші ауқымды шығарындылар туралы есеп беру мәселесі бойынша пікірлерді түсіндіру үшін дәлелдемелер конкурсын жариялады. Үкімет мүмкіндігінше және қажет болған жағдайда есептілікті ұтымды ету мүмкіндіктерін зерттеуді жалғастырады. Ұлыбритания үкіметі мен ШСЖ басқармасы көміртектің ағып кетуін азайтудың барлық шараларының, соның ішінде тегін квоталардың және Ұлыбританияның СВАМ-ның үйлестірілген жұмысын қамтамасыз ету үшін бірлескен жұмысты жалғастырады.

Ұлыбританияда СВАМ енгізу шетелден жоғары көміртекті көп қажет ететін тауарларға осы жерде өндірілген тауарлармен салыстырғанда көміртектің салыстырмалы бағасын береді.

Респонденттердің шамамен 70%-ы Ұлыбританияның СВАМ-ға кең қолдау көрсете отырып, халықаралық шаралармен қатар көміртегі ағуын азайту үшін ішкі шараларды қолдануды қолдады. Жауаптарда СВАМ-ды Ұлыбританияда енгізудің негізгі дәлелі оның ішкі механизммен (Ұлыбритания ШСЖ) ең тығыз байланысты екендігі болды, өйткені ол кез келген декарбонизация шаралары қабылданғаннан кейін қалған шығарындыларға бағаны қолданады. Ішкі саясатты көрсетумен қатар, бұл тәсіл басқа юрисдикциялардан келетін импорт, тіпті олар басқа декарбонизация бағытын немесе уақытын таңдаса да және бұрынғысынша бірдей баға сигналына тап болса да, Ұлыбританияға жалғасуы мүмкін екенін білдіреді. Респонденттер әлеуетті мәселелерді де егжей-тегжейлі сипаттағанымен (мысалы, нақты деректерді берудегі қиындықтар, бизнеске әкімшілік жүктемені азайту, аз дамыған елдер үшін қиындықтар және Ұлыбританияның ETS талаптарын қайталау), олар әдетте СВАМ саясатын неғұрлым егжей-тегжейлі әзірлеуде қарастырылуы керек және жақын болашақта СВАМ енгізу күш-жігеріне кедергі жасамау керек екенін атап өтті. Экологиялық

аудит комитеті және [10] Скидмордың шолуы [11] сондай-ақ Ұлыбритания үкіметіне СВАМ енгізуді ұсынды, ал Климаттың өзгеруі жөніндегі комитет үкіметке СВАМ енгізу жоспарлары бойынша кеңесуді ұсынды[12].

СВАМ Ұлыбританияның кез келген бөлігіне 2027 жылдың 1 қаңтарында немесе одан кейін болатын талаптарға сай импортта көрсетілген шығарындылардан өндіріп алынады. Алайда, СВАМ есеп беру кезеңі аяқталғаннан кейін ғана төленеді.

СВАМ келесі секторлардағы өнім кодтарының нақты тізіміне жататын «СВАМ тауарларына» қолданылады:

- алюминий
- цемент
- керамика
- тыңайтқыштар
- шыны
- сутегі
- темір және болат.

СВАМ мақсаты - көміртегі бағасының Ұлыбританияда өндірілген бағамен салыстырылуын қамтамасыз ету үшін импортталатын тауарларға көміртегі бағасын қолдану арқылы көміртектің ағып кету қаупін азайту. СВАМ енгізу бизнес үшін әкімшілік шығындарға әкеп соқтыратындықтан, СВАМ көміртектің ағып кету қаупінің дәлелі және мұндай шаралардың қажеттілігі оларды экологиялық себептермен ақтауға жеткілікті сенімді болған жағдайда ғана енгізіледі.

2027 жылға дейін енгізілетін Британдық СВАМ-ның бастапқы салалық ауқымы туралы шешім қабылдағанда, үкімет бірінші кезекте үш факторды қарастырды:

i. Ұлыбританияның ШСЖ - не қосылуы - СВАМ мақсаты көміртектің ағып кетуіне жол бермеу үшін импорттық және отандық тауарлар үшін көміртегі бағасы бойынша салыстырмалы режимді қамтамасыз ету болып табылады. Осы мақсатқа сәйкес Үкімет СВАМ-ді тек Ұлыбританияның ШСЖ-мен қамтылған секторлардағы өнімдерге енгізуді қарастырды, бұл елдегі көміртегі бағасының негізгі механизмі болып табылады. Реттелетін қызмет түрлерінің тізбесі заңнамада белгіленген[13].

ii. Көміртектің ағып кету қаупі - Ұлыбританияның СВАМ мақсаты көміртектің ағып кету қаупін жою болып табылады, бірақ Ұлыбританияның ШСЖ шеңберіндегі барлық секторларға қауіп төнбейді. Бұл қазіргі уақытта Ұлыбританияның ШСЖ басқармасы эталонның 100%[14] тегін квота алу құқығын

[10] Environmental Audit Committee, 2022, 'Greening imports: a UK carbon border approach'.
[11] UK Government, 2023, 'Review of Net Zero'
[12] UK Climate Change Committee, 2022, '2022 Progress Report to Parliament'.
[13] UK legislation, 2020, Schedule 2, 'The Greenhouse Gas Emissions Trading Scheme Order 2020', SI 2020/1265.
[14] UK legislation, 2019, Annex, 'Commission Delegated Decision (EU) 2019/708'.

анықтау мақсатында көміртектің ағып кету қаупі бар секторларды анықтау үшін қолданатын тізім негізінде анықталды. Сондай-ақ, осындай шараларды жүзеге асыратын басқа юрисдикциялар жасаған сауданың ықтимал алаңдаушылығынан туындайтын көміртектің ағып кету қаупіне әсерін және осы сектор үшін Ұлыбритания мен әлемдегі шығарындылардың қарқындылығының айырмашылығын түсіну үшін қосымша талдау жасалды.

iii. Орындылық және тиімділік - Британдық СВАМ жүйесі, егер ол мүмкін болатындай етіп жүзеге асырылса және оның мақсатына нұқсан келтіретін елеулі айналып өту тәуекелдерін тудырмаса, ең тиімді болады. Мұны бағалау үшін үкімет үкіметтің жарияланған жауабында жинақталған алдыңғы кеңестің жауаптарын зерттеді. Егер белгілі бір секторды қосу мүмкін емес деп саналса, үкімет 2027 жылға қарай осы секторға СВАМ енгізілгенін жарияламады. Мысалы, бұл кейбір секторлар импортталатын тауарлардың негізгі көрсеткіштерін анықтауда кездесетін пропорционалды емес қиындықтарға байланысты болуы мүмкін, мысалы, өнім деңгейіндегі шығарындылар.

СВАМ салалық қамтуы көміртектің ағып кету қаупінің өзгеруін, сондай-ақ әдістемелік және технологиялық жетістіктерді көрсететін жаңа деректер пайда болған кезде үнемі қайта қаралатын болады. Бұл СВАМ дұрыс жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін қажет.

СВАМ Ұлыбритания ШСЖ-мен салыстырмалы қамтуды қамтамасыз ету үшін импортталатын СВАМ тауарларына енгізілген «тікелей», «жанама» және жеке «прекурсорлық шығарындыларға» қолданылады. Шығарылған шығарындыларға қолданылатын Ұлыбританияның СВАМ ставкасы Ұлыбританиядағы көміртектің айқын бағасын көрсетеді және тегін квоталар мен ел ішінде төленетін көміртегі бағасының басқа қысқартуларын ескере отырып түзетіледі. Бұл импортталатын тауарлардың көміртегі бағасының Ұлыбританияда өндірілген бағамен салыстырылатындығына көз жеткізеді. СВАМ-ның жалпы міндеттемесі әртүрлі юрисдикциялардағы көміртегі бағасының айырмашылығынан туындаған көміртектің ағып кету қаупін азайтуға бағытталған шараларды қамтамасыз ету үшін басқа юрисдикцияларда қолданылатын көміртектің нақты бағаларын ескереді.

Ұлыбританияның СВАМ дизайнының негізгі негізгі принциптері:

- Сауда кедергілері мен сауданы қайта бағыттау қаупін азайту үшін бастаманы 2026 жылға ауыстыру қажет;
- 2-сфера шығарындыларын электр желілерінің толық декарбонизациясына дейін қосуды кейінге қалдыру;
- Материалдарды алмастыру қаупін азайту үшін Ұлыбританияның ШСЖ - мен барлық секторларын қамту және ақыр соңында СВАМ материалдары құн тізбегін айналып өтпеу үшін маңызды бөлігін құрайтын күрделі өнімдерді қамту;

- Ұлыбританияның ШСЖ-мен байланысты болу және ШСЖ-нің орташа апталық бағасына негізделу;
- Есеп беру және сәйкестік міндеті импорттаушыға жүктеледі, ал деректер қатаң және бескасыз айыппұл жүйесімен мұқият тексеруден өтуі керек;
- Көміртектің ағып кетуінен жеткілікті қорғанысты қамтамасыз ету үшін СВАМ-ға беріктік сынақтары енгізілуі керек;
- Шығарындылар туралы нақты, дәлелденген мәліметтерге негізделу. Кез келген әдепкі мәндер уақытпен шектелуі керек және шығарындылардың құнын төмендету және СВАМ сәйкестігі қаупін азайту үшін жаһандық шығарындылардың ең жоғары қарқындылығына негізделуі керек, бұл тек көміртекті көп қажет ететін өндірушілерден пайда көреді;
- Ірі сауда серіктесімен кедергісіз сауданы қамтамасыз ету үшін ЕО СВАМ-мен өзара тануға қол жеткізу;
- ЕО-қа кірмейтін елдердің нарықтарындағы сауда үшін жағымсыз салдарларды болдырмау үшін Ұлыбританиядан экспортты ШСЖ шығындарынан босатыңыз;
- Кедендік тәжірибесі бар мемлекеттік органның заңның қатаң сақталуын қамтамасыз ету үшін «Ұлыбританияның салық және кедендік алымдар басқармасы» заңының орындалуын қамтамасыз ету;
- Жалпы саясатты әзірлеуге НМТ және Ұлыбританияның ШСЖ басқаруы жауапты болуы мүмкін;
- Кірістерді өнеркәсіпті декарбонизациялауға бағыттау;
- ЕО-тың СВАМ-нан алынған идеялар мен сабақтарды ескеру.

2.3.1. Секторларды қамту саласы

Ұлыбританияның СВАМ материалды алмастыру қаупін азайту үшін Ұлыбританияның барлық ШСЖ секторларын қамтуы керек және сайып келгенде, құн тізбегін айналып өтпеу үшін СВАМ материалдары маңызды бөлігі болып табылатын күрделі өнімдерді қамтуы керек. UK СВАМ көміртектің ағып кету мәселесін шешеді, бірақ бұл механизмге тән жаңа тәуекелдерді тудырады:

- Құн тізбегін айналып өту: Ұлыбританияның СВАМ автомобильдер немесе кір жуғыш машиналар сияқты түпкілікті тұтыну тауарларына емес, Ұлыбританияның СВАМ құрамына кіретін негізгі материалдарға қолданылады. Дайын өнімді өндіру Ұлыбританиядан тыс жерлерге жылжу қаупі бар, ал өндірушілер дайын өнімді Ұлыбританияға экспорттау арқылы СВАМ-нан аулақ бола алады. Сондықтан СВАМ ақыр соңында тауарлар мен жартылай фабрикаттардағы болатқа, сондай-ақ болатты қайта өңдеудің негізгі өнімдеріне, атап айтқанда ЕО-тағы сияқты өңделген болат өнімдеріне қолданылуы маңызды.

- Материалдарды ауыстыру: егер СВАМ барлық өндірістік материалдарға қолданылмаса, онда ол қолданылмайтындар көміртектің ағып кетуін азайтудың негізгі құралы ретінде еркін таратудың артықшылықтарын пайдалануды жалғастырады және осылайша Болат өндірушілеріне қарағанда көміртекті сақтаудың төмен шығындарына тап болады. Бұл қолданыстағы болат тұтынушылар мен өндіріс тізбектерінің СВАМ-мен қамтылмаған басқа материалдарға, мысалы, басқа металдарға немесе көліктерге арналған көміртекті талшыққа немесе орау үшін қағаз бен пластикке ауысуына әкелуі мүмкін. Материалдарды болатпен ауыстыру, егер олар бірдей көміртекті қажет ететін өнімдерге ауыстырылса, жаһандық шығарындылардың жалпы өсуіне әкеледі. Осылайша, күтпеген салдарларды болдырмау үшін Ұлыбританияның СВАМ-ды алмастыру қаупі бар өнеркәсіптік тауарлардың мүмкіндігінше көп санына кеңейту қажет.

Ұлыбританияның СВАМ барлық өнеркәсіптік секторлар мен материалдарды басынан бастап қамтуы екіталай болса да, оның тиімділігі мен сенімділігін дәлелдеген кезде саясатты жылдам кеңейтуге ұмтылу қажет. Біз алюминийдің, цементтің, керамиканың, тыңайтқыштардың, әйнектің, сутектің, темірдің және болаттың қазіргі қамтылуын құптаймыз, сонымен қатар материалды алмастыру қаупін азайту үшін оны Ұлыбританияның барлық өндірістік секторларына және негізгі қайта өңдеу өнімдеріне кеңейту керек екенін атап өтеміз. Ол сондай-ақ құн тізбегін айналып өту қаупін азайту үшін автомобильдер, тұрмыстық техника, құрылыс жабдықтары, жартылай фабрикаттар және т.б. сияқты күрделі өндіріс өнімдерін қамтуы керек. Бұған компоненттердің >50%-ы СВАМ материалдарынан тұратын өнімді қамту арқылы қол жеткізу керек. Мысалы, егер кір жуғыш машинаның компоненттері 50% - дан астам болат, алюминий, шыны және керамикадан тұрса, онда Ұлыбританияға импорттау кезінде СВАМ сәйкестік құны қолданылады. Кейінгі жылдары бұл құн біртіндеп төмендеуі керек, бұл құн тізбегін айналып өту қаупін едәуір жояды.

2.3.2. Шығарындылардың таралу саласы

Ұлыбританияның СВАМ шығарындылары жоғары болатты айналып өту және импорттау қаупін азайту үшін 1 және 2 шығарындыларды қамтуы керек, бірақ 2 шығарындыларын енгізу электр желілерінің толық декарбонизациясына дейін және ЕО-та жасалғанға дейін кешіктірілуі керек.

Парниктік газдар шығарындылары үш санатқа бөлінеді. GHG Protocol корпоративтік стандарты оларды былай сипаттайды: «1 Көлемді шығарындылар — бұл меншікті немесе бақыланатын көздерден тікелей шығарындылар. 2-ші масштабтағы шығарындылар - бұл сатып алынған энергия өндірісінің жанама шығарындылары. 3 -ші көлемді шығарындылар - бұл есеп беретін компанияның

құн тізбегінде пайда болатын барлық жанама шығарындылар (2-көлемге кірмейді), соның ішінде жоғары және төмен шығарындылар»[15].

Үкімет Ұлыбританиядағы CBAM «Британдық шығарындылар саудасының схемасымен салыстырмалы қамтуды қамтамасыз ету үшін импорттық өнімдерге енгізілген 1, 2 және жеке прекурсорлық өнімдерге қолданылады» деп мәлімдеді.[16].

Алайда, CBAM саясаты жаңа және тексерілмеген және оның сенімділігі түсініксіз болғандықтан, көміртектің ағып кетуіне жол бермеу үшін оны біртіндеп енгізу керек. Төменде егжей-тегжейлі айтылғандай, CBAM шығындарын азайту және болдырмау үшін деректерді бұрмалауға, төмендетуге және бұрмалауға нақты ынталандыру болады. Сондықтан, бастапқыда Ұлыбританиядағы CBAM тек 1-ші шығарындыларға қолданылуы керек, содан кейін тиімділігі дәлелденген кезде 2-ші шығарындыларға таралуы керек. Егер CBAM 2-саладағы шығарындыларға тым ерте таралса, CBAM сенімділігі мен тиімділігіне кепілдік берілмесе, бұл көміртектің ағып кету қаупін арттыруы мүмкін.

2.3.3. CBAM сәйкестік құнын анықтау

Көміртегі бағасына тең жағдай жасау үшін Ұлыбританияның CBAM-ы Ұлыбританияның CBAM-мен байланысты болуы керек және орташа апталық бағаларға негізделуі керек. Үкімет Ұлыбритания ШСЖ - мен байланысты растағанымен, бұл байланыс қалай орнатылатынын әлі шешкен жоқ. ЕО CBAM сертификаттары «шығарылған CO2 тоннасы үшін еуромен көрсетілген ЕО ШСЖ квоталарының апта сайынғы аукциондық бағасына байланысты есептеледі»[17]. Ұқсас қағида Ұлыбританияның CBAM - да қолданылуы керек.

Ұлыбритания ЕО-қа қарағанда аз аумақ болғандықтан, CBAM сертификаттары қажет болмауы керек. Оның орнына, CBAM сәйкестігі кедендік шығындарды сақтаудың басқа жүйелерімен келісіліп, оларға біріктірілуі керек (яғни, шығындар кез-келген басқа салықтармен немесе импорт баждарымен бір уақытта қолданылуы және төленуі керек). Егер тауарлар еркін порт аймағына импортталатын, CBAM-ға жатпайтын өнімге қайта өңделетін, содан кейін Ұлыбританияның кедендік аумағына басқа тауар ретінде ресми түрде әкелінетін сценарийді болдырмау үшін тауарлар еркін порт аймағына әкелінсе, CBAM-ға сәйкестік шығындары қолданылуы керек.

[15] Greenhouse Gas Protocol, FAQ, https://ghgprotocol.org/sites/default/files/standards_supporting/FAQ.pdf

[16] UK Government (2023), Addressing carbon leakage risk to support decarbonisation: Summary of consultation responses and government response, https://www.gov.uk/government/ consultations/addressing-carbon-leakage-risk-to-support-decarbonisation, 18 December 2023

[17] EU Commission (2023), Carbon Border Adjustment Mechanism, https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism_en

Егер үкімет сәйкестікті көрсету үшін СВАМ сертификаттарын енгізуді қарастырса, онда Ұлыбританиядағы СВАМ сертификаты болатты елге импорттау кезінде төленуі керек және алаяқтық пен алдауды азайту үшін соңғы тұтынушыға емес, импорттаушыға жүктелуі керек. СВАМ сертификаттары жүйеде алыпсатарлық пен ойыннан аулақ болу үшін үш айға ғана жарамды болуы керек және қайта сату мүмкін болмауы керек. Бұл жағдайда, мысалы, импорттаушы СВАМ тауарын импорттаудан алты апта бұрын Британдық СВАМ сертификаттарын сатып алып, оларды импорттау пунктінде тапсыра алады, бірақ егер ол өнімді импорттамауды шешсе, СВМА сертификаттарын қайта сату мүмкін болмайды. Ұлыбританияның квоталарынан айырмашылығы, СВАМ сертификаттарын сатып алу UKA/СВАМ бағасына әсер етпейді, өйткені олар шектеулі рұқсаттар нарығында сатылмайды. Сондықтан ұзағырақ жарамдылық мерзіміне рұқсат беру дұрыс болмас еді, өйткені бұл UKA бағасы төмен болған кезде СВАМ сертификаттарын сатып алуға ынталандырады және Ұлыбританияның ШСЖ шекті деңгейі одан әрі төмендеп, бағалар көтерілген кезде оларды бірнеше жылдан кейін қайта сатады. Алайда, СВАМ сертификаттары Ұлыбританияда қажет болмайды, өйткені Ұлыбританияға әкелінген СВАМ тауарлары ЕО СВАМ сияқты басқа мүше елдерге сатылмайды.

2.3.4. Импорттаушының міндеттемелері, айыппұлдар және беріктікке тексеру

Есеп беру және сәйкестік міндеті Британдық импорттаушыға жүктелуі керек, ал деректер қатаң және бескасыз айыппұл жүйесін қолдана отырып мұқият тексерілуі керек. Сонымен қатар, көміртектің ағып кетуінен қажетті қорғауды қамтамасыз ету үшін СВАМ -ға сенімділік сынақтарын енгізу өте маңызды.

СВАМ міндеттемесі болат өнімдері Ұлыбританияның кедендік аумағына келген кезде қолданылуы керек, бұл Британдық импорттаушының сәйкестік құнын анықтау бөлімінде жоғарыда көрсетілгендей, CO2-экв. тоннасына тиімді Британдық көміртегі бағасын сәйкестік нүктесінде төлейтінін растайды. Өнеркәсіп,бБолат тұтынушылар және үкімет СВАМ тиімді болуы үшін болат өнімдерінің шығарындылары туралы сенімді және сенімді деректерді қажет етеді. Шығарындылар туралы деректерді сенімді тексеру ғана деректердің дұрыстығын қамтамасыз ете алады.

Үкімет екі нұсқаны қарастырды: (1) Ұлыбританиядағы шығарындылар туралы деректерді тексеру үшін үшінші тарап ұйымдарын сертификаттау үшін тәуелсіз реттеуші орган құру немесе (2) өзін-өзі тексеру үшін шетелдік өндірушілерге сену. Ұлыбританияның тең жағдайлары мен тиімді СВАМ-ін құру үшін шығарындылар туралы мәліметтер Ұлыбританияның СВМ-мен бірдей қатаң бақылау, есеп беру және тексеру жүйесі болған жағдайда ғана қабылдануы керек. Есеп беру және сәйкестік міндеттемелері сауданы қайта бағыттау қаупін

азайту үшін ЕО СВАМ сияқты қатаң болуы керек. Үкімет алаяқтық есептілікке, деректердің жоқтығына немесе ережелерді айналып өтуге жауап ретінде қатаң, жедел және бескасыз айыппұл жүйесін құруы керек. Көміртегі бағасы, демек, СВАМ сәйкестік шығындары өсетіндіктен, кірістірілген шығарындылар немесе алаяқтық туралы деректерді төмендету үшін қаржылық сыйақылар өседі және бұған тек сенімді айыппұл жүйесі арқылы қарсы тұруға болады.

Ақырында, Ұлыбритания СВАМ-ға ЕО енгізгенге ұқсас сенімділік тексерулерін енгізуі керек, айналып өту, алаяқтық, тиімділік, секторды қамту және т. б. СВАМ көміртектің ағып кету мәселесін шешудің және көміртегі бағасына тең жағдай жасаудың негізгі саяси құралы болғанымен, Бұл әлі де тексерілмеген, дәлелденбеген және жаңа саясат, ол әлі әлемнің кез келген жерінде енгізілген жоқ. Егер алаяқтық пен айналып өту кең таралса және Ұлыбританияда СВАМ көміртектің ағып кетуінен қорғауды қамтамасыз ете алмаса, үкімет көміртектің ағып кетуіне қарсы шараларды ауыстыру арқылы араласуға дайын болуы керек (мысалы, еркін бөлу санын көбейту). Сондықтан схеманы енгізгеннен кейінгі алғашқы бірнеше жыл ішінде Ұлыбританияда СВАМ тұрақтылық сынақтарын құру және үнемі жүргізу қажет.

Әдепкі мәндер

Ұлыбританияның СВАМ нақты, дәлелденген шығарындылар деректеріне негізделуі керек. Кез келген әдепкі мәндер уақытпен шектелуі керек және шығарындылардың құнын төмендету және СВАМ сәйкестігі қаупін азайту үшін шығарындылардың ең жоғары жаһандық қарқындылығына негізделуі керек, бұл тек көміртекті көп қажет ететін өндірушілерден пайда көреді.

Импортталатын өнімге байланысты шығарындылардың бағасын белгілеу кезінде қандай есептілік пен құн қабылданатынын анықтау қажет. Жалпы, екі тәсіл бар:

1. Импорттаушылар шығарындылар туралы нақты деректерді ұсынуға міндетті болған кезде танылған органның шығарындылар туралы деректерін тәуелсіз растау немесе
2. Процесс, өнім және ел деңгейіндегі мәндерге, халықаралық деңгейде танылған деректер жиынтығына және/немесе Ұлыбритания шығарындылары туралы мәліметтерден алынған мәндерге негізделген өнімнің көміртегі құрамын барынша дәл бағалауға бағытталған әдепкі мәндер[18].

Егер үкімет саланың нұсқауларын орындаса және Ұлыбританияда СВАМ енгізуді 2026 жылға ауыстырса, импорттаушылар мониторинг, есеп беру және тексерумен қамтамасыз етілген сенімді деректерге қол жеткізе алмаса, сауданың ашықтығын сақтау үшін алғашқы 12 айда қосымша әдепкі мәндерді енгізуге болады. Әдепкі мәндерді енгізген жағдайда, көміртегі шығарындыларын елеулі

[18] UK Government (2023), Addressing carbon leakage risk to support decarbonisation: Consultation, https://www.gov.uk/government/consultations/addressing-carbon-leakage-risk-to-supportdecarbonisation, 30 March 2023

түрде төмендетпеу немесе асыра алмау, Сондай-ақ шығарындылар туралы нақты мәліметтер беру үшін ынталандыру жасау және шығарындылары жоғары өнімді ынталандырудың алдын алу өте маңызды. Үкімет сонымен қатар ерікті есептілікті 2025 жылдан бастап және одан әрі әдепкі мәндерді қолдана отырып енгізуді қарастыруы мүмкін.

Кез келген әдепкі мәндер көміртекті көп қажет ететін өндірушілер үшін СВАМ-ның нақты құнын қамтамасыз ету және басқаларды сенімді деректерді ұсынуға ынталандыру үшін шығарындылардың ең жоғары қарқындылығы бар әлемдік болат компанияларының деректеріне негізделуі керек. Егер әдепкі мәндер ең нашар Британдық эмитенттердің 10%-на немесе орташа әлемдік деңгейге негізделсе, онда жоғары шығарындылар немесе сенімсіз деректері бар болаттың СВАМ сәйкестік құны төмен болады және олардың шығарындылары бағаланбайды. Шығарындылары жоғары болат өндірушілерінен пайда көрмеу үшін кез келген әдепкі мәндер әлемдегі шығарындылардың ең жоғары қарқындылығына негізделуі керек.

Алайда, егер Үкімет қолданыстағы мерзімдерді 2027 жылға дейін сақтаса, онда әдепкі мәндерді енгізудің қажеті жоқ, өйткені импорттаушылар мен нарық қатысушылары өтпелі кезеңді қоса қанда 12 ай немесе 36 ай ішінде ЕО СВАМ бойынша есеп береді. Ұлыбританияның СВАМ - ға деген сенімін қамтамасыз ету үшін шығарындылар туралы мәліметтер Ұлыбританияның ШСЖ - не сәйкес отандық өндірушілердің алдында тұрған қатаң бақылау, есеп беру және тексеру жүйесі (MRV) болған жағдайда ғана қабылдануы керек. Бұл тең шарттар принципіне сәйкес келеді. Ұлыбританияның болат өндірушілеріне Ұлыбританияның ШСЖ шеңберінде күрделі және мұқият MRV процесінен өту практикалық емес, бірақ импорттаушылар оларды өндіруге қатысы жоқ әдепкі мәндерге сүйене отырып, одан аулақ бола алады.

2.3.5. СВАМ жобасын жүзеге асырудан түскен кіріс ағыны

Әлем елдерінің 90%-дан астамы Ұлыбритания ШСЖ-мен салыстырылатын көміртегі бағасын қолданбайтындықтан, Ұлыбританияда СВАМ құру кіріс ағынын тудыруы мүмкін. Кейбір бағалаулар бойынша, бұл жылына бірнеше миллиард болуы мүмкін және Ұлыбритания СВАМ кірістерін өнеркәсіпті декарбонизациялауға бағыттауы керек. Жеке компаниялар талап ететін инвестициялардың ауқымын, CCUS және сутегі инфрақұрылымын орналастыруды қолдау және жеделдету қажеттілігін және тұтынушыларға әсер етумен бірге өнеркәсіпті тұрақты қолдауды ескере отырып, Үкімет Ұлыбританияға талап етілетін өнеркәсіптік декарбонизацияның қажетті ауқымы мен жылдамдығын қаржыландыру үшін тұрақты кіріс ағынын қамтамасыз етуі керек.

2.4. Болат өнеркәсібі және СВАМ

Көміртекті шекаралық түзету механизмі (СВАМ) күрделі саяси құрал болғандықтан, оны әзірлеу ең аз айналып өту қаупі бар сенімді саясатты, көміртектің ағып кетуінен сенімді қорғауды және тауар саудасын ілгерілету үшін үкімет пен өнеркәсіп үшін басқарудың қарапайымдылығын қамтамасыз ету үшін мұқият ойластырылуы керек. Бұл бөлімде Ұлыбританияның СВАМ Британдық болат өнеркәсібінің игілігі үшін жұмыс істеуі және оған қойылған саяси мақсаттарды орындауы үшін қажет бірқатар дизайн элементтері сипатталған.

Болат өнеркәсібі жоғары сауда және көміртекті көп қажет етеді. 2022 жылы әлемде өндірілетін барлық болаттың 22,2%-ы шекара арқылы сатылды, ал Қытайдан тыс нарықтарда бұл көрсеткіш 39%-ға дейін өсті. Ұлыбритания өндірілген Болаттың 40%-ын экспорттайды және оның тікелей қажеттіліктерінің 55%-ын импорттайды. Болаттың мамандандырылған және қымбат түрлері көбейіп келе жатқанына қарамастан, нарықтық талаптар мен ауқымды үнемдеу дамыған елдерде де өндірілетін Болаттың басым көпшілігі тауарлық және көптеген көздерден қол жетімді екенін білдіреді. Сондықтан болат пен маржаның төмен бағасын қолдайтын өткір бәсекелестік бар. Осыған байланысты Ұлыбританияның болат өнеркәсібі «көміртектің ағып кету» қаупіне ұшырайды, мұнда болат өндірісі және онымен байланысты шығарындылар көміртекті баға белгілеу және Ұлыбританиядағы шығарындыларға квота (ШСЖ) сауда схемасы сияқты климаттық реттеу арқылы көміртексіздендіру жұмыстарының әртүрлі деңгейлеріне байланысты бір елден екінші елге ауысады[19].

Бұл схема және климаттың өзгеруіне қарсы басқа шаралар Ұлыбританияда болат өндіруге кететін шығындардың артуына әкеліп соқтырады, бұл саланың ішкі және халықаралық нарықтарда бәсекеге қабілеттілігін төмендетеді, Ұлыбританиядағы кәсіпорындардың қызметіне қауіп төндіреді және сайып келгенде, елдегі индустрияландыруға әкеледі. Ұлыбритания үкіметі көміртегі бағасы тұрғысынан отандық болат пен болатты импорттау үшін тең жағдайларды қамтамасыз етуге, сондай-ақ өндірісті декарбонизациялауға ынталандыру жасауға мүмкіндік беретін СВАМ -ды енгізу ниетін жариялады. СВАМ импорттық өнімдерге көміртегі бағасын енгізеді, егер бұл өнімдер көміртегі бағасына ұшырамаса немесе көміртегі бағасына қарағанда төмен болса, бұл көміртегі шығындарына тең ойын жағдайларын қамтамасыз етеді және индустрияландыру қаупін азайтады. Сонымен қатар, Ұлыбританияның СВАМ трансшекаралық сауданы жүргізуге және болат импортын ілгерілетуді жалғастыруға мүмкіндік береді.

[19] UK Government (2023), Addressing carbon leakage risk to support decarbonisation: Consultation, https://www.gov.uk/government/consultations/addressing-carbon-leakage-risk-to-support-decarbonisation, 30 March 2023

2.4.1. Сауда кедергілері

2022 жылы Ұлыбритания 3,4 миллион тонна болат экспорттады, оның 2,6 миллион тоннасы ЕО елдеріне тиесілі болды, бұл экспорттың 75%-ын құрады. Ұлыбритания мен ЕО шығарындыларының сауда схемалары бір-бірімен байланысты емес болғандықтан, ЕО мен Ұлыбританияның болат өндірушілері көміртектің әр түрлі бағасына тап болады. 2026 жылы ЕО-ның бос квоталары 2,5%-ға қысқарады және Ұлыбритания үкіметі бос квоталарды бөлу реформасын жүргізуді жоспарлап отыр. Бұл Ұлыбританияда өндірілген болатты импорттаушыларды ЕО СВАМ сертификаттарын сатып алуға мәжбүр етеді, өйткені нормаларды сақтаудың заңды және қаржылық міндеттемелері импорттаушыларға жүктеледі. Нақты шығындардың тікелей немесе жанама төмендеуі нақты қай жерде болатыны туралы мәселе ЕО-ның кез келген тұтынушыларымен коммерциялық талқылаулар мен келісімдердің тақырыбы болады және әрбір коммерциялық келісім үшін жеке болады. Алайда, ЕО нарығына импортталған кезде Ұлыбританияда өндірілген болатқа қосымша шығындар салынады, бұл Ұлыбританияның Болат өнеркәсібінің ең ірі экспорттық нарығы үшін тиімсіз болады.

Әрине, көміртегі бағасы мен СВАМ құны болат өндірушілердің бәсекелестік жағдайына әсер ететін жалғыз факторлар емес (электр энергиясының бағасы, табиғи газ, шикізат құны және т.б. сияқты басқа факторлар да айтарлықтай әсер етеді). Ұлыбританиядағы көміртегі бағасы төмен болған жағдайда Британдық болат өндірушілер коммерциялық артықшылыққа ие болады, ал басқалары тең болған жағдайда, тіпті бағаның шамалы айырмашылығы болат өнеркәсібіндегі өткір бәсекелестікті ескере отырып, бәсекелестерге айтарлықтай артықшылық бере алады. СВАМ декларанттары көміртектің «салық салынатын құнын» есептеу кезінде айтарлықтай әкімшілік шығындарға тап болады. Сонымен қатар, олар кез-келген жеңілдіктерді немесе өтемақының басқа түрлерін ескере отырып, әр тауар түрінің жалпы саны, кіріктірілген шығарындылардың жалпы көлемі, жанама шығарындылардың жалпы көлемі және шыққан елінде төленетін көміртегі бағасы туралы ақпаратты қамтитын СВАМ есептерін үнемі ұсынып отыруы керек. Сондай-ақ, СВАМ декларацияларында тексеру туралы есептердің көшірмелері, сондай-ақ шығарылған елде жарияланған шығарындылар үшін төленген көміртегі бағасын ескере отырып, тапсырылатын СВАМ сертификаттарының жалпы саны болуы керек. Осы шаралардың барлығы Ұлыбританияның болат секторының біздің ірі сауда серіктесімізге өнімді экспорттау қабілетіне нұқсан келтіруі мүмкін.

2.4.2. Сауданы Ұлыбританияға бағыттау

Егер ЕО-ға басқа үшінші елдерден немесе көміртекті сақтау шығындары аз юрисдикциялардан экспортталатын салыстырмалы түрде жоғары CO2 шығарындылары бар болат ЕО-да CBAM шығындарына тап болса, ол Ұлыбритания сияқты ашық нарықтарға бағытталуы мүмкін, бұл нарыққа теріс әсер етіп, ішкі бағалардың төмендеуіне әкелуі мүмкін.

CBAM сәйкестік міндеттемелері көміртегі шығарындыларына әлі ұшырамаған болатқа қатысты болатындықтан, барлық болат қайта бағыттау қаупіне ұшырамайды және егер шығарындылар төмен болса, барлық сәйкестік міндеттемелері маңызды болмайды. Шығарындылары төмен домна пешінде өндірілген немесе көміртегі бағасы шамамен баламалы елдерде өндірілген Болаттың қайта бағытталу ықтималдығы аз. Шығарындылары жоғары (BF-BOS) немесе тікелей қалпына келтірілетін темір шығарындылары жоғары (DRI) домна пештерінде өндірілген және көміртегі бағасы жоқ немесе шамалы елдерде өндірілген болат басқа ашық нарықтарға қайта бағытталу қаупі жоғары. 2022 жылы ЕО-ға 28,8 миллион тонна болат экспортталды. Оның 22 033 тоннасы Канада мен Жаңа Зеландиядан, екі елде де көміртектің салыстырмалы бағасы бар (£30-40 / тCO2-экв.). Сонымен қатар, ЕО-ға экспортталатын шамамен 6,3 миллион тонна болат EAF-те өндірілді, бұл өнімнің қайта бағытталу қаупін азайтады, өйткені шығарындылар әдетте төмен. Қазіргі уақытта ЕО-ға импортталатын 22,5 миллион тонна болаттың көміртегі шығарындыларына шамалы шығындары жоқ немесе жоқ және шығарындылары жоғары BF-BOS немесе DRI технологиялары бойынша өндіріледі. Егер осы 22,5 миллион тонна болат басқа ашық нарықтарға қайта бағытталу қаупіне ұшыраса, онда олар ЕО-да CBAM сәйкестік құнына ұшырайды. Егер бұл болаттың тек 10%-ы Ұлыбританияға бағытталса да, бұл Британдық импорттың 45%-ға өсуіне әкеледі, бұл Британдық нарықтың шамамен 80%-на сәйкес келеді.

ЕО-ға ең ірі экспорттаушы болып табылатын 15 елдің ішінен тек Оңтүстік Корея мен Жапония болат өнеркәсібі үшін көміртегі бағасын қолданады, дегенмен Ұлыбританияға қарағанда едәуір төмен деңгейде (£12,00/ тCO2-экв. және £10,39/ тCO2-экв., сәйкесінше £35/ тCO2-экв. Ұлыбританияда). Канада мен Жаңа Зеландия, көміртегінің салыстырмалы бағасы бар жалғыз екі ел, ЕО-ға экспортталатын Болат тоннасының тек 0,08%-ды құрайды. ЕО-ға экспортталатын Болаттың басым көпшілігінде көміртектің айтарлықтай бағасы жоқ және ЕО-ға импорттау кезінде CBAM сәйкестік шығындарына тап болады. Әлемдік болат өндірісінің 90%-дан астамында Ұлыбритания немесе ЕО ШСЖ-мен салыстыруға болатын көміртегі бағасы жоқ, бұл сауданы қайта бағыттау қаупін көрсетеді.

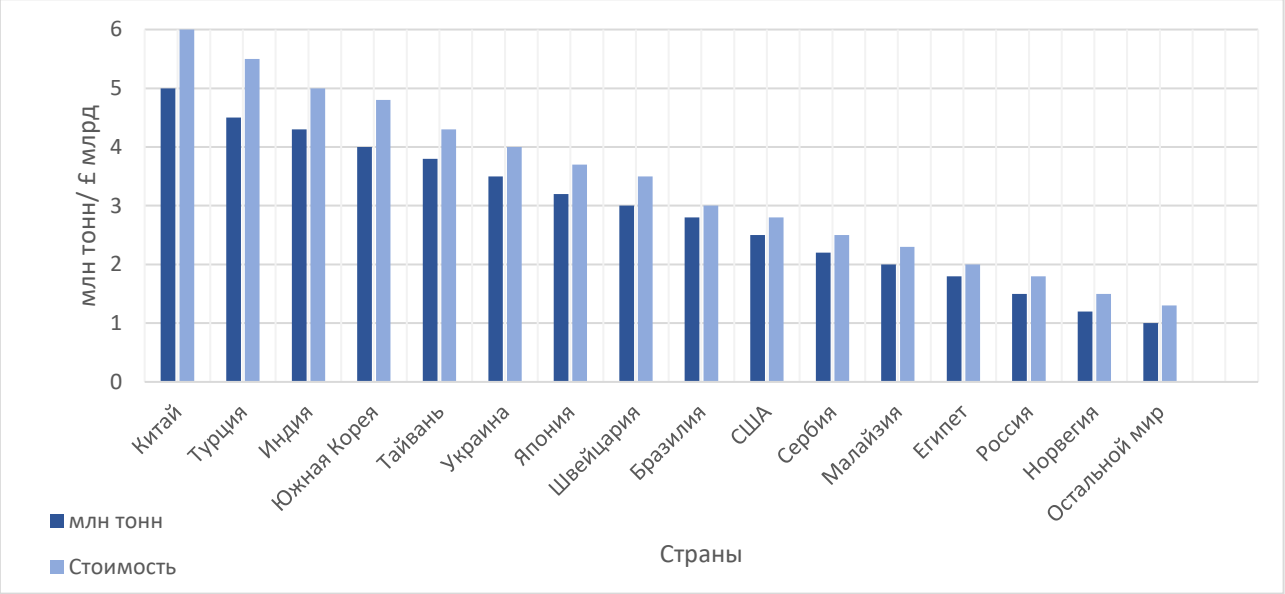

Сурет 2.4.2.1 - ЕО-қа болаттың әлемдік экспорты (2022 ж.)

Дереккөз: ISSB

ЕО-қа кірмейтін болат компаниясы өнімді ЕО нарығына экспорттайды:
ЕО болат зауыты 30 000 тонна болат шығарады, жылдық шығарындылар 60 000 тCO2, яғни 2 тCO2/т құрайды.
ЕО кәсіпорны шығарындылардың 80%-ын қамтитын 48000 тегін квота алады, яғни 1,6 тCO2 тегін таратумен жабылады және 0,4 тCO2 /т көміртегі бағасын төлейді.
*ЕО емес болат зауыты да 30 000 тонна болат шығарады, жылдық шығарындылары 60 000 тCO2, яғни 2 тCO2 /т. ЕО емес болат зауыты көміртегі бағасын төлемейді. EUA-дағы көміртектің орташа бағасы €65/ тCO2 құрайды. Егер ЕО-ға кірмейтін болат компаниясы ЕО-ға 20 000 тонна болат экспорттайтын болса, онда ықтимал шығындар: жауапты шығарындылар: (қондырғы шығарындылары - ЕО өндірушілері үшін ЕО ШСЖ шеңберінде тегін таратумен қамтылған шығарындылар) * (барлығы тонна): (2-1.6) * 20,000 = 8,000*
ЕО-ның СВАМ міндеттемесі: UKA-ның орташа апталық бағасына көбейтілген жауапты шығарындылар СВАМ міндеттемесіне тең: 8 000€65 = €520 000*
СВАМ соңғы құны: СВАМ бойынша ЕО міндеттемесі-үшінші елде нақты төленген көміртегі бағасы = СВАМ құны: ЕО емес елде көміртегі бағасы төленбегендіктен, 520 000 Еуро СВАМ құны болады.
Осылайша, бір тонна болат үшін СВАМ қосымша шығындары: €520,000 / 20,000 = €26 бір тонна болат үшін.

Тағы да, болат өнеркәсібі жоғары қарқынды сауда саласы болғандықтан, үшінші елдерден немесе юрисдикциялардан салыстырмалы түрде жоғары кірістірілген CO2 шығарындылары бар ЕО-тың болат импорттаушылары үшін құнның өсуі ЕО-қа өнім жеткізіліміндегі өзгерістерді жеделдету және осы болаттың бір бөлігін Ұлыбритания сияқты ашық нарықтарға ығыстыру үшін жеткілікті болуы мүмкін. Ұлыбританияда көміртектің ағып кетуіне қарсы балама қорғаныс енгізілмейді. Бұл Ұлыбританияның болат өнеркәсібіне, оның көміртексіздендіру күш-жігеріне, жеткізу тізбегінің тұрақтылығына және Ұлыбританияның ұлттық қауіпсіздігіне зиян келтірмеу үшін Ұлыбританияда СВАМ енгізу мерзімін 2026 жылға ауыстыру туралы дәлелдерді күшейтеді.

Үкімет Ұлыбритания ШСЖ-де шығарындыларды тегін бөлу әдіснамасының реформалары әлеуетті жаңа нарықтық тетіктермен қатар 2026 жылы іске асырылатынын, сонымен бірге ШСЖ-нің қолданылу аясы мен шекті деңгейін одан әрі реформалау күшіне енетінін және бұл Ұлыбританиядағы шығарындылар квотасының (UKA) құнын арттырады деп күтілуде. Болат кепілдіктері 2026 жылдың маусымына дейін аяқталуы керек. Саясаттағы барлық осы өзгерістердің үйлесуі Ұлыбританияның болат секторындағы әлі де сандық емес ақауларға әкелуі мүмкін. Үкімет оның көміртегі бағасын белгілеу және ағып кетуді жою жөніндегі барлық шараларының жалпы жүйелік тәсілді ескере отырып енгізілуін және өзгертілуін қамтамасыз етуі және ЕО мен Ұлыбританияда қабылданған шаралар арасындағы мерзімдер, масштабтар мен баға белгілеу алшақтығының ықтимал зиянды әсеріне қарсы тұруы тиіс. Уақыт аралығын жоюдың ең оңай жолы - 2026 жылдан бастап Ұлыбританияда CBAM енгізу.

Барлық салалар 2026 жылы Ұлыбританияда CBAM енгізуге дайын болмайды деп қорқады, бірақ барлық салалар Ұлыбританияда CBAM -мен толық қамтылмауы керек. Қазіргі уақытта CBAM-ды 2026 жылы немесе одан ертерек енгізу болат өнеркәсібіне қиындық туғызады деп айтуға негіз жоқ болса да, HMRC үшін оны кейбір басқа салалар үшін практикалық тұрғыдан енгізу қиынға соғуы мүмкін, себебі сенімді деректер мен процестер туралы ақпарат жетіспейді, бұл сәйкестік деңгейінің төмендеуіне әкеледі. Алайда, осы салалармен уақтылы серіктестік шешімдерді ұсынуы және Үкіметтің сауданы қайта бағыттау тәуекелдерін болдырмауға бағытталған күш-жігерін қолдауы керек деп болжау негізсіз емес. Әр түрлі өнімдерге арналған сараланған мерзімдер материалдарды ауыстыру қаупін арттыруы мүмкін, бірақ сауда ресурстарының ағып кетуінен болатын қауіптер мен ықтимал залал әлдеқайда жоғары.

Тіпті бір жыл немесе алты ай сауда ағындарына әсер ету үшін жеткілікті болуы мүмкін, өйткені нарықтар жаңа баға белгілеріне тез бейімделеді. Болат саудасы жоғары қарқындылықта ғана емес, сонымен қатар баға бойынша өте серпімді. Өнімнің нақты сипаттамаларын іздейтін кейбір мамандандырылған өнімдер мен белгілі бір түпкілікті пайдалану секторлары бар болса да, болат саудасының басым көпшілігі арматура мен ыстықтай илектелген орам сияқты тауарлық өнімдерден келеді. Бұл өте стандартталған өнім, ол сапасы жағынан ерекшеленбейді, бірақ ең алдымен баға бойынша бәсекелеседі. Сондықтан мұндай сауда ағындары баға белгілеріне өте сезімтал жауап береді және өткен тәжірибе көрсеткендей, импорттың өсуі өте тез болуы мүмкін. Ең көрнекті мысалдардың бірі - 2013-2015 жылдар, бұл кезде Ұлыбританияға арматура импорты экспоненциалды түрде өсті, негізінен Қытайдан, 2016 жылы демпингке қарсы шара енгізілгенге дейін. Тек 2014 жылы Қытай импорты бір жылда бес есе өсті, бұл отандық өндірушінің нарықтағы үлесінің төмендеуіне әкелді.

Кесте 2.4.2.1 - Ұлыбританияға арматуралық болат импорты

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ұлыбританияға арматура импортының жалпы көлемі (тонна)	171.719	215.718	290.588	490.802	532.919	348.576
Арматура импортының жалпы көлемінің индексі	100	125	169	286	310	203
Қытайдан Ұлыбританияға арматура импорты (тонна)	3	2	47.803	254.583	365.409	44
Қытайдан арматура импорты жалпы көлемнің %	0%	0%	16%	52%	69%	0%

Дереккөз: HMRC

Экспорттаушылар мен импорттаушылар нарықтың мүмкіндіктеріне тез жауап береді және ай сайын жаңа сауда ағындары пайда болады. Импорттың өсуінің тағы бір мысалы Ұлыбританияға болат импорты Ұлыбританияның болатқа қатысты кепілдік шараларына бағынбаған кезде байқалды. Бұл бұрын Ұлыбританияға өнім жеткізбеген, бірақ осы өнім бойынша Ұлыбритания импортының 3%-дан азын құрайтын дамушы елдер ретінде кепілдіктерден босату мүмкіндігін пайдаланған елдердің импорты болды. Бір жыл ішінде бұл елдердің көпшілігі нарықтағы үлесін айтарлықтай арттыра алды, ал кейбіреулері, мысалы, Үндістан мен Вьетнам, 2021 жылы 20%-дан астамға дейін өсті[20].

Жоғарыда келтірілген мысалдар сауда ағындары өте тез өзгеруі мүмкін екенін көрсетеді және бұл отандық өндірушілерге және олардың нарықтағы үлесіне айтарлықтай әсер етуі мүмкін. Ұлыбританияда және шетелде болатқа деген сұраныстың төмендігі жағдайында болат өндіретін жаһандық артық қуаттың өсуі нәтижесінде қысым одан әрі күшейе түседі. ЭЫДҰ мәліметтері бойынша, 2022 жылы әлемде болат өндірудің артық қуаты 630 миллион тоннаны құрайды - бұл әлемдік болат өндірісінің 33%-на сәйкес келеді және Ұлыбритания нарығының көлемінен 60 есе артық. Бұл негізінен Қытай, Үндістан және Таяу Шығыс сияқты мемлекеттік субсидиялар арқылы жүзеге асырылады. Сонымен қатар, Қытайдағы және басқа елдердегі болатқа деген ішкі сұраныстың әлсіздігі экспорттық нарықтар іздейтін шығарындылары жоғары материалдың артық мөлшерін білдіреді.

[20] Trade Remedies Service (2022), Tariff Rate Quota Review of Developing Country, Exception Case, SM0016, Recommendation to the Secretary of State, https://www.trade-remedies.service.gov.uk/public/case/SM0016/submission/0c4eb6bb-a95d-4463-a962-404871dcc1af/

Осыған байланысты сауданы қайта бағыттау және сауда кедергілерінің пайда болу қаупін азайту үшін Ұлыбританияда СВАМ енгізу мерзімін 2026 жылға ауыстыру ұсынылады.

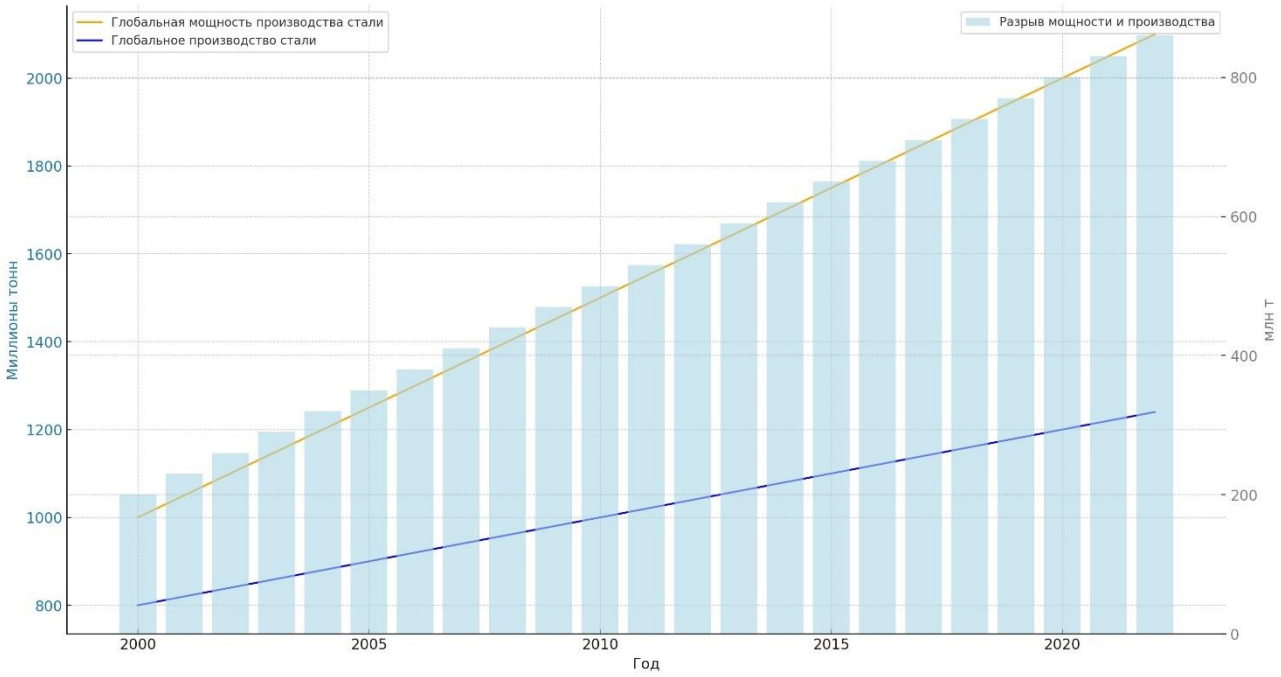

Сурет 2.4.2.2 - Әлемде болат өндірудің артық қуаттылығының өсуі сауданы қайта бағыттау қаупін арттырады

Дереккөз: ЭЫДҰ. Болат балқыту қуаттылығындағы соңғы әзірлемелер 2023 (World Steel Association шикі болат өндіру жөніндегі шикі болат балқыту қуаттары бойынша ЭЫДҰ деректері).

2.4.3. Көміртекті сақтауға жоғары шығындардың экспорты мен әсері

ЕО-тан тыс экспорт үшін Ұлыбританияның СВАМ ЕО-қа кірмейтін елдердің нарықтарында сауда жасағаны үшін жазаны болдырмау үшін Ұлыбританияда өндірілген тауарлар үшін экспортты ШСЖ шығындарынан босатуы керек. Қазіргі уақытта Ұлыбритания өзінің болат өнімдерінің 40%-ын экспорттайтынын ескере отырып, тиімді экспорттық стратегияны анықтау өте маңызды. ЕО, әрине, Ұлыбританиядан болат экспортының 75%-ын құрайтын ең маңызды сауда серіктес, сондықтан үздіксіз сауданы жеңілдету негізгі басымдықтардың бірі болуы керек. Ұлыбритания ЕО-пен келіссөздерде көптеген геосаяси мақсаттарды көздесе де, Ұлыбритания үкіметі өзінің көміртегі схемаларын байланыстыруға немесе ЕО-тың СВАМ -мен өзара тану туралы келіссөздер жүргізуге тырысуы керек, осылайша Ұлыбритания өндірушілері ЕО-тың СВАМ-ға есеп беруінен аулақ бола алады.

Жоғарыда айтылғандай, болат өнеркәсібі сауда тұрғысынан жоғары қарқынды, импорт пен экспорттың жоғары деңгейі бар. Тіпті Ұлыбританияда СВАМ болған жағдайда да, егер Британдық болат өндірушілері Ұлыбританияда көміртекті сақтаудың жоғары шығындарына тап болатын жағдайлар туындаса, бұл олардың операциялық шығындарының артуына әкеліп соқтырса, олардың әлемдік нарықта бәсекеге қабілеттілігі нашарлайды, бұл қазіргі уақытта экспортталатын Ұлыбританияда өндірілген болаттың 40%-на әсер етеді.

Ұлыбританияның ШСЖ жүйесіндегі реформалар мен көміртегі сәйкестігінің қымбаттауы Британдық өндірушілердің экспорттық нарықтарда бәсекеге түсу қабілетіне қалай әсер ететінін мұқият талдау қажет. Сондықтан көміртегі шығарындыларының бағасы қолданылатын және Ұлыбританиядан экспортталатын тауарларды есепке алудың тиімді әдісін анықтау және енгізу өте маңызды. Ұлыбританияда өндірілген болаттың шамамен 30%-ы ЕО-қа экспортталады, ал отандық өндірістің тағы 10%-ы ЕО-қа кірмейтін елдердің нарықтарына экспортталады. Егер ЕО СВАМ ағымдағы жоспарларға сәйкес жүзеге асырылса, шығындар әдістемесі Ұлыбританияда ЕО-қа экспортталатын тауарлар үшін төленген көміртектің «тиімді» бағаларын ескереді. Алайда, Батыс Еуропа елдерінің нарықтарына экспортталатын Британдық өнімнің қалған 10%-ы үшін Ұлыбританияда төленген көміртегі бағасы есепке алынбайды.

Бұл өнімдердің құны жоғары болады және олардың Ұлыбританиядағы өндіріс үлесі шамалы болып көрінгенімен, олардың маңыздылығы сектордың кірістілігі мен Ұлыбританиядағы операциялардың тұрақтылығына айтарлықтай әсер етеді. Өндіріс көлемінің төмендеуі кәсіпорынның жалпы тиімділігіне әсер етеді, өйткені қуаттың жоғары жүктемесі (i) шығарындылардың төмендеуін қоса алғанда; (ii) энергия тұтынудың төмендеуі; (iii) өндіріс шығындарының төмендеуі; және (iv) бір тонна болаттың жалпы өндірістік шығындарын азайту көрсеткіштерінің жақсаруына әкеледі. Өндіріс деңгейінің төмендеуі нәтижесінде өнімділік пен тиімділіктің төмендеуіне әкеледі, бұл ұзақ мерзімді перспективада әрбір зауыттың және бүкіл саланың бәсекеге қабілеттілігіне теріс әсер етеді.

Төмендегі диаграмма Ұлыбританияның өнімдерді ЕО-қа кірмейтін көптеген елдерге көміртегінің салыстырмалы бағасынсыз экспорттайтынын көрсетеді. Британдық өнімнің 30%-ы ЕО-қа экспортталса, көміртектің баламасыз бағасы елдерге экспортталатын болаттың құны жылына 1,4 миллиард фунт стерлингті құрайды.

Ұлыбританияның СВАМ құрылуына қарай (1) Ұлыбританияда өндірілген өнімді ЕО СВАМ-нан босату және (2) Ұлыбританияның ЕО-қа кірмейтін елдерге экспортын ШСЖ шығындарынан босату үшін Ұлыбритания мен ЕО ШСЖ-ін байланыстыру арқылы саудадағы кедергілерді жою қажет. Бұл Ұлыбританияда шығарылатын экологиялық таза, шығарындылары төмен өнімдер мен көміртегі бағасы әсер етпейтін үшінші елдер мен юрисдикциялардағы бәсекелестер арасындағы ойын шарттарын теңестіреді. Бұл ерекшелік Британдық өндіріс пен

өнімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін өте маңызды, мұнда тұрақтылық басымдық болып табылады және инвестициялар көміртегі шығарындыларын азайтуға бағытталған. Мұндай шара болмаса, СВАМ -ның көміртектің ағып кету қаупін азайту тиімділігі айтарлықтай төмендейді.

Сонымен қатар, осы ерекшелікті қосу экологиялық тұрақты тәжірибеге жаһандық көшуге жәрдемдесудің кең мақсатына сәйкес келеді. ШСЖ-не қосымша шығындарсыз шығарындылары төмен экологиялық таза тауарлардың экспортын ынталандыра отырып, Ұлыбритания өзін басқа елдерге оң үлгі көрсете отырып, экологиялық жауапты өндірісте көшбасшы ретінде көрсете алады.

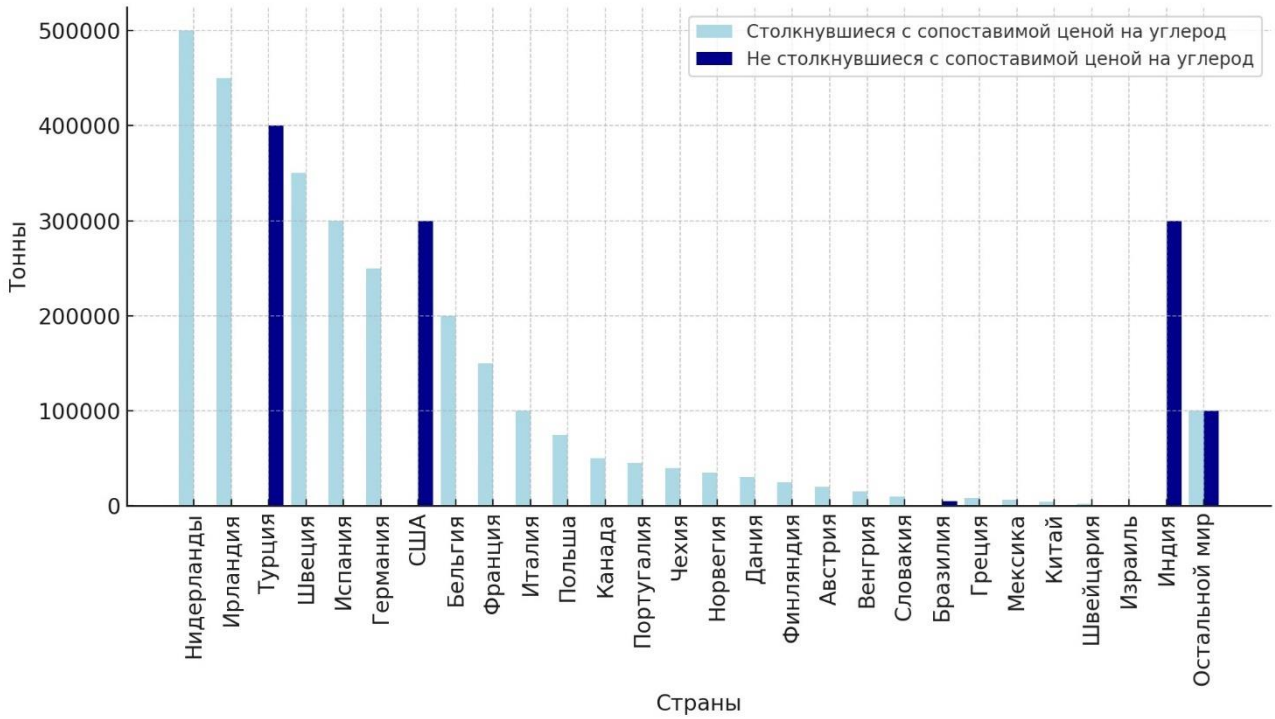

Сурет 2.4.3.1 - Ұлыбританиядан Болат экспорты бағыттар бойынша, 2022 жыл

Дереккөз: ISSB

ЕО СВАМ жобасы аясында жасалған қорытындылар

ЕО өзінің СВАМ саясатын жүзеге асырып жатқанда, Ұлыбритания өнеркәсіп пен саудадағы кез келген ақауларды азайту үшін осы процестен құнды идеялар мен сабақтар ала алады. ЕО тәсілін талдай отырып, Ұлыбритания көміртегі шекарасын түзетудің сенімді және тиімді саясатын жасауға ықпал ететін тиімді стратегияларды, ықтимал проблемаларды, жан-жақты салдарларды және практикалық білімді анықтай алады.

Ұлыбританияның болат өнеркәсібі ЕО-та СВАМ енгізуді жақсарту бойынша бірнеше ұсыныстар бере алады:

- Уақтылы енгізу: мәселелер туралы хабарламалардың негізгі тақырыбы уақтылы іске асырылмауы және маңызды құжаттардың уақтылы жарияланбауы болды. Атап айтқанда, нұсқаулық өтпелі кезең басталғанға дейін бір ай бұрын ғана жарияланды, әдепкі мәндер есеп беру мерзімі аяқталғанға дейін бір ай бұрын жарияланды, мүше мемлекеттер СВАМ құзыретті органдарын есеп беру мерзімі аяқталғанға дейін бір ай бұрын құрды және ИТ тізілімі мерзімінен бір ай бұрын ашылмады. Мұның бәрі қажетсіз хаос пен іске асыру процесінің бұзылуына әкелді, егер Комиссия мен мүше мемлекеттер жақсы дайындалса, оларды оңай болдырмауға болады.
- Қол жетімділік: ЕО комиссиясы қолдау қызметін құрған жоқ және экспорттаушылар басшылықты нақтылап, сұрақтар қоя алатын бағытты ұсынған жоқ. Бұл қажетсіз шатасулар мен белгісіздіктерге әкелді. Ұлыбритания импорттаушыларға көмектесу және саудадағы үзілістерді азайту үшін іске асыру кезеңінде қолдау қызметінің белгілі бір түрін қамтамасыз етуі керек.
- Үлгілер және ИТ платформалары: ЕО комиссиясы импорттаушылар мен олардың жеткізушілеріне ЕО СВАМ деректерін жинауға және сақтауға көмектесу үшін электрондық кесте үлгісін жариялады, оны Ұлыбритания Ұлыбританияның талаптарына сәйкес келетін үлгіні әзірлеудің бастапқы нүктесі ретінде пайдалана алады. Дегенмен, қателер анықталған кезде ЕО үлгісін бірнеше рет жаңартуға тура келді және ең бастысы, ол ИТ платформасында сұралған ақпаратқа сәйкес келмеді. Ұлыбритания жарияланғанға дейін сыналған және тиісті ақпаратты тіркейтін, өңдейтін және талдайтын ИТ жүйелерімен толық үйлесімді үлгіні уақтылы шығаруды қамтамасыз етуі керек. Ұлыбритания сонымен қатар импорттаушылар мен болат өнеркәсібінің өкілдеріне интуитивтілікті, қол жетімділікті және ыңғайлылықты арттыру үшін тиісті платформаларды сынап көруді және олармен өзара әрекеттесуді ұсынуы керек.
- Өтпелі кезең: Болат өндірушілерінің өкілдері Ұлыбритания өтпелі кезеңді немесе ерікті есеп берудің бастапқы кезеңін енгізуді жоспарламайды деп қатты алаңдаушылық білдірді. Олардың пікірінше, ЕО СВАМ үшін мұндай кезеңнің болмауы есептіліктің айтарлықтай бұрмалануына, шығарындылардың азаюына және жоғарылауына, СВАМ сәйкестік шығындарының азаюына және артық төленуіне, сәйкессіздіктің жоғары деңгейіне және сауда-саттықтың бұзылуына әкеледі. Осылайша, ЕО Ұлыбританияға қолданылмайтын өтпелі кезеңді енгізудің нақты себептері болғанымен (мысалы, ЕО деңгейіндегі сауда ағындары мен кедендік құжаттардың егжей-тегжейлі деректерінің болмауы, ұлттықтан жоғары ИТ жүйелерінің болмауы), бұл сонымен қатар Британдық болат компанияларына шығарындылар мен сауда туралы қажетті деректерді беруде құнды тәжірибе алуға мүмкіндік берді. Есеп беру режимдері неғұрлым тезірек орнатылып, сынақтан өтсе, соғұрлым Ұлыбританияға сауданы қайта бағыттаудың алдын алу үшін шаралар қабылдау және тиімді процестерді әзірлеу

арқылы табысқа жетуге болады. Сондықтан Ұлыбритания СВАМ енгізілгенге дейін ерікті есеп беруді енгізуі керек.

2.5. Ұлыбританияда СВАМ енгізу туралы қорытынды

Ұлыбританияда СВАМ жүйесін енгізу көміртегі бағасының айырмашылығы жағдайында болат өнеркәсібінің бәсекеге қабілеттілігі мен тұрақтылығын арттырудың маңызды қадамы болып табылады.

ЕО-тың СВАМ енгізуімен мерзімдерді сәйкестендірудің маңыздылығын асыра бағалау қиын, өйткені әлеуетті сауда кедергілері мен сауданы қайта бағыттау тәуекелдері синхрондаудың шұғыл қажеттілігін көрсетеді. Қажет болса, болат бойынша шаралар ЕО-тың СВАМ кестесіне сәйкес енгізілетін, кейбір салалар мен өнімдер үшін болуы мүмкін ықтимал практикалық мәселелерді мойындайтын, сондай-ақ материалдарды ауыстыру қаупін азайтудың маңыздылығын көрсететін әртүрлі өнімдерге кезең-кезеңімен енгізу керек. Сол сияқты, 2-көлемді шығарындыларды қосу Ұлыбританияның энергетикалық жүйесі декарбонизацияланғанға дейін кейінге қалдырылуы керек және ЕО СВАМ көлеміне сәйкес келуі керек.

Секторларды қамту мәселесін шешу және СВАМ сәйкестік құнын анықтау саясаттың тиімділігін қамтамасыз ету үшін мұқият қарауды және жан-жақты қамту міндеттемелерін талап ететін маңызды құрамдас бөліктер болып табылады. Экспортталатын өнімдерді де ескеру қажет, олар көміртегі нормаларын сақтауға арналған ішкі шығындардың күтілетін өсуі қарсаңында Ұлыбритания өнімдерінің әлемдік нарықтардағы бәсекеге қабілеттілігін сақтау және әлеуетті арттыру үшін ШСЖ шығындарынан босатылуы тиіс.

Жоғарыда сипатталған ұсыныстар Ұлыбританияның СВАМ кешенді, тиімді және адаптивті саясатын әзірлеуге бағытталған, ол көміртектің ағып кетуінен қорғап қана қоймайды, сонымен қатар тұрақты өнеркәсіптік тәжірибені дамытуға ықпал етеді. Бұл принциптерді мұқият есепке алу Ұлыбританияның СВАМ - ды климаттық саясаттың кең ландшафтына сәтті интеграциялауды қамтамасыз ету, болат өнеркәсібінің болашағын қорғау және төмен көміртекті экономикаға жаһандық көшуді жеңілдету үшін қажет.

3. СВАМ-ның Орталық Азиядан экспортқа әсері

Жоғарыда айтылғандай, СВАМ бес тауар секторын қамтиды: темір және болат, алюминий, цемент, сутегі және нитрат тыңайтқыштары. Электр энергиясы да қамтылған, бірақ бұл сектор маңызды емес, өйткені Орталық Азия электр энергиясын ЕО-қа экспорттамайды. Мұнда сутегі мен цемент талқыланбайды, өйткені бұл тауарларды ЕО-қа Орталық Азиядан әзірше экспорттау қарастырылмаған.

СВАМ - ға жататын тауарлардың экспорты 2022 жылы Орталық Азиядан 1 миллиард еуродан асты, негізінен темір, болат және тыңайтқыштар. Ұлттық және өңірлік деңгейдегі сауда көлемі аса маңызды болып табылмаса да (соңғы 5 жылда орта есеппен өңірлік ЖІӨ-нің 0,17%-ы немесе тауар экспортының 0,6%-ы), нақты экспорттаушылар үшін ол маңызды болады. 2.1-кестеде қамтылған кейбір тауарлардың тиісті секторлардағы ұлттық экспорттың пайызын қаншалықты құрайтыны көрсетілген. ЕО-қа қамтылатын алюминий бұйымдарының экспорты Қазақстанның алюминий секторының барлық экспортының 20%-дан сәл азын және Тәжікстан экспортының 11,7%-ын құрайды. ЕО-тан қамтылған тыңайтқыштардың экспорты Түрікменстанның нитрат тыңайтқыштарының жалпы экспортының 18%-дан астамын және Өзбекстан экспортының 13,8%-ын құрайды.

Кесте 3.1 - ЕО-ның жалпы салалық экспорттағы үлесі ретінде қамтылған тауарларға экспорты (2022 жыл)

	Темір және болат	**Аллюминий**	**Нитратты тыңайтқыштар**
Қазақстан	3.1%	19.62%	3.14%
Өзбекстан	0.03%	0.00%	18.61%
Түрікменстан	-	-	18.34%
Тәжікстан	-	11.68%	-
Қырғызстан	0.29%	-	-

Ескертулер: Темір мен болат HS 72 және 73; Алюминий — HS 76; тыңайтқыштар — HS 2808, 2814, 283421, 3102 және 3105. Тәжікстан мен Түрікменстанның әлемдік экспорты 2021 жылғы деректерге негізделген.

2.1-суретте СВАМ қамтитын көлем бойынша ең маңызды экспорт темір, болат және алюминий болып табылатыны көрсетілген, бұл ретте Қазақстан ірі экспорттаушы болып табылады. Нитратты тыңайтқыштар Өзбекстан мен Түрікменстанның негізгі экспорты болып табылады.

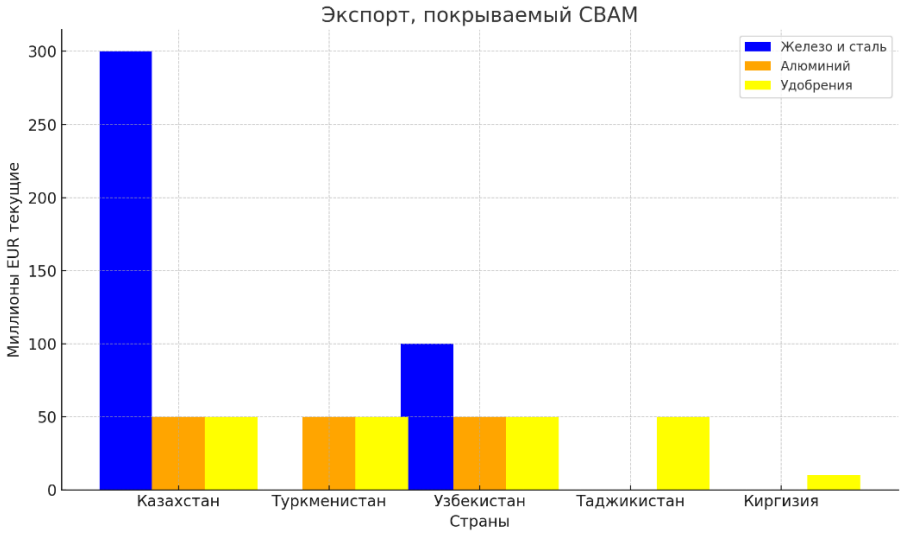

Сурет 3.1 - Елдер бойынша CBAM қамтитын экспорт

Ескерту: экспорт көрсеткіштері 5 жылдағы орташа көрсеткіштерге негізделген-2018-2022 жж.

Айта кету керек, бұл сандар қамтылған тауарлардың жалпы сауда ағындарын көрсетеді; яғни олар осалдықты көрсетеді. Нақты әсерлер парниктік газдар өндірісінің салыстырмалы қарқындылығына және көміртегі шығарындыларының төленген бағасына байланысты болады, сондықтан осы жалпы көрсеткіштердің бір бөлігі ғана болады.

Орталық Азиядан экспорттаушылар үшін проблема - бұл инновациялар келісілмеген түрде орын алуда. Нәтижесінде экспорттаушыларға көптеген әртүрлі режимдерді сақтауға және есеп беру мен әртүрлі стандарттарға сәйкестігін тексеруге тура келеді.

Шындығында, мұндай схемалар көп болуы мүмкін. Көміртегі шығарындыларына өршіл баға қоятын кез – келген ел – және көптеген адамдар-CBAM -ды саясаттың ілеспе нұсқаларының бірі ретінде қарастырады, әсіресе егер ЕО-пен тәжірибесі сәтті болса.

Сонымен қатар, CBAM - сатылатын тауарлардағы көмірқышқыл газының шығарындыларымен күресуге бағытталған бірқатар жаңа құралдардың бірі. Басқаларына көміртегі негізіндегі нарықтық шектеулерді талқылайтын АҚШ пен ЕО-тың жаһандық болат және алюминий келісімі, болат пен цементті жасыл мемлекеттік сатып алу стандарттарымен жұмыс істейтін терең өнеркәсіптік декарбонизация бастамасы сияқты ұйымдардың жұмысы, ормандар кесілуімен байланысты емес ережелер және сатылатын тауарлардың құрамындағы көміртекті өлшеу үшін көптеген есеп стандарттары әзірленуде.

CBAM бастапқыда саудаға минималды әсер етсе де, ол әлемдік сауда тенденцияларының көшбасшысы ретінде назар аударуға лайық.

3.1. Әсерді азайту: экспорттаушы елдердің саясаты

Жоғарыда қарастырылған СВАМ әсері салыстырмалы түрде аз болып көрінгенімен, кем дегенде бастапқы кезеңде ол нақты экспорттаушылар үшін маңызды болуы мүмкін және уақыт өте келе айтарлықтай болуы мүмкін.

Орталық Азиядағы мүдделі тараптар осындай салдарларды жеңілдету үшін бірқатар шаралар қабылдауы мүмкін:

- Орталық Азия өндірушілеріне ықтимал «қолайсыз» екінші сценарийді қолданбау үшін ұлттық салалық шығарындылар туралы статистикалық деректерді жинау және оларды ЕО-қа беру.
- СВАМ кірістерін пайдалана отырып, экспорттаушылардың өз деректерін сертификаттау шығындарын қолдау үшін ЕО лоббизмі. Комиссия СВАМ кірісін алу және бөлу механизмі бойынша жұмыс істеп жатқаны хабарланды. Мұндай қолдау жалпы, бірақ сараланған жауапкершілік пен тиісті мүмкіндіктер принципіне сәйкес ақталуы мүмкін.
- Үкіметтік және жеке секторлардағы көміртегі шығарындыларын есепке алу шараларын жетілдіруге, ұлттық аккредиттелген верификаторларды дамытуға жәрдемдесу және СВАМ іске асыру/талаптары бойынша ақпарат алмасу сессияларын/семинарларын өткізу арқылы СВАМ-ды сақтау әлеуетін арттыру мақсатында ЕО-тың лоббизмі.
- СВАМ нормативтік талаптарына (және, мүмкін, сатып алушылардың басқа талаптарына) сәйкес келетін көміртегі шығарындыларын ішкі есепке алу үшін экспорттаушылардың әлеуетін арттыруға көмектесу.
- СВАМ және басқа да осыған ұқсас құралдардағы талаптар мен мүмкін болатын өзгерістер туралы экспорттаушылар үшін ақпарат өткізгіш рөлін орындау.
- Орталық Азия экспорттаушылары үшін тексеру арзанырақ және қолжетімді болуы үшін СВАМ шеңберінде көміртегі құрамын есепке алу үшін ұлттық немесе өңірлік тексерушілерді аккредиттеуді қолдау.
- ДСҰ-да және басқа ұйымдарда (мысалы, «Үлкен жетілік», ЭЫДҰ) шетелдік өндірушілер әртүрлі режимдер шеңберінде ұқсас талаптарға тап болуы үшін ВСА енгізу мүмкіндігін қарастыратын елдер арасындағы іс-қимылды үйлестіру мақсатында лоббизм жасау.
- Көміртегі шығарындыларын трансшекаралық реттеуге және болашақтың әлемдік «жасыл» нарықтарындағы басқа да осыған ұқсас талаптарға осал ету үшін энергияны көп қажет ететін, саудаға әсер ететін салалардағы өнеркәсіптік қайта құруларға қолданыстағы қолдауды күшейту.
- ЕО-қа ел ішіндегі өнеркәсіптік қайта құруларды қолдауға бағытталуы мүмкін қаражаттың берілуін болдырмау үшін көміртегі шығарындыларының ұлттық бағаларын енгізу. (Бұл дәлел әсер ететін сауданың

үлкен көлемі туралы болған жағдайда ғана шешуші болар еді. Бұл іс жүзінде көміртегі бағасының бірнеше дәлелдерінің бірі ғана).

- Ұлттық электр желілеріндегі парниктік газдар шығарындыларының қарқындылығын төмендету (мысалы, көмірді пайдалануды азайту арқылы) СВАМ және басқа да осыған ұқсас құралдар жанама шығарындыларды қамтитын уақытқа дейін. Көміртегі шығарындыларына баға белгілеу сияқты, СВАМ-ның өзі бұл үшін шешуші дәлел емес, керісінше, бірнешеуінің бірі ғана.

4. Дамушы экономикалар контекстіндегі ЕО көміртегі салығы

ЕО немесе СВАМ көміртегі шекараларын түзету механизмі климаттың өзгеруіне қарсы жаһандық күш-жігердегі маңызды қадам болып табылады.

Оның негізгі мақсаты-парниктік газдар шығарындылары үшін төлейтін еуропалық компаниялар үшін тең жағдайларды қамтамасыз ету, оларды ЕО-қа кірмейтін елдердің импорттаушыларымен тең жағдайға қою. Алайда, кейбір өндірушілер өздерінің төмен көмірсутекті экспортын Еуропаға, ал көміртекті көп қажет ететін өнімдерді басқа аймақтарға бағыттауы мүмкін, бұл СВАМ тиімділігіне күмән келтіреді.

Сондай-ақ, СВАМ-ның дамушы елдер мен дамушы нарықтық экономикалар үшін ықтимал салдары туралы сұрақтар туындайды.

СВАМ-ның ЕО-қа енуі сонымен қатар ЕО-қа кірмейтін елдерді көміртегі шығарындылары немесе салық салу бойынша сауда схемалары шеңберінде баламалы шаралар мен ішкі баға белгілеуді қарастыруға итермеледі. ЕО-қа өнімнің едәуір көлемін экспорттайтын елдерде үкіметтер ЕО-қа жақын арада төленетін кірістер алу үшін көміртегі шығарындыларының ішкі бағаларын енгізуге мүдделі болуы мүмкін.

Өндірушілер үшін проблемалар

ЕО-қа кірмейтін өндірушілер ЕО-тың жаңа төмен көміртекті нарықтарының артықшылықтарын пайдалану үшін өндірісті декарбонизациялауға ынталандырылады.

Болат экспорттаушылар, мұнай өңдеу зауыттары және цемент өндірушілер сияқты шығарындылары жоғары өндірушілер ЕО-тың СВАМ режимі арқылы алынатын шығындардан туындаған бәсекелестік қысымның жоғарылауына тап болады. Бұл сатылымның төмендеуіне, маржаның төмендеуіне және корпоративті құнның төмендеуіне әкелуі мүмкін.

Экологиялық, әлеуметтік және басқару критерийлері бойынша төмен баға алған кәсіпорындар, сайып келгенде, қаржыландыру шығындарының жоғарылауына тап болуы мүмкін. Сонымен қатар, компаниялар ESG-ге қатысты есеп беру міндеттемелерінің, жеткізілім тізбегінің дұрыс тексерілуін қамтамасыз ету талаптарының және экоцид үшін ықтимал қылмыстық санкциялардың өсуіне тап болады.

Компанияның салық бөлімі СВАМ сәйкестігінің қозғаушы күші болмауы мүмкін, бірақ ол айтарлықтай үлес қосады және ынтымақтасады. Қызметке сәйкестік пен есептілікті уақтылы қамтамасыз ету үшін компанияның басқа бөлімшелерімен жұмыс істеу, жеткізу көздері немесе басқа жеткізу тізбектері өзгерген жағдайда ықтимал салық салдарларының схемасын жасау, сондай-ақ компанияларды қайта ұйымдастыру кіруі мүмкін.

Нарықтық экономикасы дамып келе жатқан бірнеше елдер мен дамушы елдер ЕО-тың көзқарасына күмән келтірді. 26-29 ақпанда Абу-Дабиде өткен Дүниежүзілік сауда ұйымының он үшінші министрлік конференциясында 66 елден тұратын топ ЕО мен басқа елдерді «сауда-саттыққа қажетсіз кедергілер немесе елдер арасында ерікті немесе негізсіз кемсітушілік тудыратын саудаға қатысты біржақты экологиялық шараларды енгізуден» бас тартуға шақырды.

Сын тармақтарының бірі - ең аз дамыған елдер немесе NRS үшін ерекшеліктердің болмауы немесе шараларды кезең-кезеңімен енгізу. Мұндай шаралар ЕО-тан ЕО-қа экспорттау үшін бажсыз және квоталанбаған қол жетімділікті қамтамасыз ететін ЕО-тың «қарудан басқасының бәрі» бастамасының арқасында басқа сауда режимдері аясында қабылданған тәжірибеге айналды.

Азия-Тынық мұхиты аймағы. ЕО СВАМ Азия-Тынық мұхиты аймағының дамушы елдеріндегі экономикалық ландшафтты айтарлықтай өзгерте алады.

2023 жылғы зерттеуде экспорттың ықтимал қысқаруын қоса алғанда, көп қырлы әсерлер туралы айтылады, металл өнімдері сияқты секторларда төмендеу минус 0,29%, ал болат жалпы әлем бойынша минус 1,49% болады. Оңтүстік және Орталық Азия экспортты айтарлықтай қысқарту орталықтары болып табылады, бұл осы секторларға көп тәуелді экономикалар үшін сауданың ықтимал сәтсіздігін көрсетеді.

2024 жылдың ақпанында АТР аймағында жүргізілген зерттеу орташа табысы бар елдер СВАМ әсеріне ерекше сезімтал екенін көрсетті. Мысалы, өндіріс шығарындылар бойынша анағұрлым қарқынды және көміртегі бағасының шаралары жоқ Қытай СВАМ бағасына салыстырмалы түрде күшті әсер етеді. Бұл зерттеу Қытайдың ЕО экспортының күрт төмендеуін болжайды, бұл Африкаға экспорттау үшін қалпына келтіру әсері болуы мүмкін.

Африка. Лондондық экономика және саясат ғылымдары мектебінің Африка климаттық қоры мен Фируза Лалджи атындағы Африка институтының бірлескен зерттеуі Африка елдері үшін сауда деңгейінің төмендеуі және ЖІӨ жоғалуы туралы айтылады.

ЕО африкалық тыңайтқыштар экспортының 26%-ын, темір мен болаттың 16%-ын, алюминийдің 12%-ын және цементтің 12%-ын құрайды. Алайда, СВАМ енгізілген кезде экспорт азаяды. СВАМ Африка елдерінің экономикасына қалыпты әсер етеді деп күтілуде, бірақ табыстың жоғалуы әсіресе Гамбия мен Мавритания сияқты табысы төмен елдерде айтарлықтай болады.

Табысы жоғары елдерде, керісінше, СВАМ бағасының төмендеуі күтілуде. Саудадағы ықтимал үзілістерді, ЖІӨ шығындарын және табыс мәселелерін

ескере отырып, дамушы және дамып келе жатқан нарықтық экономикасы бар елдерге әсерін елемеуге болмайды.

ЕО енгізілгендіктен, дамушы елдердің сауда серіктестерінің тұрақты дамуын қолдау тетіктерін зерттеу қажет болады, мысалы, ЕО-тың «саудаға көмек» бағдарламасы аясында, сонымен бірге жалпы климаттық мақсаттармен келісу қажет.

ЕО СВАМ әзірлеу кезінде Еуропалық парламент мүшелері 2026 жылдан бастап СВАМ сертификаттарын сатудан түскен кірістер ЕО бюджетіне түсуі және NRS өңдеу өнеркәсібінің декарбонизация күш-жігеріне қаржылық қолдау көрсетуі керек екенін атап өтті. СВАМ кірістерін NRS пайдасына қайта бөлу қандай болатыны әлі белгісіз.

Мерзімдердің практикалық мәселесі де бар. СВАМ сертификаттарынан түсетін кірістер 2027 жылдан бастап жиналғаннан кейін ғана бөлінуі мүмкін, ал декарбонизация технологияларын енгізу тез емес. Сондықтан, шығарындылары жоғары елдердегі өндірушілер ЕО ішінара қаржыландыратын декарбонизация шаралары кейінгі жылдары бәсекелестік жағдайдың жақсаруын қамтамасыз еткенге дейін бәсекеге қабілеттіліктің бастапқы жоғалуына ұшырауы мүмкін.

ЕО мен зардап шеккен елдер ЕО-тың экологиялық мақсаттары мен экономикалық салдарын теңестіретін әділ шешімдерді табу үшін ынтымақтасуы керек.

ЕО-пен сауда жасайтын компаниялар өздерінің халықаралық стратегиялары ЕО-тың СВАМ режимін және басқа да ықтимал баламалы шараларды ескеретініне көз жеткізуі керек.

ЕО инновациялық қоры сияқты гранттар мен ынталандырулар зардап шеккен елдерде декарбонизация процесін жеделдетуге және жалпы байланысты шығындарды азайтуға көмектеседі. Кеңірек салалық инновациялық экожүйелердегі ынтымақтастық және жаңартылатын технологияларды пайдалануды кеңейту де маңызды рөл атқаруы мүмкін.

Шығарындылардың қарқындылығы, өндіріс технологиясы, жасырын салықтар және сауда динамикасы арасындағы байланыс төмен көміртекті болашаққа әділ көшуді қамтамасыз ететін арнайы стратегиялар мен саясаттарды әзірлеу қажеттілігін көрсетеді.

5. СВАМ шеңберіндегі көміртегі бағасын есептеу әдістері

2023 жылдың 17 мамырынан бастап Еуропалық Одақтың (ЕО) көміртегі шығарындыларын шекаралық түзету механизмі (СВАМ) [21], туралы регламенті ресми түрде күшіне енді, қазіргі уақытта СВАМ негізгі мәліметтерін анықтайтын бірқатар өкілетті және атқарушы актілер әзірленуде.

Бұл бөлімде келесі сұрақ қарастырылады: Еуропалық комиссия СВАМ регламентінің 9-бабын қалай қолданады, бұл СВАМ -ға шетелдік тауарлар үшін нақты төленген көміртегі бағасын есепке алуға мүмкіндік береді.

Несиелеу процесі сөзсіз күрделі болады және әр юрисдикцияда көрінетін көміртегі бағасының ерекшелігіне негізделген әрбір көміртегі бағасының сауда серіктесі үшін бөлек есептеулерді қамтуы мүмкін. Нәтиже шетелдік тауарлар төлейтін төлемді белгілі бір дәрежеде төмендетеді, бұл ЕО өндірушілерін несие берілмегенге қарағанда нашар бәсекелестік жағдайға қояды.

Несиелеуді негіздеудің бастапқы нүктесі - СВАМ -ның басты мақсаты, СВАМ комиссиясының ұсынысында тұжырымдалған нақты мақсаттардың біріншісі: «ЕО-ның өршілдігін арттыру жағдайында көміртектің ағып кету қаупін жою».[22] Әрине, несие болмаған кезде ағып кетудің алдын алуға болады. Егер сіз шетелде төленген көміртегі бағасын есептеуден бас тартсаңыз, сіз барлық кіретін тауарларға қолданылатын жоғары тариф арқылы ағып кетуден қорғауды күшейтесіз. Керісінше, егер сіз несие беруді таңдасаңыз, сіз өз еліңізге келетін тауарлар үшін төмен ақы төлейсіз, осылайша ағып кету қаупін арттырасыз. Алайда, ағып кетудің алдын алудың мақсаты СВАМ режимі ойын шарттарын теңестіруі керек, бірақ одан әрі жүрмеуі немесе шетелдік тауарларға ЕО-та өндірілген тауарларға қарағанда ауыр міндеттемелер жүктемеуі керек.

Бұл критерий бойынша көміртектің шетелдік бағасын несиелеу мағынасы бар. Оның мақсаты-кез-келген импортталатын тауарға ЕО-та өндірілген бәсекелес тауар сияқты тиімді көміртегі бағасын қою, оның соңғы бағасы шетелде төленген баға мен ЕО-тан импорттаушы төлеген бағаға тең болады. Бұл Еуропалық комиссияның СВАМ ұсынысында тұжырымдалған нақты мақсаттардың біріне сәйкес келеді: «ішкі өндіріс пен импортқа көміртегі бағасының бірдей деңгейлерінің таралуын қамтамасыз ету».

Нақты міндеттер туындайтын СВАМ-ның жалпы мақсаты - ЕО-та және бүкіл әлемде парниктік газдар шығарындыларын азайту. Шетелдік көміртегі бағасымен несие беруден бас тарту іс жүзінде көміртегі бағасы жоқ өндірушілермен салыстырғанда өндірушілерді және юрисдикцияларды жазалайды, олардың тауарларына салынған көміртегі үшін екі есе ақы алады. Мұндай әсер жаһандық шығарындыларды азайту мақсатына қайшы келуі мүмкін.

[21] Regulation (EU) 2023/956 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 establishing a carbon border adjustment mechanism, OJ L 130/52 (16 May 2023).
[22] 1.4.2(i).

Осыған тығыз байланысты мәселе - ЕО-тың халықаралық сауда құқығы бойынша міндеттемелерін құрметтеу. ДСҰ-ның дауларды шешу тетігі шеңберінде СВАМ дауласқан жағдайда, түпкілікті нәтиже осы шараның тарифтер мен сауда жөніндегі бас келісімнің (ГАТТ) XX бабындағы жалпы ерекшеліктерге сәйкестігін тексеруден өту қабілетіне байланысты болуы әбден мүмкін. XX бап - бұл сүзгі, ол, басқалармен қатар, бұл шара ерекшеліктер берілетін заңды мақсаттарға бағытталғанын сұрайды (бұл жағдайда ағып кетудің алдын алу арқылы қоршаған ортаны қорғау). Немесе ол отандық өндірушілерді шетелдік бәсекелестіктен қорғауға бағытталған. Егер СВАМ экспорт еліндегі тауарлар үшін нақты төленген көміртегі бағасын есепке алмаса, тек ағып кетудің алдын алуға бағытталған деп айту қиын болар еді.

Алдағы СВАМ енгізілуіне байланысты ЕО-ның негізгі сауда серіктестері өз нұсқаларын қарастыра бастады: олар экспорттаушыларына СВАМ арқылы ЕО-ға көміртегі бағасының төлемін аударуға немесе СВАМ-мен қамтылған тауарларға ішкі көміртегі бағасын белгілеуге және осы кірістерді ішкі ұстауға рұқсат бере алады. Көптеген елдер көміртекті енгізу мүмкіндігін зерттей бастады бағаланды көміртегі бағасын енгізу бойынша қолданыстағы жоспарларды жүзеге асыруды жеделдету (Korsunskaya & Marrow, 2021). Басқа елдерде - Канадада, Ұлыбританияда, Австралияда, Жапонияда және АҚШ - та шекаралық көміртекті түзетуді белсенді түрде қарастыру бұл үрдіске қосымша күш береді. Егер СВАМ ЕО-ға кірмейтін елдерді көміртегі бағасын енгізуге ынталандырса, бұл несиелеу ережелерін дұрыс әзірлеу маңызды болуының тағы бір себебі.

5.1. Сауда шараларындағы климаттық әрекеттерді есепке алу

Алдыңғы бөлімде көрсетілгендей, ЕО СВАМ қолдану кезінде шетелдік Климаттық әрекеттерді есепке алуға келгенде бірнеше нақты шешімдер қабылдады: біріншіден, ол импортталатын тауарлардың шыққан елінде жүргізілетін климаттық саясатты ескеру немесе есепке алмау туралы шешім қабылдады. 9-бапты СВАМ регламентіне енгізе отырып, бұл сұраққа оң жауап берілді, оның сауда серіктестері жүргізетін климаттық саясатты толығымен елемей, шетелдік климаттық шараларды ескеру туралы шешім қабылдады(егер СВАМ сәйкестік міндеттемесі, мысалы, тек импортталатын тауарлардың көміртегі сыйымдылығына негізделген болса). Бұл таңдаудың себептері: 9-бапқа сәйкес несиелеу шетелдік өндірушілерге қосарланған ауыртпалықты қамтамасыз етуге және болдырмауға, сондай - ақ көміртектің ағып кетуіне жол бермеу шарасы ретінде негізделген СВАМ ДСҰ - дағы дау-дамайға төтеп беру перспективаларын жақсартуға арналған.

Шетелдік Климаттық саясатты несиелеу керек пе, жоқ па деген шешіммен қатар, ЕО жасаған екінші маңызды таңдау қай саясат несиелендірілетініне қатысты. Бұл жағдайда СВАМ регламентінің 9(1) - бабы «жарияланған

кірістірілген шығарындылар» үшін тек «көміртегі бағасын [ол] шыққан елде нақты төленген» есепке алу туралы шешімді көрсетеді. 3(29) - бап көміртегі бағасын салық, алым немесе баж түрінде көміртегі шығарындыларын азайту схемасы бойынша төленетін ақшалай сома немесе шығарындыларды сату жүйесі шеңберіндегі квота ретінде анықтайды. Бұл анықтама, сондай-ақ СВАМ қаулысының заңнамалық тарихы, оның ішінде трилог процесінде еуропалық институттар ұсынған түзетулер, бұл тұжырымдаманы «көміртектің айқын бағасына» өзгертеді, несие саясатының аясын шетелдік эмитенттер үшін көміртектің тікелей және айқын бағасын белгілейтін көміртекті баға жүйелеріне дейін тарылту ниетін көрсетеді. Алайда, СВАМ туралы ережеде де, өтпелі кезеңдегі шығарындылар туралы есеп беру туралы ережеде де «көміртектің нақты төленген бағасының» қолданылу аясына нақты не кіретіні көрсетілмеген, тек 9(1) - бапта «осы кезеңде қол жетімді кез-келген жеңілдік немесе өтемақының басқа түрі ескеріледі бұл көміртегі бағасының төмендеуіне әкелетін ел» деп айтылған.

Қалай болғанда да, СВАМ регламентінің 9-бабының қолданылу аясын шыққан елінде нақты төленген көміртегі бағасымен шектей отырып, ЕО декларанттардың сәйкестік міндеттемелерін анықтау кезінде есепке алуға лайық деп танитын климаттық саясат саласындағы шетелдік күш-жігердің түрлерін шектеуге шешім қабылдады. Мұндай тар фокустың маңызды негіздемелерінің бірі - СВАМ регламентінің 9-бабына сәйкес несиелеу климаттық саясатты сандық бағалауды талап етеді, яғни оны СВАМ шеңберіндегі қаржылық міндеттеме бойынша шегеруге немесе есепке алуға болатындай етіп ақшалай түрде аудару. Көміртектің нақты бағасымен мұндай сандық бағалау көміртегі салығы шеңберінде анықталған немесе шығарындыларға квота саудасы жүйесінің бөлігі ретінде нарықта анықталған көміртегі бағасының деңгейіне байланысты қазірдің өзінде орын алуда. Тепе - теңдік жағдайында көміртегі салығы немесе квота саудасы жүйесіндегі көміртегі бағасы барлық қамтылған шығарындылар үшін сәйкестіктің теңестірілген құнына айналады және көміртегі бағасы - дискретті ақшалай құн ретінде-бір-біріне қарсы оңай есептелуі мүмкін. Керісінше, көміртегі бағасынан басқа климаттық саясат климаттық күш-жігердің немесе амбицияның деңгейін сандық түрде білдірмейді: шығарындыларды кезең-кезеңімен тоқтату мандаттары немесе тиімділік стандарттары сияқты шығарындыларға нормативтік шектеулер әрбір эмитентке берілген шығарындыларды азайтудың шекті шығындарына негізделген жеке шығындарды белгілейді.

Климаттық іс-шаралар көміртегі бағасынан басқа саясат арқылы жүзеге асырылатын жағдайларда да, эмитенттер үшін көміртегі шығарындыларының құнын теориялық тұрғыдан бағалауға болады. Бұл шығындарды анықтаудағы бірінші қадам көміртектің «тиімді» бағасын нақты көміртегі бағасын және энергия салығы сияқты басқа да тиісті баға шараларын ескере отырып, көміртегі

шығарындыларының жалпы бағалық сигналын және одан туындайтын ынталандыруды көрсету ретінде бағалау болуы мүмкін. Мысалы, Дүниежүзілік банктің соңғы жұмысы көміртегі салығы немесе шығарындылар саудасы жүйелері арқылы көміртекке тікелей баға белгілеу және жанармай акциздері мен жанармай субсидиялары реформалары сияқты көміртегі бағасының жанама түрлері арқылы сектордағы, отын түріндегі немесе бүкіл экономикадағы көміртегі шығарындыларына қолданылатын көміртектің жалпы бағасын есептеу әдістемесін ұсынды (Agnolucci et al., 2023). Сол сияқты, экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (ЭЫДҰ) көміртегі салығын да, жалпы энергияны тұтынуға салынатын нақты салықтарды да қоса алғанда, шығарындылар мен салықтар бойынша сауда жүйелері шеңберінде енгізілетін көміртегі шығарындыларының тиімді мөлшерлемесін мезгіл-мезгіл бағалайды (OECD, 2021).

Австралиялық өнімділік комиссиясының тапсырысы бойынша өткен зерттеу көптеген юрисдикциялардағы климаттық саясаттың кең портфолиосында, соның ішінде бағалық емес саясатта парниктік газдар шығарындыларын азайту құнын - олармен күресудің «бағасын» бағалауға тырысып, көміртектің «тиімді» бағасын бағалау әрекеттерінен асып түсті (Productivity Commission, 2011). ЭЫДҰ-ның кейінгі есебі бұл тәсілді басқа елдер мен секторларға да кеңейтті (ЭЫДҰ, 2013). Ғалымдар шекаралық көміртегі несиесі бойынша сыртқы климаттық саясат күш-жігерін несиелендіру кезінде көміртегінің анық және жасырын бағасын қарастыруды ұсынды, мұндай тәсіл «ГАТТ сәйкес болуы ықтимал» және «БСА құралдарына қарағанда климаттың өзгеруі бойынша халықаралық ынтымақтастықты ілгерілетеді, бұл тек көміртегі бағасына ғана несие береді» деп болжанды (Dominioni et al., 2023). Құрама Штаттарда шекаралық көміртекті несиені енгізу туралы жақында қабылданған заңнамалық ұсыныс шын мәнінде федералды, штаттық немесе жергілікті заңдар мен қамтылған секторлардағы өндірушілерге арналған ережелерді сақтау арқылы «ішкі қоршаған ортаны қорғау шығындарын» бағалауға негізделген[23].

Әртүрлі климаттық саясаттардағы күш-жігер деңгейін сандық бағалау және салыстыру үшін көптеген басқа әдістер бар (Aldy et al., 2017). Мысалы, шығарындыларды азайтудың балама сценарийлерінің құнын бағалау кезінде кешенді бағалау модельдері, әдетте, әр сценарий үшін көміртектің көлеңкелі бағасын анықтау үшін шығарындыларды азайтудың секторлық немесе жалпы экономикалық мақсатына жету үшін модельденген қоғамдық шығындарды бөледі. Климаттық күш-жігердің салыстырымдылығын қамтамасыз етудің өзге тәсілі көміртегі саудасы контекстінде ұсынылды, мұнда «желілік көміртегі

[23] Introduced in the U.S. Congress by Senator Christopher A. Coons and Representative Scott H. Peters in July 2021, the FAIR Transition and Competition Act would have introduced a fee on imports of petroleum, natural gas, coal, and several energy-intensive products such as aluminum, steel, iron, and cement from 2024, see FAIR Transition and Competition Act, H.R. 4534, 117th Cong. (2021).

нарықтары» бастамасы шеңберінде тәуелсіз рейтингтік агенттіктердің сандық бағалауларына сүйену ұсынылады (Marcu, 2015; World Bank, 2013).

Саясаттың шығындарын ескерудің орнына, ол шыққан елде төленген көміртектің нақты бағасы немесе көміртектің жасырын немесе көлеңкелі бағасы сияқты балама метрика болсын, кейбір ұсынылатын көміртекті шекаралық түзетулер, соның ішінде 2021 жылы АҚШ Конгресіне енгізілген жоғарыда аталған заңнамалық ұсыныс және Өкілдер палатасы қабылдаған заң жобасы АҚШ 2009 жылы Сенатта сәтсіздікке ұшырады - жалпы алғанда, бүкіл елдер мұндай салыстыруды қалай дәл белгілеу керектігін көрсетпестен, «салыстырмалы» ауқымдағы климаттық саясатты қабылдағанына байланысты түзетулерді қолданыстан шығарады.[24]

Климаттық саясаттағы күш-жігер деңгейлерін сандық бағалаудың жоғарыда аталған көптеген тәсілдерінен көріп отырғанымыздай, көміртегі салығы немесе квота саудасы жүйесі шеңберінде көміртегі бағасын тікелей белгілеуден басқа саясатты есепке алудың кез келген әрекеті маңызды тұжырымдамалық және әдістемелік мәселелерді, сондай-ақ іске асырудың әртүрлі нұсқаларын тудырады, бұл өз кезегінде үнемі дауға әкеледі сауда серіктестері мен мүдделі тараптар тарапынан таңдалған тәсіл ерікті болып табылады, балама тәсілдермен салыстырғанда әділетсіз немесе басқаша жеткіліксіз. Мұның бәрі CBAM регламентінің 9-бабында қарастырылған шектеулі тәсілдің пайдасына арналған, ол тікелей салыстырмалы саяси күш-жігер үшін жеткілікті ашық несие беру әдіснамасын ұсынады, атап айтқанда: ЕО ШСЖ шеңберіндегі көміртектің нақты бағасы және шыққан елдегі кіріктірілген шығарындылар үшін төленген көміртектің нақты бағасы.

Дегенмен, CBAM регламентінің 9-бабында таңдалған несиелеудің тар тәсілі кемшіліктерсіз емес. Климаттық саясаттың баламалы тәсілдерінен гөрі көміртегі бағасына басымдық бере отырып, 9 - бап сауда серіктестерінің юрисдикцияларындағы климаттық саясат құралдарын таңдауға әсер ету әрекеті ретінде қабылдануы мүмкін - Париж келісімі әр тарапты ұлттық деңгейде біржақты қалдыратын саяси шешім. Сыншылар бұл шектеуді ЕО заңнамасын аумақтан тыс қолдану арқылы егеменді мемлекеттердің ішкі істеріне араласу әрекеті ретінде қарастыруы мүмкін. Сауда серіктестері мен шетелдік мүдделі тараптар жалғыз әдіснамалық қарапайым тәсіл ретінде көміртегі бағасын тар несиелеудің тұжырымдамалық негіздемесімен келіссе де, олар номиналды несиелеу әр түрлі елдердегі шығарындыларды бақылаудың дамуы мен шекті шығындарының айырмашылығын көрсетпейді деп дау айтуы мүмкін: тіпті көміртектің номиналды бағасы бірдей болса да, нақты транзакциялық шығындар мен ынталандырулар шығарындылармен күресу әр түрлі юрисдикцияларда айтарлықтай өзгеше болады. Мүмкін, ең күшті сын дамушы елдерден туындауы мүмкін, олар әділетсіз болар еді - және климаттық режимнің жалпы, бірақ

[24] American Clean Energy and Security Act of 2009 (ACES), H.R. 2454, 111th Congress (2009).

сараланған жауапкершілік пен тиісті мүмкіндіктер (CBDR-RC) туралы қабылданған қағидасына қайшы келеді - СВАМ шеңберінде экспортты төлеу бойынша кез-келген міндеттемелерді болдырмау үшін, бұл елдердің көміртегі бағасы, ЕО сияқтыбірдей жоғары болады деп күтеді.

5.2. СВАМ іске асыру кезінде көміртегі бағасын несиелеу

ЕО-ның СВАМ 9-бабы негізінен үшінші елдердегі көміртектің көрінетін бағаларын тануға арналған және СВАМ сертификаттарын төмендетуге тек көміртегі бағасы шыққан елде нақты төленген жағдайда және экспорт кезінде ешқандай қайтару немесе өтемақы төленбеген дәрежеде ғана талап етілуі мүмкін екенін айтады.

9-баптың мәтіні СВАМ шеңберінде шынымен не есептелетінін түсіндіруге мүмкіндік береді және бұл экспорттаушылар (және импорттаушылар) басқа мүдделі тараптармен немесе реттеуші органмен (Еуропалық комиссия) өзара әрекеттесу кезінде қоятын негізгі сұрақтардың бірі.

Экспорттаушылардың өз юрисдикцияларында алатын шығындарының едәуір мөлшері бар және оларды есепке алу керек деп негіздеуге болады.

Осындай бірқатар критерийлер немесе сүзгілер шетелдік өндірушілер төлеген көміртегі бағасының несие алуға құқығы бар-жоғын бағалау кезінде қарастырылуы мүмкін.

1. Көміртегі бағасы мәлімделген немесе анықталған, яғни көрінетін және сандық болып табылады ма.

2. Бағаны және онымен байланысты шығындарды ескере отырып, бұл СВАМ мақсаттарына ықпал ете ме. Бұл, әрине, СВАМ мақсаттарын анықтауды талап етеді. Мақсат-көміртектің ағып кету қаупін болдырмау үшін шетелдік өндірушілердің отандық өндірушілер сияқты CO2 тоннасына бірдей шығындарға тап болуын қамтамасыз ету арқылы көміртектің ағып кету қаупін жою. Көміртектің ағуы асимметриялық климаттық саясаттан туындаған бәсекелестік қысымның нәтижесі және оған байланысты көміртегі құны болып табылады. Сонымен қатар, бұл мақсат ретінде көрсетілмегенімен, көбінесе ашық дереккөздерде, сондай-ақ СВАМ Ережесінің кіріспесінің 10-тармағында кездессе де, СВАМ көміртегі бағасын несиелеу «үшінші елдерде декарбонизацияға ықпал ете ме» деген сұрақ туындайды.

3. Ол ЕО ШСЖ мінез-құлқына еліктей ме (яғни, ұқсас сипаттамалары бар ма).

Негізінен, көміртегі бағасын қамтамасыз ететін құралдар ЕО ШСЖ-да қолданылады және танылады. ЕО ШСЖ СВАМ көміртектің ағып кету қаупін жою үшін квоталарды еркін бөлу туралы ЕО ШСЖ-ның ішкі позициясын алмастыра отырып, ЕО ШСЖ-ға сыртқы қосымша болып табылады. Квоталар (EUA) CO2 тоннасын білдіреді және нақты құрылымға ие. Несиелер ЕО ШСЖ

шеңберінде танылмайды және бұл ЕО-дағы ұзақ және ауыр пікірталастардан кейін қабылданған саналы шешім. Несиелер-бұл ШСЖ немесе басқа жолмен шығарындыларды өтеу үшін пайдаланылуы мүмкін негізгі және несиелік жүйе негізінде жасалған құралдар. Кейде оларды жай офсет деп атайды, бұл жағдайды біршама шатастырады, өйткені несиелер өлшем бірлігі, ал офсет — оларды пайдалану тәсілі.

Қарастыруға болатын тағы бір дәлел-олардың сипаты: олардың лимитті ұлғайту әсері бар ма.

СВАМ шеңберінде есептелуі мүмкін бірліктерге баға белгілеу мен пайдалану сипатын сипаттайтын тағы бір мәселе — ақылы көміртегі бірліктерінің сапасы. Мониторинг, есеп беру және тексеру (MRV) бойынша айқын лимиті және үкімет бақылайтын ашықтық ережелері бар шығарындыларға арналған квота сауда жүйесіндегі квота CO2 шығарындыларының тоннасын сенімді түрде білдіреді деп саналуы мүмкін. Несиелер шығындарды ұстап тұруда және амбиция деңгейін көтеруде өте маңызды рөл атқаруы керек. Париж келісімі үшін халықаралық ынтымақтастық және климаттың өзгеруіне жол бермеу бойынша сауда нәтижелері маңызды болып табылады.

Дегенмен, оларды мұқият бақылау керек және оларды тікелей немесе жанама түрде (СВАМ арқылы) орындау үшін қабылдайтын кез келген юрисдикция оларды MOS сенімділігі мен қосымшасы сияқты мәселелерге мұқият тексеруі керек. ЕО үшін ол әлі қабылдамаған несиелердің едәуір мөлшерін тексеру қиын және көп уақытты қажет етеді және саяси және сауда шиеленістеріне әкелуі мүмкін. Егер несиелер ЕО - тың өзі қабылдаған несиелеу механизмінен туындаса — егер ол болашақта мұны шешсе - бұл жағдайды өзгертеді.

Несиелеу үшін не қарастыруға болатындығы тұрғысынан көміртектің көрінетін бағасы екі бағытта пайда болуы мүмкін:

1. Сәйкестік жүйелері;

2. Ерікті жүйелер.

Сәйкестік жүйелері шеңберінде көміртегі бағасының екі түрі бар:

i. Абсолютті немесе қарқындылыққа негізделген шектеуді қарастыруы мүмкін шығарындыларға арналған квоталық сауда жүйелері;

ii. Әр түрлі формада болуы мүмкін салық салу, соның ішінде бүкіл ішкі өндірісті немесе тек ЕО-қа экспортты қамту.

Ерікті жүйелер әртүрлі формада болуы мүмкін:

i. Несиелерді сертификаттау жүйелері (Verra, Gold Standard)

ii. Ерікті міндеттемелер жүйесі (мысалы, SBTi), сертификаттау жүйелерін пайдалануға мүмкіндік беретін немесе пайдалануға болатын жеке несиелік сертификаттау жүйесі болуы мүмкін.

5.3. Шығарындылар квоталарын сату жүйелерінде төленген көміртегі бағалары бойынша несиелеу

Шығарындыларға арналған квоталарды сату жүйелерінде қолданылатын сәйкестік құралдары реттеуші орган беретін квоталар болып табылады. Бұл квоталар компанияларға парниктік газдардың белгілі бір мөлшерін шығаруға мүмкіндік беретін рұқсаттар ретінде қызмет етеді, яғни сауда жүйесімен қамтылған Эмитент кезеңнің соңында шығарылған парниктік газдардың көлеміне тең рұқсаттар санын қайтаруы керек.

СВАМ ережесіне сәйкес, экспорттаушының рұқсатты сатып алуға жұмсаған шығындары белгілі бір нарықта экспорттаушы немесе импорттаушы төлеген жарамды көміртегі бағасы, яғни нақты төленген көміртегі бағасы ретінде танылуы керек.

5.4. Сәйкестікті есепке алу жүйелері

5.4.1. Ішкі өтемақы несиелері

Үшінші елдегі шығарындылар квотасының ішкі сауда жүйесі ішкі несиелерді (осы жүйе жұмыс істейтін елдегі шығарындылар квотасының ішкі сауда жүйесінің реттеушісі берген несиелер) өтемақы ретінде, демек, сәйкестік құралы ретінде тани алады. Мәселен, Калифорния, Қазақстан, Мексика, Жаңа Зеландия, Қытай, Токио және Квебек сияқты бүкіл әлем бойынша шығарындыларға квота саудасының бірнеше жүйесінде жағдай орын алады [25].

Кейбір шығарындыларға арналған сауда-саттық жүйелерінде өтемақы есебінен сәйкестік міндеттемелерінің қанша бөлігін жабуға болатындығы туралы шектеулер болуы мүмкін. Егер экспорттаушы елдердегі шығарындыларға арналған квота саудасының ішкі жүйелері ішкі несиелерді квота ретінде танитын болса, онда олар СВАМ шеңберінде де танылуы керек екенін дәлелдеуге болады.

Алайда, егер біз жоғарыда талқылауға негізделген қолайлы көміртегі бағасын тану критерийлерін қарастыратын болсақ, онда мұндай ішкі офсеттік несиелердің оң және теріс жақтары бар.

Оң жағы - олар экспорттаушының климаттық режимде жасаған көрінетін бағасы мен тиімді төлемін (және шығындарын) білдіреді. Төленген баға (және жұмсалған шығындар) несие бағасы мен СВАМ сертификатының бағасы (EUA бағасын бақылау) арасындағы айырмашылықты төлеу бойынша экспорттаушының міндеттемелерін мойындауы және жоймауы мүмкін деп айтуға болады. Сондай-ақ, несие үшін төленген кез-келген баға айналып өту үшін белгілі бір тосқауыл болады деп айтуға болады. Екінші жағынан, ЕО ШСЖ ішкі

[25] La Hoz Theuer, S., Hall, M., Eden, A., Krause, E., Haug, C., De Clara, S. (2023). Offset Use Across Emissions Trading Systems. Berlin: ICAP

офсеттік несиелер туралы ережеге ие болғанымен, оны саналы түрде ешқашан іске асырмады. Сондықтан офсеттік несиелер ЕО ШСЖ-не қатысты симметриялы тексеруден өтпейді, сондықтан несиелеуге жарамды деп саналмайды.

Офсеттерді есепке алу сонымен қатар экспорттаушылардың шығарындыларға арналған сауда-саттық жүйесі шеңберінде өз міндеттемелерін орындау кезінде көтеретін жалпы шығындарының төмендеуіне әсер етеді, сондықтан CO2 шығарындыларына қатысты тең жағдайлар жасау мақсатына (жалпы) қол жеткізуге байланысты мәселелер туындайды.

Берілген өріс тең бе, жоқ па деген мәселені екі тұрғыдан қарастыруға болады. Олардың бірі - ЕО-қа кіретін нақты өнім ЕО ШСЖ шеңберіндегі отандық өндірушілермен бірдей мөлшерде кірістірілген шығарындылар үшін төлейтініне көз жеткізу. Осы тұрғыдан алғанда, офсеттерге несие беру ешқандай әсер етпейді, өйткені импорттаушылар кез-келген жағдайда несие құны мен СВАМ сертификаттарының құны арасындағы айырмашылықты төлейді.

Бұл мәселені қараудың екінші тәсілі, алайда, отандық және шетелдік өндірушілердің CO2 шығарындылары бойынша міндеттемелерді орындау кезіндегі жалпы ауыртпалығына байланысты. Экспорттаушы елдегі шығарындылар саудасы жүйесіндегі міндеттемелерді орындау үшін офсеттік несиелерді пайдалануға рұқсат беру тек квоталарды ғана емес (және несиелер квоталарға қарағанда арзанырақ деп есептесе), шетелдік өндірушілердің көміртегі шығарындыларына жалпы шығындары төмендейді және бұл табысқа жету мүмкіндігін теңестірмейді.

Кез келген төленген баға айналып өтуге қарсы тосқауыл бола алады және әрекет етуді ынталандырады, бірақ бұл артықшылық бәсекелестік өрістің қисаюының теріс әсерімен және соның салдарынан көміртектің ағып кету қаупінің жоғарылауымен теңестірілуі керек. Тұтастай алғанда, офсеттерді пайдалануды несиелендіруге байланысты тәуекел - ЕО ШСЖ - мен қамтылғандардан айырылған опция бұрын көрсетілген критерийлерге сәйкес пайдадан гөрі үлкен қауіп.

Отандық офсеттерді мойындамас бұрын ескеретін тағы бір фактор - сатып алынған несиелердің бағасы қалай есепке алынады. Шетелдік өндірушінің өндіріс көлемі оның ЕО-қа экспорттайтынынан үлкен болуы мүмкін және несиелер мен квоталардың бағалары өндірістің әртүрлі бөліктері арасында қалай бөлінетіні шешілмейтін, бірақ шешілуі қажет күрделі мәселе болса да, тағы бір болады. Мұның бәрі CO2 шығарындыларының жалпы шығындарының қалай бөлінетініне байланысты-олар өндірілген барлық сан бойынша орташаланады ма, әлде өндірістік стандарттардың едәуір бөлігі тек квоталар арқылы қамтамасыз етіледі деп мәлімдейді.

Сол сияқты, офсеттердің сапасын да ескеру қажет. Егер оларды бір мемлекеттік реттеуші орган шығарса, мұндай офсеттік несиелерді реттейтін ХЕҰ

ережелері сенімді деп саналуы керек деп айтуға болады. Алайда, егер олар ерікті (үкіметтік емес) хаттама аясында шығарылса, онда олар әр түрлі деңгейдегі адалдыққа ие болады және бірқатар сұрақтар туғызады.

Ақырында, бір өтемақы хаттамасы танылғаннан кейін, бұл шешім басқа ішкі және халықаралық несие беру схемаларын мойындамауға байланысты күрделі мәселелерді тудырады.

5.4.2. Халықаралық несиелер

Экспорттаушы елдердегі шығарындылар саудасының кейбір ішкі жүйелері өтемақы ретінде пайдалану үшін халықаралық несиелерді де мойындауы мүмкін. Мысалы, Корея Республикасы ішкі және халықаралық сынақтарды мойындайды. Мұндай жағдайларда мұндай халықаралық несиелер CBAM шеңберінде де танылуы керек деп айтуға болады. Халықаралық несиелер әртүрлі көздерден алынуы мүмкін. Бір дереккөз - Париж келісімінің 6-бабына сәйкес берілген несиелер, мейлі ол 6.2-бап болсын, мейлі 6.4-бап шығарындылар квотасының кейбір сауда жүйелері ерікті нарықтар деп аталатын Gold Standard немесе Verra сияқты халықаралық реттелмейтін жүйелер берген квоталарды қабылдай алады. Үшінші санат — жапондық бірлескен несие беру механизмі (JCM) сияқты жекелеген елдер әзірлеген халықаралық несие схемалары.

Шығарындылар квотасының сауда жүйесі шеңберінде пайдаланылатын елде әзірленген ішкі несиелер сияқты, бұл халықаралық несиелерді CBAM шеңберіндегі көміртегі бағасын есепке алу кезінде ұлттық квота және сауда жүйелерінде квота ретінде тану туралы мәселе туындайтыны сөзсіз.

Пікірталас принциптерге немесе жарамдылық критерийлеріне сәйкестік тұрғысынан ішкі алынған несиелерді талқылауға өте ұқсас. Мысалы, осы тұрғыда ЕО ШСЖ қазіргі уақытта отандық немесе халықаралық несиелерді офсет ретінде қабылдамайтындықтан, олар ЕО ШСЖ моделін ұстану принципіне сәйкес келмейді. Басқа принциптер бойынша пікірталас ішкі несиелер туралы пікірталасқа көлеңке түсіреді.

Кейбір шығарындылар саудасы жүйелері Verra немесе Gold Standard сияқты ерікті/жеке жүйелер шығарған Халықаралық несиелерді қабылдай алады. Қазіргі жағдайда ЕО ШСЖ БҰҰ РКИК ережелеріне сәйкес құрылған несиелерді қабылдамайтындығын ескере отырып, CBAM БҰҰ РКИК-ке кірмейтін жүйелерден несие беру ықтималдығы одан да төмен деп айтуға болады.

5.4.3. Өтемақының басқа тәсілдері

Дәл осы қағида бойынша ЕО ШСЖ шеңберінде қолайлы өтемақы шаралары CBAM шеңберінде есепке алынуы ықтимал. Мысалы, CBAM-ға

отандық ШСЖ -ге несие беру кезінде көміртекті алу мен сақтауды тану, егер ішкі режим ЕО ШСЖ операторларына өз міндеттемелерінен көміртекті алу мен сақтауды директивасы мойындаған нысандарда ұсталған және сақталған шығарындыларды шегеруге мүмкіндік беретін ЕО ШСЖ режиміне ұқсас болса, әбден мүмкін[26]. Егер шетелдік шығарындылар саудасы жүйесінің көміртекті алу мен сақтауды мойындау тәсілі ЕО ШСЖ-де жасалғаннан өзгеше болса және құлақ несиелерін сатып алып, содан кейін сәйкестік міндеттемелерін орындау үшін пайдалану қажет болса, оны СВАМ-да мойындау қажет болуы мүмкін.

5.4.4. Шығарындыларға квота саудасының басқа жүйелері

Жоғарыда шығарындыларға арналған квоталық сауда жүйесі талқыланды және несиелеуді мойындауға қарсы және қарсы дәлелдер келтірілді. Дәлелдердің бірі - бұл абсолютті шегі мен квоталарының шекті саны бар шығарындылар саудасы жүйелері сияқты ЕО ШСЖ-ін имитациялау критерийіне сәйкес келмейді. Алайда, шығарындыларға арналған сауда-саттық жүйелері шектеусіз болуы мүмкін, мысалы, шығарындылардың қарқындылығына негізделген сауда-саттық жүйелері. Қазіргі уақытта мұндай тәсілдер Канада сияқты елдерде бар, оны ЕО климаттың өзгеруіне қарсы күш-жігердің құнды серіктесі және беделді қатысушысы ретінде таниды. Бұл дилемма СВАМ енгізуге жауапты саясаткерлер үшін сынақ болатыны сөзсіз: ЕО ЕО ШСЖ-нен құрылымдық жағынан ерекшеленетін жүйеге несие беруі керек пе немесе Канадаға несие беруден бас тартуы керек пе. Мәселе, мүмкін, несие беріле ме, жоқ па, саяси шындықты ескере отырып, несиелеуге қаншалықты рұқсат етіледі.

5.4.5. Ерікті несиелеу жүйелері

Кейбір жағдайларда экспорттаушылар SBTi сияқты ерікті міндеттемелер шеңберінде өтемақы квоталарын ерікті түрде сатып алу туралы шешім қабылдауы мүмкін. Ерікті міндеттемелердің әртүрлі жүйелері әртүрлі несие беру жүйелерін мойындайды. Егер біз жоғарыда шығарындыларға арналған сауда-саттық жүйесін талқылау кезінде қолданған критерийлерді немесе принциптерді қолданатын болсақ, онда мұндай аргументті оң жағынан қарауға әрқашан мүмкіндік бар.

Егер мақсат ағып кетудің алдын алу болса, онда түпкі мақсат-шетелдік өндіруші шығарындылардың тоннасы үшін ЕО-тың ұқсас өндірушісі төлейтін бағаны төлеуі. Егер шетелдік өндіруші төлеген баға, мысалы, ерікті көміртегі

[26] For more information, see ERCST paper: https://ercst.org/role-of-ccs-in-cbam/

нарығындағы төлем болса, ол әлі де төленген баға болып табылады. Егер өтемақы төмен немесе жоғары сапалы болса, бұл ЕО - қа жеткізілетін тауарлардың тоннасына төленген соңғы жалпы бағаға әсер етпейді-түпкілікті баға барлық өтемақы төлемдерінен және оны ШСЖ квотасының толық бағасына жеткізу үшін үстемеақыдан тұрады. Ағып кетудің алдын алу тұрғысынан өтемақы төлемі нарықтық сәйкестік несиесін немесе ерікті нарықтық несиені сатып алуға бағытталғандығында ешқандай айырмашылық жоқ-тіпті дәлел одан да күрделі болса да. Осының бәрімен СВАМ ШСЖ - де қабылданғандарға ұқсамайтын сәйкестік құралдарын несиелендіруі екіталай сияқты.

Ерікті міндеттемелерді орындау үшін ерікті схемаларда несиелерді сатып алуды несиелендіруге қарсы дәлелдер реттеуші орган құрған және реттелетін ШСЖ-да қолданылатын жүйелер берген несиелерді талқылау кезінде келтірілгендермен салыстырғанда күшейтіледі деп айтуға болады. Бұл кезеңде ешқандай сенімділік болмауы мүмкін, тек соңғы нұсқаны қабылдау ықтималдығы жоғары. Бұл жағдайда «көміртекті істің» пайдасына кез-келген төлемді тиімді баға деп санауға болады деп айтуға болады, тіпті егер ол экологиялық сипаттамаларды анықтау қиын несиенің орнына төленсе де, СВАМ-ға сәйкес есептелуі керек. Тағы бір мәселе, сіз осындай несие беру жүйесіне тану мәртебесін бергеннен кейін, басқа ұқсас жүйелерге бірдей назар аудару міндеттемесі туындайды, әйтпесе сізді кемсітушілік әрекеттері үшін айыптауы мүмкін.

5.4.6. Көміртегі салығы режимдерінде төленген көміртегі бағасын несиелеу

Колумбия, Чили, Аргентина, Уругвай, Оңтүстік Африка, Украина және Жапония сияқты әртүрлі елдерде бірқатар көміртегі салықтары бар немесе енгізілмек.[27] Мұндай жүйелердегі әдеттегі салық төлемдері қарапайым болуы керек, өйткені 3(29) - баптағы көміртегі бағасын анықтау салықтарды тікелей қамтиды, бірақ салық төлеудің орнына офсеттік несиелерді сатып алуға және тапсыруға мүмкіндік беретін көміртегі салығы режимдерінде қиындықтар туындауы мүмкін. Ішкі салық міндеттемелерін орындау үшін осындай салық салу режимі деп танылған несиелерді сатып алу шығындарын көтерген өндірушілер, сондай-ақ көміртегі салығы схемасы бойынша міндеттемелерді орындау үшін жұмсалған кез келген шығындар есепке алынуы керек деп нақты мәлімдейді.

Кейбір көміртекті салық жүйелері халықаралық немесе ішкі және мүмкін ерікті жүйелерден несие алады. CO2 салығы жағдайында шекті деңгей жоқ, сондықтан несиелер шекті деңгейді арттырмайды. Несиелердің сапасы-

[27] “World Bank. 2023. State and Trends of Carbon Pricing 2023. © http://hdl.handle.net/10986/39796 License: CC BY 3.0 IGO.”

бақыланатын мәселелердің бірі, бірақ несиелер шекті деңгей критерийін бұзбайды.

Сонымен қатар, несиелерді офсет ретінде тану офсет нарығында басқа бағамен жүзеге асырылуы мүмкін.

5.4.7. Субұлттық деңгейде төленетін көміртегі бағалары бойынша несиелеу

Әр түрлі юрисдикцияларда шығарындылар мен салықтар бойынша квоталық сауданың көптеген субұлттық жүйелері бар және ұлттық күш-жігерді ұлттық күш-жігермен қатар мойындай отырып, СВАМ үшінші елде нақты төленген көміртегі бағасын жақсы көрсете алады. Егер субұлттық жүйе немесе салық дұрыс критерийлерге сәйкес келсе, онда субұлттық және ұлттық көміртегі бағаларын есепке алу арасында айырмашылық бар екеніне ешқандай себеп жоқ.

9(1) - бапта айтылғандай, СВАМ декларантының төленген көміртегі бағасы туралы жазбаларында нақты заңдар мен ережелерге сілтемелер болуы керек және декларантпен немесе жергілікті билікпен байланысы жоқ адам куәландыруы керек. Егер сіз заңнамаға сілтеме жасай алсаңыз және көміртегі бағасын төлегеніңізді дәлелдей алсаңыз, онда СВАМ ережесінде ұлттық және субұлттық заңдар арасында нақты айырмашылық жоқ, сондықтан екі құжат та есептелуі мүмкін.

5.4.8. Көміртегі бағасының басқа нұсқалары және шекаралық жағдайлар

Жоғарыда қарастырылған сәйкестік төлемдерінің мысалдарынан басқа, ЕО-қа кірмейтін өндірушілер көміртектің нақты бағасы ретінде талап ете алатын төлемдерді жүзеге асыра алатын басқа да келісімдер бар. Олардың кез келгені 9.1-бапқа сәйкес нақты төленген көміртегі бағасы ретінде есептелетіні әлі белгісіз.

Тек экспорт кезінде төленген көміртегі бағалары. Алдағы СВАМ-ға жауап ретінде және оны экспорттаушылар ЕО-қа аударудың орнына елдегі кірістерді сақтау мақсатында бірнеше ел көміртектің ішкі бағасын енгізу немесе қолданыстағы жоспарларды іске асыруды жеделдету идеясын алға тартты. Бұл ұсыныстардың кейбіреулері көміртегі бағасына қатысты, ол тек СВАМ - ға жататын тауарлардың экспортына қатысты болады-бұл ұсыныста кем дегенде бір комиссия қызметкері СВАМ -ға несие беру үшін қолайсыз деп қабылдамады (Garside, 2021). Алайда, мұндай интерпретация имплементациялық заңнамада нақты жазылуы керек; 9-бапта көміртегі бағасы жалпы сектор негізінде төленуі керек (яғни экспортқа да және экспортқа да емес).

Тек экспортқа төленген көміртегі бағасын есепке алуға рұқсат беру СВАМ-ды ағып кетудің алдын алудың тиімді құралына айналдырады. Басқаша айтқанда, егер экспорттаушы қондырғы ішкі тұтыну тауарларын өндіретін болса, онда өнім бірлігі үшін төленген орташа көміртегі бағасы парниктік газдар шығарындыларының қарқындылығы бірдей еуропалық өндірушілер ШСЖ шеңберінде төлеуге мәжбүр болатын бағадан төмен болады.

Өндірістегі парниктік газдар шығарындыларының қарқындылығымен тікелей байланысты емес салықтар, алымдар және төлемдер. Көптеген елдерде көміртегі бағасы деп түсіндіруге болатын, бірақ парниктік газдар шығарындыларымен тікелей байланысты емес салықтар, алымдар мен төлемдер бар. Бір мысал-қазба отынына акциздер. Қазба отындары антропогендік көміртегі шығарындыларының 2/3 бөлігін құрайтынын ескере отырып, оның салық салуы көміртегі салығына ұқсас климаттық саясатқа тең деп айтуға болады.

Бірақ қазба отындарына акциздер және парниктік газдар шығарындыларына тікелей қатысы жоқ басқа төлемдер, мысалы, көлік құралдарының көлеміне байланысты төлемдер шығарындылардың төмендеуіне ықпал етуі мүмкін, бірақ олар осы отындар жауап беретін шығарындыларға пропорционалды түрде қолданылмайды. Мысалы, қазба отынына акциздер әдетте адвалорлық негізде қолданылады. Сондықтан олар көміртегі бағасының маңызды сипатына ие емес және олардың ЕО ШСЖ әсеріне тең емес деп айтуға болады. Бұл дәлелді қолдау үшін Дүниежүзілік Банктің көміртегі бағасының бақылау тақтасын, оның ішінде тек қазба отынына бағытталған бірқатар құралдарды келтіруге болады, бірақ олардың барлығы құнына немесе көлеміне пропорционалды салық салудың орнына осы отынға салынған парниктік газдардың бағасын белгілейді.[28]

Егер мұндай салықтар, алымдар мен төлемдер көміртегі бағасы болып саналса, СВАМ несиелеу мақсатында парниктік газдар шығарындыларының тоннасына олардың эквиваленттілігін есептеу салыстырмалы түрде қарапайым болар еді.

СВАМ мақсаттары үшін көміртегі бағасы сияқты алымдарды анықтаудың прагматикалық кемшіліктерінің бірі-қай саясатты несиелеу керектігін және қайсысын елемеу керектігін анықтау қиын болады. Егер бұл міндет сауда серіктесінің Үкіметіне жүктелсе, нәтиже әдетте жан-жақты болады, ал егер ЕО болса, нәтиже қайшылықты болуы мүмкін.

Тағы бір прагматикалық мәселе-мүмкін болатын көптеген саясат шаралары. Қарастырылып отырған секторлардағы парниктік газдар шығарындыларын азайтуға бағытталған әрбір саясатты қарастыратын болсақ, ЕО-дан тыс төленетін «көміртегі бағаларының» тізімі өте ұзақ болады. ХЭА саясат дерекқорында бүкіл әлем бойынша ұлттық деңгейде жұмыс істейтін 575

[28] 8 See https://carbonpricingdashboard.worldbank.org/

салықтардың, алымдардың және энергияға байланысты төлемдердің тізімі бар[29], олардың көпшілігі парниктік газдар шығарындыларын азайтады.

Неғұрлым іргелі мәселе-мұндай саясатты шетелдік өндірушілерге несиелеу оларға бәсекелестік артықшылық береді, бұл ағып кетудің алдын алу мақсатына нұқсан келтіреді. ЕО өндірушілері парниктік газдар шығарындыларына әсер ететін, бірақ есептелмейтін салықтарға, алымдарға және ШСЖ емес төлемдерге тап болады. Шарттарды теңестіру үшін, егер шетелдік өндірушілер осындай алымдарды есептесе, шекарада ЕО ішіндегі ұқсас алымдарды есепке алу үшін СВАМ салығын көтеруге тура келеді. Мұндай саясатты басқару қиын болады, дипломатиялық тұрғыдан қарама-қайшы және ДСҰ тұрғысынан заңсыз болуы мүмкін.

Өндірушілерге қойылатын климаттық нормалар. Көптеген елдерде парниктік газдар шығарындыларының азаюына әкелетін СВАМ қамтитын секторларды реттеудің бағалық емес нормалары бар. Олар өндірушілерге шығындар әкелетіндіктен, оларды көміртектің нақты төленген бағасы ретінде түсіндіру керек деп айтуға болады. Парниктік газдар өндірісінің қарқындылығына тікелей қатысы жоқ салықтар, алымдар мен төлемдер жағдайынан гөрі, бұл интерпретация СВАМ-ның 3.29-бабына сәйкес көміртегі бағасының анықтамасына қайшы келетін сияқты, бірақ соған қарамастан бұл дәлел белсенді түрде алға жылжуда.

Жоғарыда аталған барлық мәселелер мұнда да қолданылады: бұл нормалардың шығындары көміртегі бағасы сияқты тауарларға енгізілген парниктік газдарға пропорционалды емес; қандай нормаларды қосу керектігін және қайсысын елемеу керектігін анықтау қиын болады; ескеру қажет көптеген нормалар бар; және осындай нормаларды ұқсас нормаларды есепке алмай есепке алу ЕО-тағы нормалар шетелдік өндірушілерге негізсіз артықшылықтар беру арқылы ағып кетудің алдын алады.

Алайда, салықтардан, алымдардан және баждардан айырмашылығы, реттеуді есепке алу эквиваленттілікті есептеудің қарапайым міндетін қамтымайды. Бұл жағдайда есептеулер күрделі және даулы болады.

Бастапқы тауарларды (прекурсорларды) өндірушілер төлейтін көміртегі бағасы. 9.1-бап импорттаушыға «шығарылған елде жарияланған шығарындылар үшін төленген» көміртегі бағасына негізделген СВАМ квоталарын қысқартуды талап етуге мүмкіндік береді. Күрделі тауарлар жағдайында осы шығарындылардың бір бөлігі бастапқы тауарларға салынған шығарындылардан болатындықтан, осы бастапқы материалдарды өндірушілер Төлеген көміртектің кез-келген бағасы да қысқартуды талап етуге жақсы негіз болады. Әрине, ол соңғы өнімде қолданылатын осы бастапқы материалдардың санына пропорционалды түрде мәлімделуі керек. Іске асыру туралы заң бұл белгісіздікті жоюы керек.

[29] See https://www.iea.org/policies.

Сондай-ақ, «шығарылған елде төленген» тиісті прекурсорлардың шыққан елін немесе түпкілікті тауардың шыққан елін білдіретінін нақтылау қажет. Болжам бойынша, бұл біріншісіне қатысты, бірақ бұл жағдайда да белгісіздікті жою керек.

Сатылатын тиімділік стандарты аясында анықталған көміртегі бағасы. Саудаланатын тиімділік стандарты көміртегі бағасын белгілеуге әкеледі, оны нақты төленген көміртегі бағасы ретінде есептеуге болады деп айтуға болады. Мысалы, австралиялық қорғаныс механизмі жабылатын қондырғылар сәйкес келуі керек кәсіпорын деңгейіндегі парниктік газдар шығарындыларының қарқындылығының стандартын (базалық деңгей) белгілейді. Егер олар осы стандарттан асып кетсе, оларға несие беріледі, содан кейін оны сақтамайтындарға сатылуы мүмкін. Бұл несиелер сатылатын баға іс жүзінде сатып алушы қондырғылар базалық деңгейден тыс шығарылған көміртегі үшін төлейтін көміртегі бағасы болып табылады. Әрине, кез келген СВАМ несиесі сатып алу қондырғысы тек қалдық көміртегі үшін төлейтінін және базалық деңгейге шығарындылар көміртегі бағасымен бағаланбайтынын ескеруі керек.

Сатып алу қабілетінің паритетін ескере отырып түзетілген көміртегі бағасы. СВАМ-дің ықтимал проблемасы-әр түрлі елдердегі баға деңгейі әр түрлі болады және сол тауарлар себеті ресми бағам бойынша валютаны қайта есептегеннен кейін де әр түрлі бағаланады. СВАМ импортталатын өнімнің еуропалық көміртегі бағасының стандарттарына сәйкестігін қамтамасыз етуге бағытталғанымен, ол Еуропа мен басқа аймақтар арасындағы баға деңгейлеріндегі айтарлықтай айырмашылықтарды ескермейді. Мысалы, Еуропадағы еуроның бірдей сомасы өмір сүру құнының, жалақының және валюта бағамының айырмашылығына байланысты Үндістандағыдай сатып алу қабілетіне ие емес. Мұндай айырмашылықтар, әдетте, сатып алу қабілетінің паритеті бойынша бағалар мен жалақыларды қайта есептеу арқылы, яғни әр түрлі елдер үшін баламалы валюта бағамын құру арқылы ескеріледі. СВАМ мұны жасамай және импорттау үшін көміртегі бағасының бірыңғай стандарттарын енгізе отырып, жалпы, бірақ сараланған жауапкершілік пен тиісті мүмкіндіктер қағидатына қайшы келуі мүмкін бағалары төмен елдерге ауыртпалық түсіреді. Дегенмен, жаһандық экономикалық теңгерімсіздіктерді ескере отырып, импортты ЕО ішіндегі өндірушілермен бірдей көміртегі бағасын төлеуге мәжбүрлеу мақсатын теңестіру қиын міндет болып табылады, сонымен қатар ол ағып кетудің алдын алу құралы ретінде СВАМ - ды әлсіретуі мүмкін.

5.4.9. Шыққан елінде көміртегі бағасын енгізу

Теорияның қарапайымдылығына қарамастан, практикалық іске асыруда көміртегі бағасы күрделі мәселелерге тап болады. Әкімшілік және басқарушылық әлеуеті әлсіз немесе нарықтық тәжірибесі шектеулі

юрисдикциялар нақты әлемдегі осындай проблемаларға әсіресе осал болуы мүмкін (Bell 2003; 2006). Ықпалды ғалымдар тіпті нарықтағы теріс қылықтар мұндай елдерде көміртегі бағасының жүйелерінің таралуына және қатты бұзылуына әкелуі мүмкін деп болжады (Nordhaus 2005). Эмпирикалық зерттеулерде, әсіресе шығарындыларға квоталық сауда жүйелеріне қатысты, сенімді институттар мен басқару процестері сәтті жүзеге асырудың маңызды шарттары ретінде аталды (Levi, Flachsland, and Jakob 2020). Алайда, әр түрлі елдерде салық ережелерін сақтау және орындау өте жақсы емес және олар жалтару мен салықтан аулақ болудың жоғары деңгейін көрсетеді (Tax Justice Network, 2023).

Бұл нақты іске асыру мәселелері декларанттарды «кіріктірілген шығарындыларға нақты төленген тауарлардың шыққан елінде көміртегі бағасы салынғанын көрсету үшін қажетті құжаттаманың есебін жүргізуге» және «көміртегі бағасының нақты төленгендігі туралы дәлелдерді» сақтауға міндеттейтін CBAM регламентінің 9(2) бабында көрсетілген құжаттама мен сертификаттау процесінің маңыздылығын көрсетеді». Сонымен қатар, үшінші тарап тәуелсіз сертификаттаудың рөлін арттырады, ол үшін 9(2) - бап жоғарыда аталған құжаттаманы «CBAM уәкілетті декларантынан және шыққан ел билігінен тәуелсіз адам куәландыруын» талап етеді.

Осылайша, имплементациялық актіде көміртегі бағасын нақты төлеудің талап етілетін дәлелдемелеріне және осындай тәуелсіздікті растау шарттарын қоса алғанда, осындай төлемді куәландыратын тәуелсіз тұлғаның біліктілігіне қатысты баяндалатын неғұрлым егжей-тегжейлі ережелер көміртегі баға белгілеу жүйелерін іске асырудың жетілмегендігін анықтау және түзету үшін өте маңызды болады.

Алайда, бұл жағдайда да үкіметтер, әсіресе басқару құрылымы мөлдір емес және Мемлекеттік кәсіпорындардың үлесі жоғары елдерде, отандық өндірушілерге көміртегі бағасын төлеуді құжаттандыруға мүмкіндік беретін тәсілдер болуы мүмкін, сонымен бірге пропорционалды қаражатты сол өндірушілерге, егер олар қаласа, байланысты емес қолдау төлемдері түрінде қайтарады. Өнеркәсіптік саясат стратегияларына қазіргі бұрылысты және өндіріске субсидияларды пайдаланудың артуын ескере отырып, отандық өнеркәсіптің бәсекеге қабілеттілігін сақтау үшін мұндай тактиканы қолдану екіталай емес және CBAM экологиялық және экономикалық мақсаттарына нұқсан келтіруі мүмкін. Сондықтан, мұндай араласу мүмкіндігі - дизайн бойынша жасырын түрде жүзеге асырылуы мүмкін - мұқият бақылауды қажет етеді, дегенмен, айналып өтудің басқа түрлері сияқты, оларды CBAM регламентінің 9-бабына сәйкес несиелеу процесінде қалай ескеруге болатындығы толық анық емес.

Осындай институционалдық кемшіліктер мен ашық айналып өтуден басқа, нақты әлемде тиімді төленген көміртегі бағасы мүлдем басқа салдарға әкелетінін

атап өткен жөн. Көміртегі салығы кезінде көміртегі бағасының деңгейін заң шығарушы немесе атқарушы билік белгілейді, ең дұрысы - сыртқы әсердің әлеуметтік құнын (көміртектің әлеуметтік құны) көрсететін немесе ұлттық анықталған үлес сияқты климаттың өзгеруін азайту үшін секторлық немесе ұлттық мақсаттарға қол жеткізуді қамтамасыз ететін деңгейде, бірақ сайып келгенде - дискрециялық саяси шешім негізінде. Алайда, шығарындылар квотасының сауда-саттық жүйесі шеңберінде көміртегі бағасының деңгейі квота мен несие тапшылығын көрсетуі керек, ол әдетте нақты шығарындыларға қатысты мақсатты немесе шекті деңгейдің қаттылығымен және барлық қамтылған эмитенттер үшін шығарындыларды азайтудың шекті шығындарымен анықталады. Бағаны белгілеу механизміне саяси араласу, мысалы, аукциондық резервтік баға немесе тұрақтылық резерві сияқты бағаны немесе ұсынысты басқару жүйесі, сондай-ақ өтімділігі төмен жағдайлар және нарықтың басым қатысушыларының нарықтық билікті пайдалануы сияқты жетілмеген нарықтық жағдайлар көміртегі бағасының деңгейіне пропорционалды емес әсер етуі мүмкін.

Көміртекті баға жүйелеріндегі транзакциялық шығындар мен әкімшілік ауыртпалықтар әр түрлі елдерде айтарлықтай өзгеруі мүмкін, сонымен қатар СВАМ -мен қамтылған тауар өндірушілердің ластанумен күресу үшін шекті шығындары. СВАМ регламентінің 9-бабына сәйкес белгіленген несиелеу процесі көміртекті баға жүйесін әзірлеу мен енгізудегі мұндай айырмашылықтарды көрсетпейді және мүмкін болмауы керек: импортталатын тауарларға енгізілген көміртегі үшін шетелде нақты төленген көміртегі бағасы несиелендірілгенге дейін-артық немесе кем емес-негізгі болжамды несиелеу мақсатына қол жеткізіледі.

Дегенмен, бұл мысалдар көміртегі бағасының бірдей деңгейі әртүрлі серіктес елдердегі зардап шеккен өндірушілер үшін мүлдем басқа ауыртпалықты білдіруі мүмкін екенін, әртүрлі мінез - құлық реакцияларына әкелетінін және климаттық саясаттың бірдей өршілдік деңгейін көрсетудің қажеті жоқ екенін көрсетеді. АҚШ сияқты сауда серіктестері елдеріндегі саясаткерлер климаттың өзгеруін азайтудың нақты көрсеткіштері үшінші елдерде жүргізіліп жатқан саясатқа басымдық беруі керек деп мәлімдейді, СВАМ Ережесінің 9-бабына сәйкес таңдалған іргелі тәсілді сынау үшін тәжірибеде ерекше жарқын мысалдарға назар аударуды жалғастыра алады.

СВАМ регламентінің 9-бабы құжаттама мен сертификаттауға қойылатын талаптармен бірге осы жерде сипатталған іске асырудағы кемшіліктер мен әртүрлі әсерлерді ескеретін сияқты, дегенмен, нақты іске асыру тәжірибесі ЕО-тың көміртегі бағасының шетелдік режимдерінің негізділігі мен қатаңдығын неғұрлым нормативтік бағалауды қолдануға мәжбүр болуына әкеліп соқтырады ма деген сұрақ қалады, мысалы, шекті критерийлердің немесе маңызды шарттардың егжей-тегжейлі тізімін тұжырымдау, мұндай көміртекті баға

жүйелерін СВАМ регламентінің 9-бабына сәйкес несиелеу үшін қолайлы деп санау. Дегенмен, көміртегі бағасының номиналды деңгейінен тыс көміртегі бағасының жүйелерінің «сапасын» бағалауға бағытталған кез келген осындай әрекет сонымен қатар сауда серіктестері мен шетелдік, сондай-ақ ұлттық мүдделі тараптардың Елеулі келіспеушіліктерін тудырады, бұл СВАМ-ды іс жүзінде жүзеге асырылатын түрде қолдайтын нәзік саяси және дипломатиялық тепе-теңдікті бұзу қаупін тудырады.

5.5. Қорытынды

Бір қарағанда, СВАМ регламентінің 9-бабы қарапайым болып көрінеді: ЕО-қа импортталатын тауарларға берілетін СВАМ сертификаттарының санын анықтау кезінде шығарылған елде жарияланған шығарындылар үшін нақты төленген көміртегі бағасы ескеріледі. Алайда, осы бөлімде көрсетілгендей, 9-баптың тұжырымдамасы шетелдік өндірушілер мен сауда серіктестерінің үкіметтері арасындағы шатасуға ықпал ететін көміртегі бағасының қандай нысандары несиелеуге қолайлы болатыны туралы белгісіздікке айтарлықтай орын қалдырады. Уақыт өте келе Еуропалық комиссияның болашақ имплементациялық актілері, сондай-ақ іске асыру тәжірибесінің өзі бұл белгісіздікті шешеді, ал әзірге бұл бөлімде мұндай несиелеудің негіздемесін талдауға әрекет жасалды және көміртегі бағасының қолайлы нысандарын анықтауда басшылыққа алынатын бірқатар критерийлер ұсынылды.

Мұнда ұсынылған критерийлер мен СВАМ ережесінде қамтылған көміртегі бағасының анықтамасына сәйкес, міндетті көміртегі салығы немесе абсолютті шығарындылар квоталарын сату жүйесі арқылы сатып алынған квоталар түріндегі көміртегі бағасының нақты белгіленуі есепке алудың айқын негізі болып табылады. Дегенмен, бірқатар шекаралық жағдайлар 9-баптың күшіне енуі белсенді және ұзақ пікірталас тудыруы мүмкін екенін көрсетеді. Қиындықтар, ең алдымен, ерікті көміртегі нарықтары, офсеттік несиелер және несиелеудің басқа түрлері сияқты көміртегі квоталарын сатудың әртүрлі нұсқаларында туындайды.

Мұндай көміртегі бағалары талаптарға сәйкес келетіндігін анықтау үшін осы есепте СВАМ ЕО ШСЖ-нің айна бейнесі екенін мойындаудан басталатын негізгі қағида ұсынылған, сондықтан ЕО ШСЖ-не сәйкес келетін кез-келген құралдар шетелде нақты төленген көміртегі бағасы ретінде жарамды деп саналуы керек. Керісінше, СВАМ шетелде төленген көміртегі бағасын есептемеуі керек, егер мұндай төлем ЕО ШСЖ сәйкестігі ретінде есептелмесе. Осылайша, шетелде жасалған барлық төлемдерді мойындау мен оның көміртектің ағып кету қаупін болдырмау және үшінші елдердегі шығарындыларды азайтуды ынталандыру мақсатына әсер етуі арасындағы тепе-

теңдікті табу қажет. Бұл қарастыру, мысалы, СВАМ шеңберінде офсеттік несиелерді тануға қарсы дәлел болып табылады.

Үшінші елдерде нақты төленген көміртегі бағасын есепке алу туралы шешім барлық мүдделі тараптарды толық қанағаттандыру үшін ешқашан шешілмейтін күрделі мәселелермен байланысты болса да, бұл есеп мұндай шешім - несиелеуге рұқсат - экологиялық, саяси және құқықтық тұрғыдан дұрыс деген қорытындыға келеді көзқарас. Дегенмен, мұны дұрыс орындау үшін күш пен ресурстар, сондай-ақ айналып өту әрекеттері мен жетілмеген сәйкестік туралы үнемі қырағылық қажет болады. ЕО-тың саяси көзқарасы бойынша шетелдік мүдделі тараптар мен сауда серіктестерінің, әсіресе несие беру талаптарын жеңілдету үшін ішкі көміртегі бағасы әлі жоқ (және кейбір жағдайларда ешқашан болмайды) тұрақты қысымын күту керек. Осы есепте келтірілген дәлелдерге сүйене отырып, ЕО үшін несие берудің принципті тәсілін ұстану және СВАМ тиімділігі мен қабылданған әділеттілігіне нұқсан келтіруі мүмкін әрбір нақты жағдайда ерекшеліктер жасаудың моральдық тәуекеліне бой алдырмау маңызды болады.

6. CBAM тауарларын экспорттау кезінде көміртектің ағып кету қаупіне шолу

Көміртекті шекаралық түзету механизмінің (CBAM) өтпелі кезеңі қазірдің өзінде басталды, бірақ соңғы кезеңге дейін шешілмеген мәселелер аз. Олардың бірі - экспорт мәселесі, әсіресе ЕО-тың шығарындыларға квоталық сауда жүйесі (ШСЖ) туралы заңнамасын қайта қарау контекстінде. Бұл бөлімде экспорттау үшін CBAM-ға жататын және ЕО-та өндірілген тауарлармен байланысты көміртектің ағып кету қаупі қарастырылады.

2022 жылдың наурызында Еуропалық климаттың өзгеруі және тұрақты ауысу дөңгелек үстелі (ERCST) CBAM шеңберінде экспортқа қатысты есеп шығарды. Құжат осы мәселені шешудің қолда бар саясат нұсқаларын қарастырады және төрт түрлі тәсілді қарастырады. Ол EUA-ға айырбастауға болатын саудаланбайтын және балқымайтын экспорттық түзетулер сертификаттарын беру үшін қолданыстағы өнім стандарттарын есептеу базасы ретінде пайдалануды ұсынды.

6.1. CBAM шеңберіндегі еуропалық экспорт

CBAM көміртектің ағып кету мәселесін шешу үшін енгізілді, ол қолданыстағы өндірісті ауыстыру, инвестицияларды жылжыту немесе экспорттық нарықтардың аз қатаң климаттық саясаты бар юрисдикцияда жоғалуы нәтижесінде пайда болуы мүмкін. Экспорттық нарықтардағы көміртектің ағуы бәсекеге қабілеттіліктің жоғалуы нәтижесінде пайда болады, мұнда климаттық реттеуі қатаң юрисдикциялардан алынған өнімдер әлемдік нарықтарда бәсекеге түсе алмайды және көміртегі шектеулері аз юрисдикциялардан алынған өнімдермен ауыстырылады. Қазіргі уақытта CBAM ішкі тұтыну кезінде көміртектің ағып кетуін өтеуге арналған, бірақ экспорттау шешімі жоқ.

5.1.1-кестеде ЕО-қа әр CBAM секторының жалпы өндірісінің едәуір бөлігі жыл сайын экспортталатындығы көрсетілген. CBAM тауарлары негізінен бәсекеге қабілетті әлемдік тауар нарықтарында сатылатындықтан, шығындарды ауыстыру мүмкіндіктері өте шектеулі. Егер экспорт көміртегі бағасының жоғарылауына байланысты экспорттық нарықтарда бәсекеге қабілетті болмаса және өндірістің осы үлесін жоғалтса, зауыттар оңтайлы емес қуат деңгейінде жұмыс істей алады. Қуаттың оңтайлы емес деңгейінде өсімдіктер тұрақты шығындарды жабуда қиындықтарға тап болады, бұл рентабельділік пен қаржылық шиеленістің төмендеуіне әкеледі. Бұл мәселелердің шешімін таба алмау, сайып келгенде, тиімді емес зауыттарды жабу туралы шешім қабылдауға әкелуі мүмкін.

Өндіріс деңгейіне әсер етуден басқа, әр сектордағы экспорттың пайызы толық емес көрініс береді. Әр секторда экспорттың маңыздылығын көрсететін ерекше жағдайлар бар. Кейбір секторларда экспортқа көп тәуелді, белгілі бір маусымдардағы экспортқа тәуелді немесе экспортқа көп тәуелді ЕО-ның белгілі бір аймақтарын қамтитын зауыттар бар.

Төменде төрт негізгі сектордың ерекшеліктері егжей - тегжейлі қарастырылады - тыңайтқыштар, цемент, алюминий және қара металлургия.

Кесте 6.1.1 - ЕО 27-ден СВАМ өнімі экспортының үлесі секторлар деңгейіндегі өндіріс құнында, 2018-2020 жылдар

	2018	**2019**	**2020**
Тыңайтқыштар және азот қосылыстары	16,4%	15,9%	17,0%
Цемент	5,6%	5,3%	4,2%
Аллюминий	19,2%	20,0%	20,2%
Темір және болат	17,81%	19,19%	17,68%

Ескертпелер: (i) әрбір сектор үшін ЕС27 экспорты және сектор деңгейіндегі өндіріс құны NACE «C2015 - тыңайтқыштар мен азот қосылыстарын өндіру», «C2351 - цемент өндіру», «C241 - негізгі шойын мен болат пен ферроқорытпаларды өндіру», «C242 - құбырларды, түтіктерді, қуыс профильдерді және соған сәйкес өндіру» кодтарын қамтиды болаттан жасалған арматура», «C243 - болатты бірінші өңдеудің басқа да өнімдерін өндіру» және «C2442 - алюминий өндірісі».

Дереккөздер: Еуростат деректері негізінде «өнеркәсіп кәсіпорындарының жыл сайынғы егжей-тегжейлі статистикасы (NACE Rev. 2, B-E)» және «ЕО саудасы 2002 жылдан бастап CPA 2-ге дейін».

6.1.1. Тыңайтқыштар

Тыңайтқыштар секторында экспорт ЕО-тағы жалпы өндірістің шамамен 16%-ын құрайды (кесте. 5.1.1), бірақ кейбір экспортқа бағытталған зауыттар өз өнімдерінің 20-60%-ын ЕО-тан тыс жерде сатады. Кең ауқымда жұмыс істеу үшін олар жыл бойы өнім бере алуы керек, бұл ЕО-қа да, әртүрлі ауылшаруашылық маусымдарын ұстанатын ЕО-тан тыс нарықтарға да жеткізуді білдіреді. Егер экспорт бәсекеге қабілеттілігін тоқтатса, бұл тыңайтқыш зауыттары ЕО-тағы ең жоғары емес маусымдарда толық қуатта жұмыс істей алмайды, бұл тиімділік пен рентабельділіктің төмендеуіне әкеледі. 5.1.1.1-суретте ЕО-қа тыңайтқыштардың ай сайынғы экспорты көрсетілген, бұл жыл мезгілдері арасындағы өзгергіштікті көрсетеді.

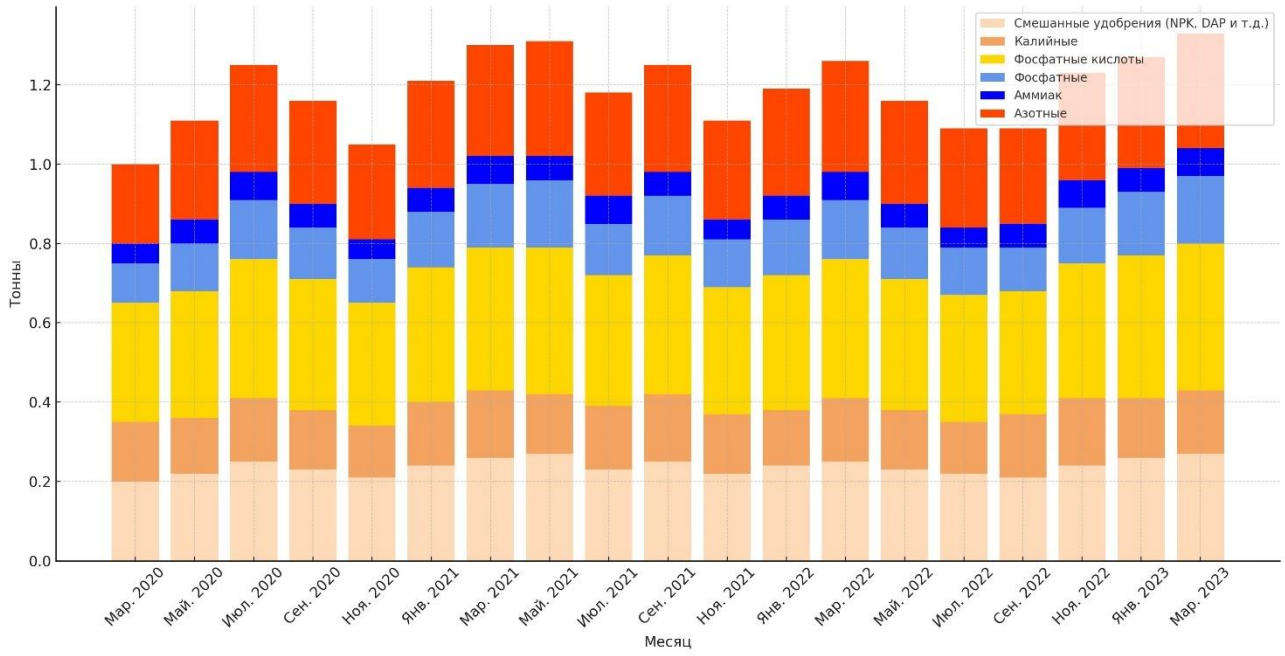

Сурет 6.1.1.1 - Тыңайтқыштар экспортының маусымдылығы

Дереккөз: Тыңайтқыштардың қолжетімділігі мен бағасының қолжетімділігін қамтамасыз ету - European Commission (europa.eu)

Тыңайтқыштарды экспорттайтын негізгі елдер - Бразилия, АҚШ, Украина, Ұлыбритания және Қытай. Бұл нарықтарда ЕО өндірушілері АҚШ, Канада, Ресей және Солтүстік Африка өндірушілерімен бәсекелеседі. 5.1.1.2 - суретте әртүрлі әлемдік өндірушілердің СВАМ құрамына кіретін тыңайтқыш өнімдерінің орташа көміртегі сыйымдылығы көрсетілген. Көміртекті қарқындылық деңгейі бойынша ЕО өнімдері өзінің негізгі бәсекелестерінен жақсы ерекшеленеді. Егер ЕО экспорттық нарықтағы үлесін жоғалтса және көміртекті көп қажет ететін өнімдермен алмастырылса, түпкілікті нәтиже жаһандық шығарындылардың ұлғаюы болады.

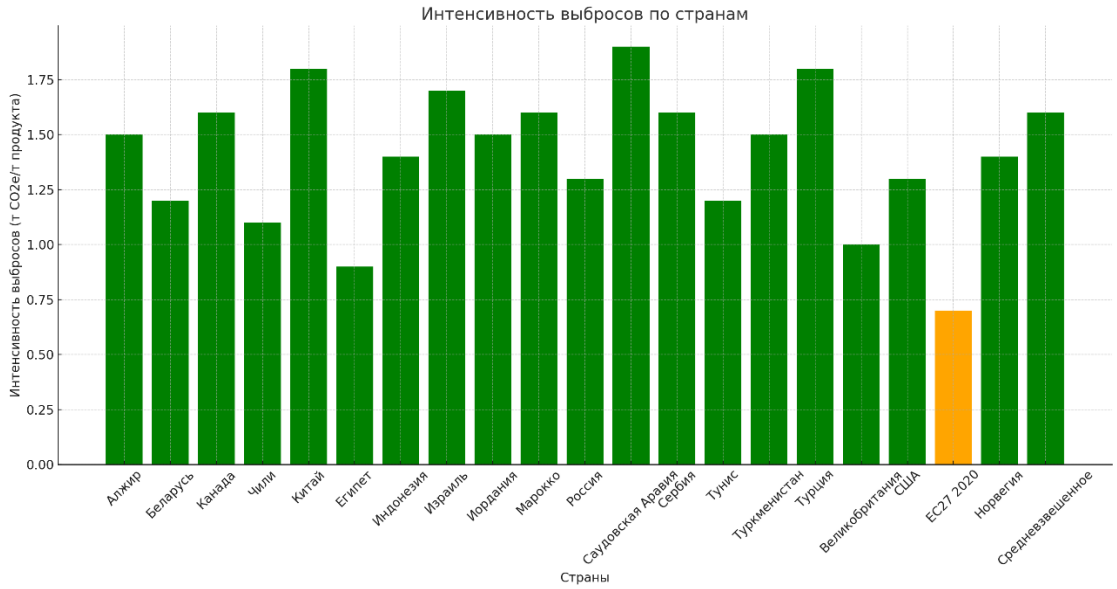

Суоет 6.1.1.2 - CBAM-мен қамтылған тыңайтқыш өнімдерінің орташа көміртегі сыйымдылығы

Дереккөз: JRC деректері негізінде «Болат өнеркәсібіндегі парниктік газдар шығарындыларының қарқындылығы, ЕО-тағы тыңайтқыштар, алюминий және цемент өндірісі және оның негізгі сауда серіктестері» JRC134682.

6.1.2. Цемент

ЕО-та өндірілген цементтің шамамен 6%-ы экспортталады (кесте. 5.1.1), дегенмен, елдер арасындағы пайыздық арақатынас айтарлықтай өзгереді. ЕО шекараларына жақын немесе теңіз порттары бар елдерде экспорт айтарлықтай жоғары, мысалы, Греция мен Ирландия өздері өндірген цементтің 40%-дан астамын, Ал Португалия, Испания және Хорватия 12-ден 20%-ға дейін экспорттайды. Цементтің жоғары көміртегі сыйымдылығына байланысты көміртегі шығындары өзіндік құн құрылымының едәуір бөлігін құрайды, бұл оны экспортқа байланысты көміртектің ағып кетуіне әсіресе осал етеді. Қолданыстағы бағалауларға сәйкес, көміртегі шығындары қазірдің өзінде 55 Еуро ШСЖ бағасымен цементтің жалпы өндірістік шығындарының 8-10% және 90 еуро ШСЖ бағасымен 12-15%-ды, тіпті еркін тарату кезінде де құрайды.[30]

[30] Cembureau, “CO2 Costs in Cement: Some Calculations”, 2021, https://www.cembureau.eu/media/jpthbmva/co2-costs-in-eu-cement-production-december-2021.pdf.

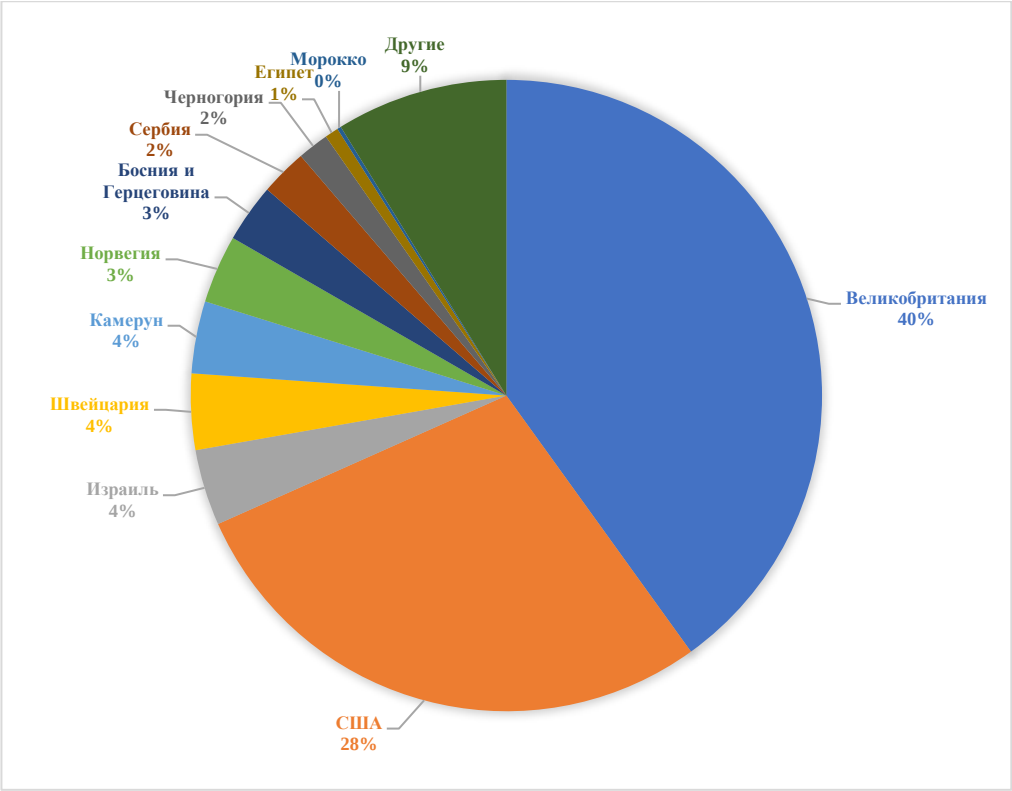

Сурет 6.1.2.1 – Цемент экспорты

Дереккөз: Cembureau (2023)[31]

ЕО-тан цемент экспортталатын негізгі елдер - Ұлыбритания, АҚШ, Босния және Герцеговина, Сербия және Черногория. Төмендегі 5.1.2.2-суретте ол экспортталатын елдерде өндірілген цемент өнімдеріндегі көміртегі шығарындыларының қарқындылығымен салыстырғанда CBAM-мен қамтылған цемент өнімдерінің әртүрлі түрлері үшін ЕО-тағы көміртегі шығарындыларының орташа қарқындылығы көрсетілген. Тағы да, ЕО өнімдерінің көміртегі сыйымдылығы шығарындылар қарқындылығының төменгі диапазонында.

[31] Cembureau, “EU Cement Industry Trade Statistics”, 2023, https://cembureau.eu/media/11gferby/eu-cementindustry-trade-statistics-data-06-2023-published-09-2023.pdf.

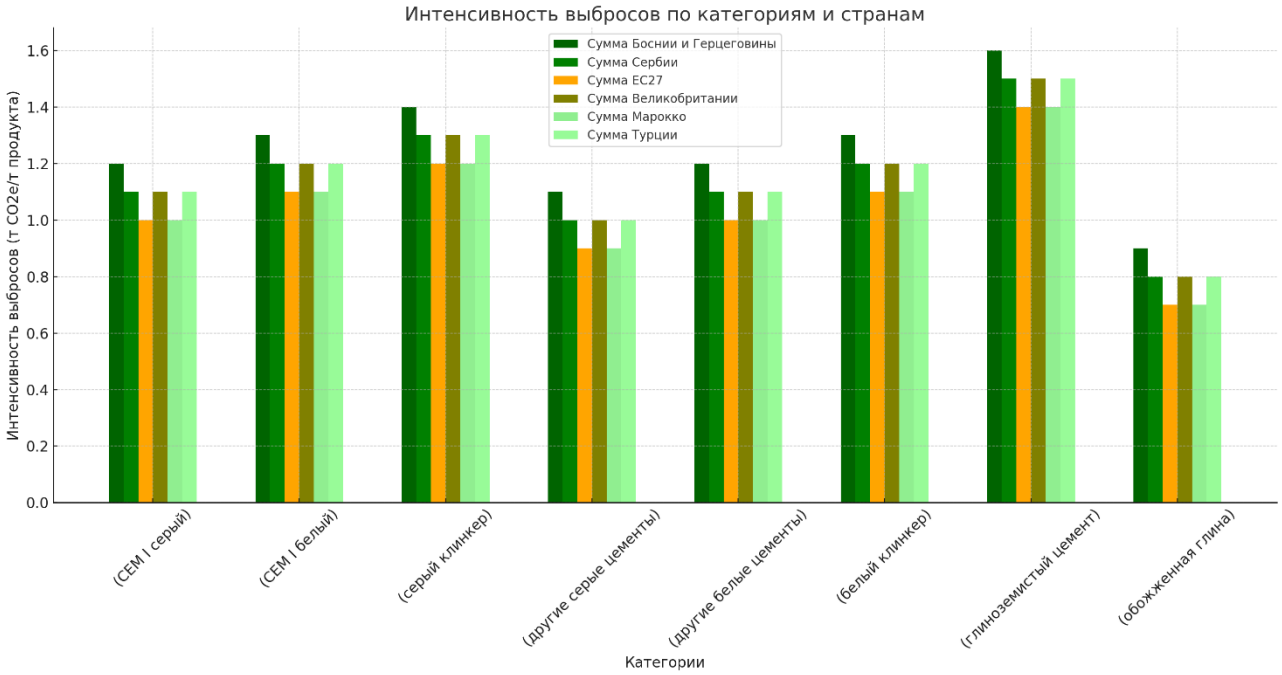

Сурет 6.1.2.2 – CBAM-мен қамтылған өнімнің көміртегі сыйымдылығы

(Ескерту: кестеге ЕО экспорттайтын елдер және JRC деректер жиынтығының бөлігі болып табылатын елдерге экспорттайтын елдер енгізілді).

Дереккөз: JRC деректері негізінде «ЕО-тағы болат, тыңайтқыштар, алюминий және цемент өнеркәсібіндегі парниктік газдар шығарындыларының қарқындылығы және оның негізгі сауда серіктестері» JRC134682».

6.1.3. Темір және болат

Шойын мен болат экспорты ЕО-тағы жалпы өндірістің шамамен 19%-ын құрады (жоғарыдағы 5.1.1 кестені қараңыз). Болат өндірісі жоғары тұрақты шығындарға ие және оңтайлы шығындар жағдайында жұмыс істеу үшін қуаттылықты 85-90%-дан астам жүктеуді қамтиды, бұл шойын өндірісін және экспорттың жоғалуына сезімтал етеді. ЕО-та болатқа сұраныс циклдік болғандықтан, Еуропада сұраныс төмен болған кезде экспорт тыныс алу клапаны ретінде қолданылады. Экспорттың екі-үш пайыздық пунктінің жоғалуы да болат зауытының рентабельділігіне теріс әсер етуі мүмкін, өйткені ол кәсіпорынның қызметі рентабельді емес, сондықтан бәсекеге қабілетті болатын шектен асып кетуі мүмкін.

ЭЫДҰ болат комитетінің мәліметі бойынша, тазартылмаған болатты өндіруге арналған жаһандық артық өндірістік қуаттар қазіргі уақытта шамамен 600 миллион метрикалық тоннаны (Мт) құрайды, бұл ЭЫДҰ елдерінің барлық өндірістік қуаттылығына тең[32]. Бұл өндірістік қуаттылықтың артуы болат

[32] OECD, Latest Developments in Steelmaking Capacity 2023 (Paris: OECD, 2023), https://www.oecd.org/industry/ind/latest-developments-in-steelmaking-capacity-2023.pdf

зауыттарының қуаттылықтың жоғары деңгейімен жұмыс істеу қажеттілігімен бірге болат нарықтарының бәсекеге қабілетті болуына және бағаның төмендеуіне әкеледі.

ЕО-тың сауда балансы төмендеді (5.1.3.1-суретте төменде көрсетілгендей), бұл артық әлемдік қуаттардың бағаларға қысымын төмендетеді, ал ЕО өндірушілері, басқалармен қатар, халықаралық бәсекелестер ескермейтін көміртегі шығарындыларының қымбаттауына ұшырайды. Бұл өз кезегінде ЕО-тың болат өнеркәсібіндегі өндірістік қуаттарды тиеу деңгейінің 2015 жылғы 74%-дан 2022 жылы 65%-ға дейін төмендеуіне әкелді.[33] ЕО-дағы қуаттарды жүктеу деңгейі соншалықты төмен болған басқа жағдайлар сұраныстың төмендеу кезеңінен кейін болат өндірісінің жұмысын қалпына келтірмеу қаупі бар екенін көрсетеді.[34]

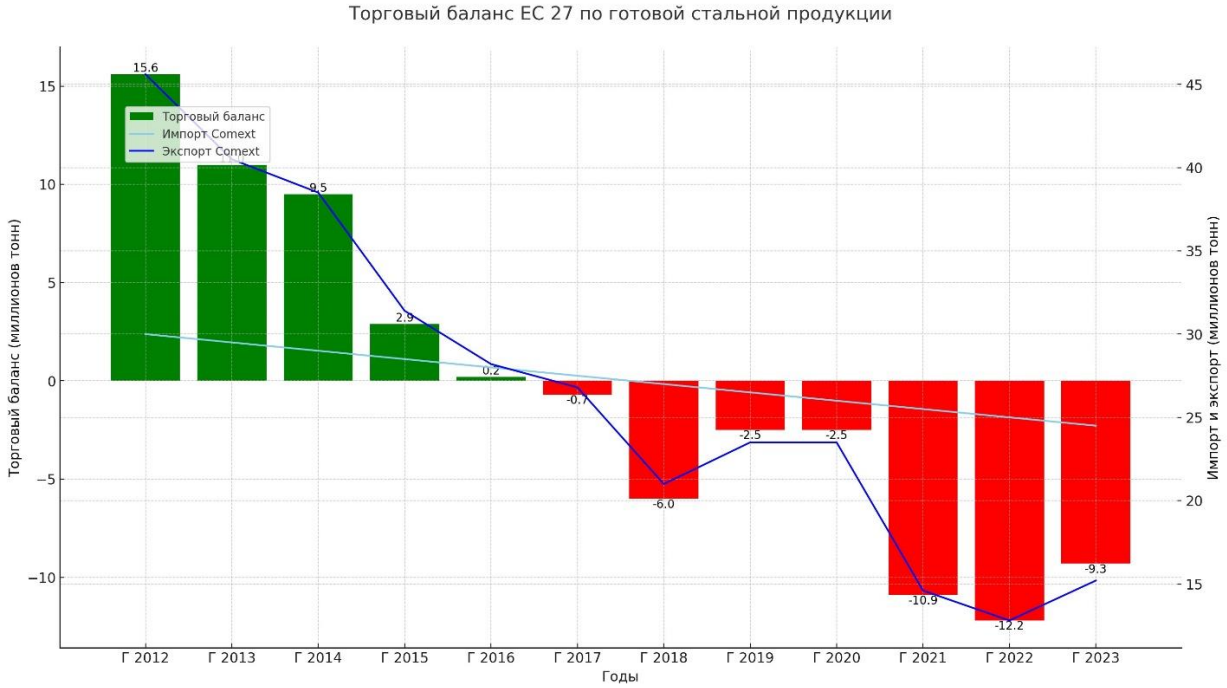

Сурет 6.1.3.1 - Болат бойынша сауда балансы (Дереккөз: Eurofer)

2023 жылы ЕО-тан экспорттың негізгі бағыттары Ұлыбритания, АҚШ, Түркия, Швейцария, Мексика, Қытай, Канада және Египет болды[35]. Төмендегі 5.1.3.2-суретте ЕО өнімдері көміртекті қарқындылық деңгейі бойынша өзінің негізгі бәсекелестерінен тиімді түрде ерекшеленетіні көрсетілген.

[33] For finished steel (flat and long), according to data provided to the authors by Eurofer (2024).
[34] McKinsey, The future of European Steel Industry (2021) https://www.mckinsey.com/~/media/mckinsey/industries/metals%20and%20mining/our%20insights/the%20future%20of%20the%20european%20steel%20industry/the-future-of-the-european-steel-industry_vf.pdfMcKinsey, The future of European Steel Industry (2021) https://www.mckinsey.com/~/media/mckinsey/industries/metals%20and%20mining/our%20insights/the%20future%20of%20the%20european%20steel%20industry/the-future-of-the-european-steel-industry_vf.pdf
[35] Eurofer, “Steel in Figures 2023”, 2023, https://www.eurofer.eu/assets/publications/brochures-booklets-andfactsheets/european-steel-in-figures-2023/FINAL_EUROFER_Steel-in-Figures_2023.pdf.

Салыстырмалы түрде төмен көміртегі сыйымдылығынан басқа, ЕО-тың жаңа инвестициялары тек электр доғалы пештерге бағытталған, ал Азиядағы жаңа инвестициялардың көпшілігі дәстүрлі домендік технологиямен байланысты. Сонымен қатар, трансшекаралық инвестициялар арқылы шетелде жұмыс істейтін қытайлық компаниялар әлемдегі жаңа болат балқыту қуаттылығына трансшекаралық инвестициялардың жалпы көлемінің 62%-ын құрайды[36]. Осылайша, CBAM шеңберінде болат экспорты туралы шешімнің болмауы екі жақты әсер етеді: ЕО болаты, егер ол экспорттың үлесін жоғалтса, көміртекті көп қажет ететін болатпен алмастырылуы мүмкін, ал әлемдік болат қуаттылығына жаңа инвестициялар көміртекті көп қажет ететін өндірістік активтер мен инфрақұрылымға бағытталады.

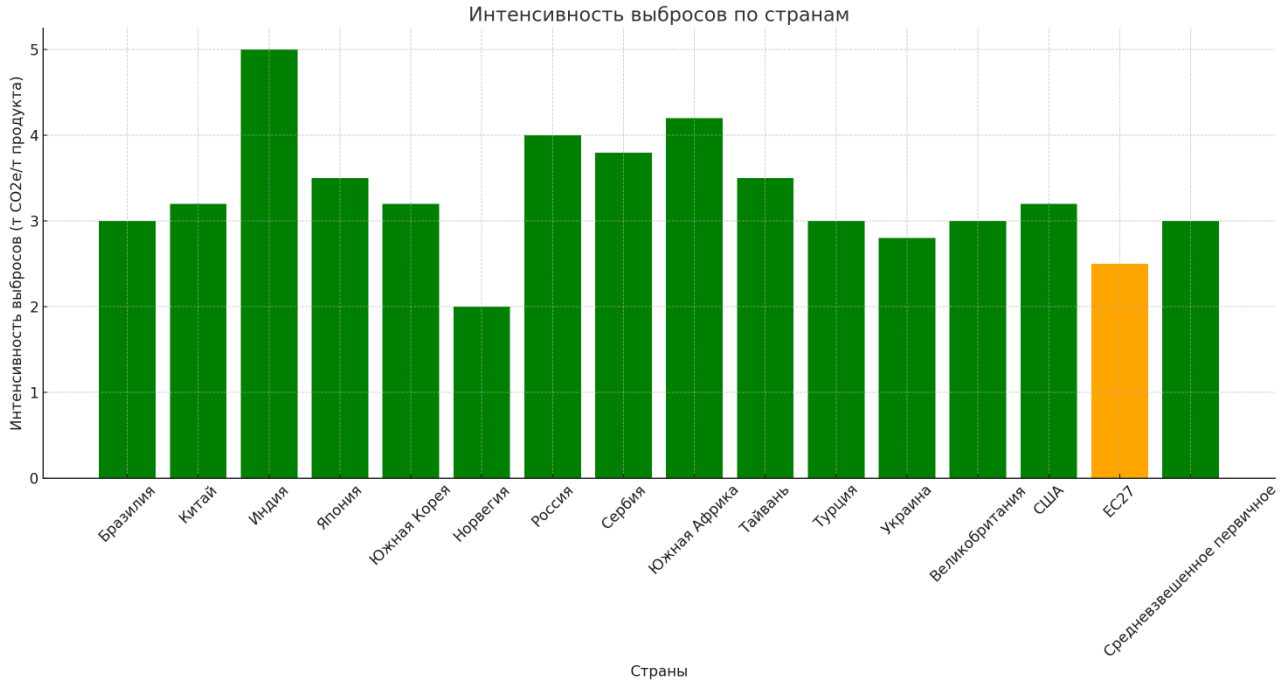

Сурет 6.1.3.2 - CBAM-мен қамтылған қара металлургия өнімдерінің орташа көміртегі сыйымдылығы

Дереккөз: JRC деректері негізінде «Болат өнеркәсібіндегі парниктік газдар шығарындыларының қарқындылығы, ЕО-тағы тыңайтқыштар, алюминий және цемент өндірісі және оның негізгі сауда серіктестері» JRC134682.

[36] OECD, Latest Developments in Steelmaking Capacity 2023 (Paris: OECD, 2023), https://www.oecd.org/industry/ind/latest-developments-in-steelmaking-capacity-2023.pdf.

6.1.4. Алюминий

Алюминийге келетін болсақ, 2018-2020 жылдары ЕО-тың ЕО-қа кірмейтін елдерге экспорты оның өндірісінің шамамен 20%-ын құрады (5.1.1 кестені қараңыз). ЕО-тан алюминий экспорты негізінен Ұлыбритания, Швейцария, АҚШ, Қытай, Түркия, Мексика, Канада және Жапонияға арналған және бұл нарықтардағы негізгі бәсекелестік Қытай, Ресей, Таяу Шығыс және Корея Республикасы болып табылады. Шығарындылардың орташа аймақтық мәні төмендегі 5.1.4.1-суретте көрсетілген, мұнда ЕО өнімдері тағы да көптеген сыртқы бәсекелестерден жақсы ерекшеленеді.

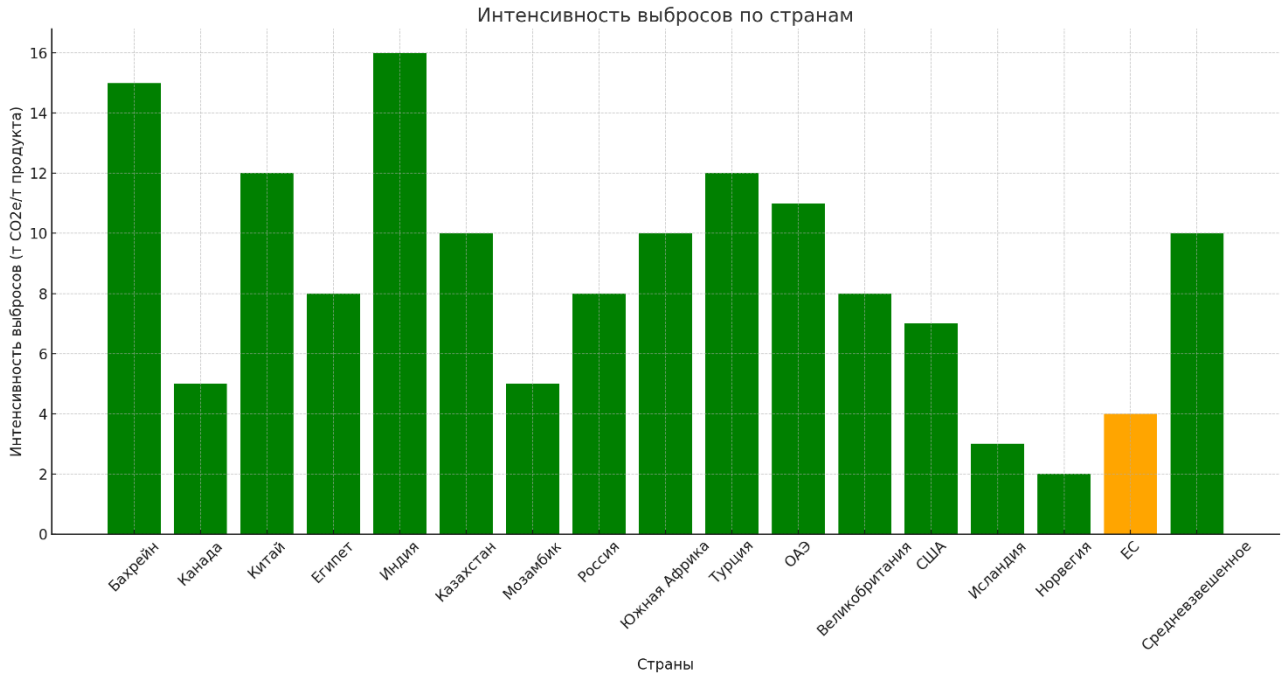

Сурет 6.1.4.1 – CBAM-мен қамтылған алюминий өнімдерінің орташа көміртегі сыйымдылығы

Дереккөз: JRC деректері негізінде «Болат өнеркәсібіндегі парниктік газдар шығарындыларының қарқындылығы, ЕО-дағы тыңайтқыштар, алюминий және цемент өндірісі және оның негізгі сауда серіктестері» JRC134682.

6.2. CBAM - нан экспортты алып тастау

CBAM үшін қарастырылған дизайн нұсқалары бастапқы әсерді бағалау процесінде алғаш рет ұсынылғандықтан, ЕО экспортына арналған шешім пікірталас тақырыбы болды, мүдделі тараптар экспортқа байланысты ағып кетуді шешуге және оған қарсы әртүрлі алаңдаушылықтарды көтерді. CBAM ЕО-тың ішкі нарығындағы экономикалық ойын алаңын теңестірсе де, оның тек импортты қамтитын қазіргі дизайны ЕО экспорты мен сыртқы нарықтарда сатылатын

шетелдік өнімдер арасындағы бәсекелестіктің ықтимал бұрмалану мәселелерін шешпейді. Экспортқа байланысты ағып кету мәселесін шешуге қатысты дау дәл осы мәселе төңірегінде өрбиді.

СВАМ-мен қамтылған мүдделі тараптар экспорттық ережелерді өте маңызды деп санайды. Экспорттық шешімнің болмауы ЕО өндірушілерінің бәсекелестік тапшылығына әкеледі және бұл әсер қуаттың жүктелу деңгейінің, маусымдылықтың және жаһандық қуаттың артуының төмендеуіне байланысты одан әрі күшеюі мүмкін. ЕО нарығындағы үлесті жоғалту, өз кезегінде, жаһандық CO2 шығарындыларына теріс әсер етуі мүмкін, өйткені ЕО өнімдері көбінесе жаһандық бәсекелестеріне қарағанда көміртегі сыйымдылығының төмен деңгейіне ие.

Басқа мүдделі тараптар экспорттық ережелердің ЕО климаттық саясатының амбицияларына әсері туралы міндетті түрде дәл немесе жалпы қабылданбайтын алаңдаушылық білдірді, бұл ЕО-тың жаһандық ауқымда жоғары климаттық амбицияларды көтермелеу ниетіне сәйкес келмейді деп мәлімдеді. Экспорт туралы шешімге қарсы тағы бір кең таралған дәлел оның ДСҰ құқық жүйесі шеңберінде сәйкес келмеу қаупінің жоғарылауы болды. Дегенмен, мұны СВАМ енгізілгеннен кейін және ДСҰ дауларды шешу механизмі шеңберінде ресми бағалау жүргізілгеннен кейін ғана дәл анықтауға болады[37].

Урсула фон дер Лейен 2019 жылдың шілдесінде СВАМ -ды Еуропалық күн тәртібінде ұсынған кезде, ЕО-тан экспорт туралы айтылмады. Процестің басында, әлі де бірнеше нұсқалар қарастырылған кезде, экспорт ережелері талқыланды және Еуропалық комиссия өзінің әсерді бағалауында СВАМ жобасының экспорт ережелерімен және онсыз әсерін бағалады, бұл тек импортты қарастыратын шешім жалпы ағып кету деңгейін төмендетуде тиімсіз болатынын көрсетті[38]. Дегенмен, экспортқа байланысты ағып кетуге қатысты шешімдер климаттың өзгеруін азайту және ЕО-тың климаттық амбицияларына зиян келтіру әрекеттеріне кері әсер етті деп саналды. Экспорт туралы алғашқы ескертулер Еуропалық Парламенттің 2021 жылғы 10 наурызда қабылданған қарарында және экономикалық және валюталық мәселелер жөніндегі комитеттің алдыңғы қорытындысында да болды.

2022 жылдың маусымында Еуропарламенттің трилогтағы ұстанымы оның экспортқа байланысты ағып кетудің шешімін одан әрі еркін бөлу түрінде жасайтынын және Комиссия ДСҰ-мен үйлесімділікті қамтамасыз ету үшін ықтимал заңнамалық өзгерістер ұсынысын қосу арқылы экспортқа байланысты ағып кету мәселесін шешу туралы есеп дайындауы керек екенін айтты. Зерттеуді

[37] For in-depth discussion of the legal implications of mechanisms to address export-related leakage, see Andrei Marcu et al., Treatment of Exports in the EU CBAM, 2022, https://ercst.org/wp-content/uploads/2022/03/20220318- Exports-Report-CBAM-1.pdf.

[38] European Commission, Commission Staff Working Document, Impact Assessment Report Accompanying the Document Proposal for a Regulation Establishing a Carbon Border Adjustment Mechanism, SWD(2021) 643 final.

қажет ететін ықтимал нұсқалардың бірі ретінде экспорттық шешім ең тиімді қондырғылардың 10%-на бағытталуы керек екендігі айтылды.

Кеңестің трилогтағы ұстанымы экспорт мәселесін шешуге қатысты ережелерді қамтымады, бірақ Комиссиядан 2026 жылдың 1 қаңтарына дейін және одан кейін екі жыл сайын, оның экспортқа қатысты көміртегінің ағып кетуіне әсерін қоса алғанда, СВАМ-ның орындалуы туралы есеп беруді талап ететін ұсынысты қамтыды.

Үшжақты келіссөздерден кейін кеңестің позициясының нұсқасы қолданылды, онда комиссияның экспорт мәселесін қарауына сілтеме қосылды, бірақ жыл 2028 жылдың қаңтарына және одан әрі екі жылда бір рет өзгертілді; 2023 жылдың 10 мамырында қабылданған СВАМ-ның соңғы нұсқасына қосымша экспорт шешімі қосылмады.

2024 жылдың 31 желтоқсанына дейін Комиссия ЕО ШСЖ ережесіне сәйкес СВАМ-ға жататын және үшінші елдерге экспорттау үшін ЕО-та өндірілген тауарлар үшін көміртектің ағып кету қаупін бағалауы керек. Жақында экспортқа сілтеме 2040 жылға арналған климаттық мақсат жөніндегі комиссияның хабарламасына енгізілді, онда «ЕО өз өнеркәсібін декарбонизациялауда көшбасшы болғандықтан, еуропалық экспорттың әлемдік нарықтарда бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету үшін қосымша шаралар қажет» делінген.

6.3. СВАМ қамтылған жаһандық тауарлар нарығы

Қолдану аясы импорттық тауарлармен шектелген ЕО СВАМ жобасы алғаш рет 2021 жылдың шілдесіндегі заңнамалық ұсыныста көрсетілгеннен бері, қамтылған тауарлардың әлемдік нарығы айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Бұл бөлімде өнімдерді әлемдік нарықтарға экспорттайтын темір мен болат, алюминий, цемент және тыңайтқыштардың еуропалық өндірушілері үшін салдарға ерекше назар аудара отырып, осы тауарлар үшін бәсекелестік ортаны өзгертетін нарықтық күштердің өзара әрекеті қарастырылады. Жалпы алғанда, негізгі тауарлардың көпшілігінің әлемдік нарығы бәсекелестіктің күшеюімен, өндірістік қуаттардың ауытқуымен және баға конъюнктурасының өзгеруімен сипатталатын кеңірек өзгерісті бастан кешіруде.

СВАМ құрамына кіретін тауарлар санаттарының еуропалық өндірушілері бәсекеге қабілеттілікті сақтауға және бір уақытта тез және терең декарбонизацияға қол жеткізуге байланысты қос қысымға тап болады. Өндіріс шығындары төмен және климаттық саясаттың қатаң мақсаттары бар елдерде орналасқан шетелдік өндірушілердің бәсекелестігі өндіріс шығындарындағы, әсіресе энергия шығындарындағы диспропорциялардың кеңеюіне алып келеді, бұл көміртегі құнының өсуімен және еуропалық өндірушілер қазірдің өзінде Еуропаның климаттың өзгеруін азайту жөніндегі амбициялық мақсаттарына сәйкес парниктік газдар шығарындыларын азайтуына бағыттап отырған елеулі

инвестициямен күшейеді. Сонымен қатар, көршілес елдердегі геосаяси шиеленістің күшеюіне тап болған ЕО жеткізу тізбегіне тәуелділікті азайту үшін көптеген стратегиялық тауарларға ішкі өндірістік қуаттылықты қамтамасыз ету туралы саяси шешім қабылдады.

СВАМ-ды енгізу бұл динамикаға әсер етеді, бірақ әр түрлі салдарға әр түрлі әсер етеді. Мысалы, еуропалық өндірушілер тарихи үстемдік ететін қара металлургия секторында жаһандық ауқымда артық қуат бар, бұл бағаның өзгеруіне және еуропалық өндірушілер үшін пайда маржасының төмендеуіне әкеледі. ЭЫДҰ мәліметтері бойынша, өндірістік қуаттылықты кеңейтудің тұрақты тенденциясы (5.3.1 суретті қараңыз) әлемдік қуаттар мен шикі болат өндірісі арасындағы рекордтық алшақтыққа алып келді, ол 2022 жылы 627,7 миллион метрикалық тоннаны құрайды.[39] Болат сұранысының төмендеуі және әлсіз болжамдар жағдайында бұл өндірістік қуаттылықтың кеңеюі шектеулі елдерде шоғырланған және нарықтық күштермен емес, агрессивті үкіметтің араласуымен және экспорттық нарықтарды иемденуге бағытталған баға стратегияларымен ынталандырылады.

Бұл тенденцияны Қытай басқарды, ол 2022 жылы тазартылмаған болаттың әлемдік өндірісінің жартысынан көбін құрайды, ал болат қуаты 2000 жылдан бері 735%-ға өсіп[40], Қытайдың өзінде сұраныстың өсу қарқынынан асып түсті. Оңтүстік және Оңтүстік-Шығыс Азиядағы дамушы экономикасы бар басқа елдерде, сондай-ақ Таяу Шығыста болат және алюминий өнеркәсібінің күрт кеңеюі байқалады, дегенмен Африка сияқты аз дамыған аймақтарда да соңғы уақытта өндіріс қуаттылығының өсуі байқалды, көбінесе қытайлық компаниялардың сыртқы инвестициялары нәтижесінде. Тарихи тұрғыдан ЕО-тың шетелдік өндірушілерге қарсы бастаған сауда-саттықты қорғау шараларының жоғары саны осы күрделі нарықтық жағдайларды көрсетеді, бірақ олар болаттың тез өсіп келе жатқан импортын және нарық үлесінің төмендеуін тоқтата алмады.

[39] OECD, Latest Developments in Steelmaking Capacity 2023 (Paris: OECD, 2023), https://www.oecd.org/industry/ind/latest-developments-in-steelmaking-capacity-2023.pdf

[40] World Steel Association, 2023 World Steel in Figures (Brussels: World Steel Association, 2023), https://worldsteel.org/wp-content/uploads/World-Steel-in-Figures-2023-4.pdf.

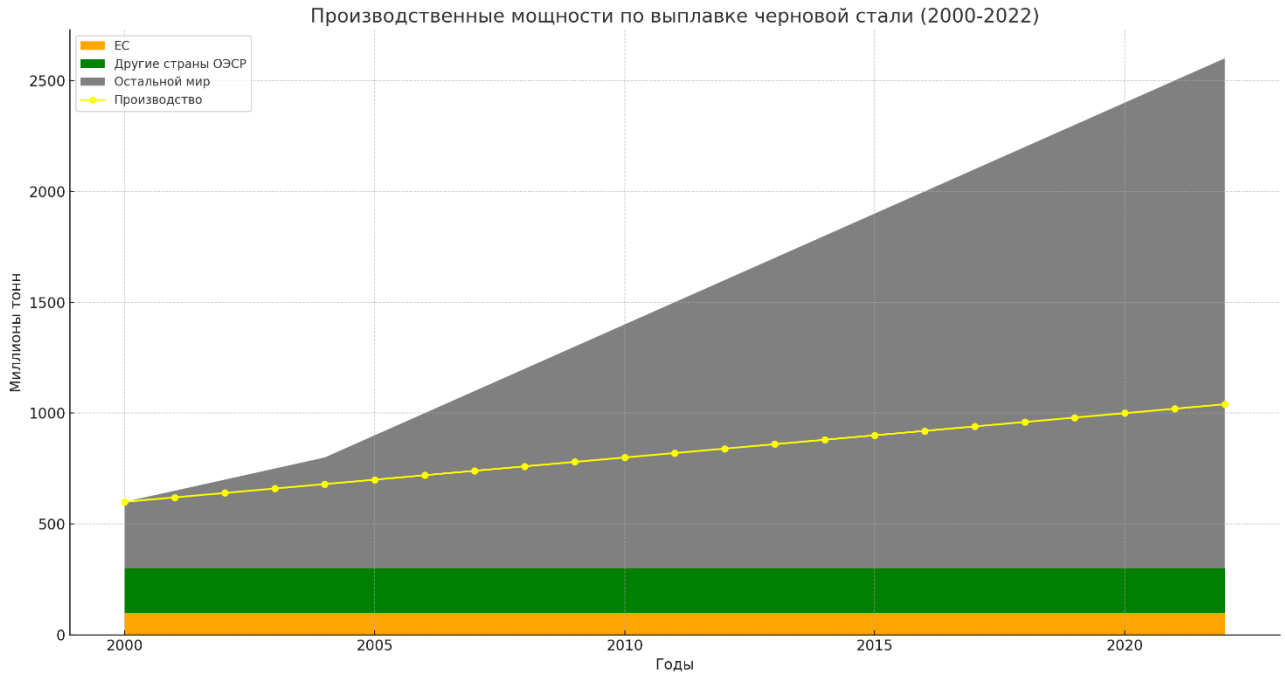

Сурет 6.3.1 - Шикі болат өндірісі бойынша номиналды қуаттар, 2000-2022 жылдар

Дереккөз: ЭЫДҰ, 2023 жыл.

Сол сияқты, еуропалық алюминий өндірушілері әлемдік нарықта өз позицияларын сақтауға тырысуда өсіп келе жатқан қиындықтарға тап болады. Бұл сектордағы сұраныстың болашағы неғұрлым қолайлы болса да, бұл ішінара төмен көміртекті технологияларды қабылдаудың кеңеюіне байланысты, өндірістің жоғары энергия сыйымдылығы және электр энергиясының жоғары құны - Еуропадағы өнеркәсіптік тұтынушылар шетелдегі бәсекелес өндірушілерге қарағанда орта есеппен екі есе жоғары шығындарға тап болады (5.3.2 суретті қараңыз)[41], - еуропалық өндірушілердің бәсекеге қабілеттілігін айтарлықтай төмендетеді. Маргиналды өндірушінің көміртегі сыйымдылығын кему ретімен, сондай-ақ өзара байланысты аймақтық энергетикалық желілер арасындағы шығындарды тасымалдаудың белгілі бір дәрежесін көрсететін еуропалық көтерме электр нарықтарындағы бағаны белгілеу механизмінің арқасында алюминий өндіруге арналған электр энергиясын тұтынумен байланысты көміртегі шығындары тіпті электр энергиясын негізінен көміртексіз көздерден алатын өндірушілер үшін де маңызды. Болат сияқты, алюминийдің әлемдік нарығы негізінен Қытайдағы өндіріс есебінен артық қуатқа ие. Қытай әлемдегі алғашқы алюминий өндірісінің шамамен 60%-ын құрайды, 2000

[41] Vereinigung der Bayerischen Wirtschaft e. V., Internationaler Energiepreisvergleich für die Industrie (Munich: vbw, 2023), https://www.vbw-bayern.de/Redaktion/Frei-zugaengliche-Medien/AbteilungenGS/Wirtschaftspolitik/2023/Downloads/vbw-Studie_Internationaler-Energiepreisvergleich_Oktober-2023.pdf.

жылдан бастап өндіріс 1440%-ға өсті[42], ал еуропалық алюминий өнеркәсібі осы кезеңде бастапқы алюминий өндірісінің 30%-дан астамын жоғалтты[43].

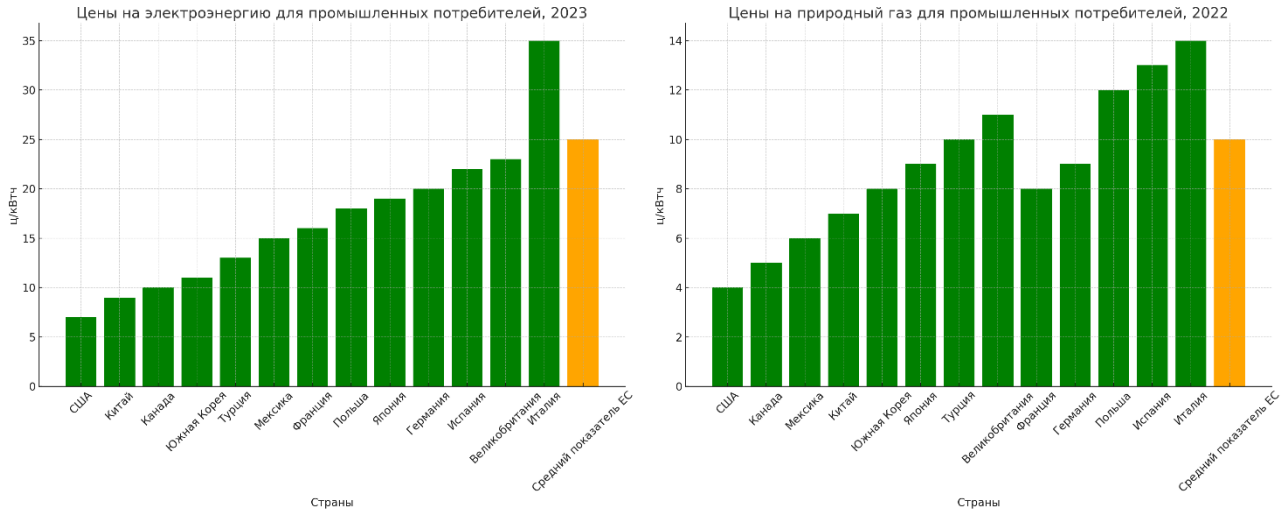

Сурет 6.3.2 - Өнеркәсіптік тұтынушылар үшін электр энергиясының және табиғи газдың бағасы (2023) (2022) (Дереккөз: vbw/Prognoz, 2023)

Тыңайтқыштар өндірісі де жоғары энергияны қажет етеді, өйткені табиғи газ азот тыңайтқыштарының негізгі құрамдас бөлігі болып табылатын сутегі сияқты прекурсорларды өндіру үшін қолданылады. Еуропадағы табиғи газ бағасының тұрақсыздығы және Ресейдің Украинаға басып кіруінен кейін олардың күрт өсуі және онымен байланысты жеткізілім шектеулері (5.3.3-суретті қараңыз) өндіріс шығындарына тікелей әсер етті. Сонымен қатар, ЕО ШСЖ шеңберіндегі квота ұсынысының жылдам қысқаруы, сондай-ақ басқа да күшейтілген климаттық шектеулер еуропалық тыңайтқыш өндірушілерге олардың өндірістік процестерін де, олардың өнімдерінің бүкіл өмірлік циклiндегі шығарындыларын, соның ішінде азот оксиді, қуатты парниктік газ шығарындыларын декарбонизациялау үшін жоғары қысым жасайды. Еуропалық цемент өндірушілер сонымен қатар энергияны көп тұтынуға және көміртекті көп қажет ететін өндіріс процесіне, соның ішінде CO2 шығарындыларының негізгі көздерінің бірі болып табылатын әктас кальцийленуіндегі технологиялық шығарындыларға байланысты декарбонизацияның күрделі мәселесіне тап болады. Цементтің салмағы мен төмен құнына байланысты цемент өнеркәсібі осы бөлімде қарастырылған басқа тауарларға қарағанда көлік шығындарының жоғарылауына және сауда қарқындылығының төмендеуіне тап болады. Дегенмен, ЕО-тың сыртқы шекараларында және ірі порттардың жанында

[42] International Aluminium Institute, “Primary Aluminium Production”, 2023, https://internationalaluminium.org/statistics/primary-aluminium-production.
[43] European Aluminium, “Draft Council Regulation on an emergency intervention to address high energy prices”, 2022, https://european-aluminium.eu/wp-content/uploads/2022/10/2022-09-27-european-aluminium-proposals-ondraft-council-regulation-on-high.pdf.

орналасқан жеке өндірушілер үшін сыртқы нарықтарға сату тарихи маңызды табыс көзі болып табылады. Соңғы жылдары жоғарыда аталған барлық тауар санаттары бойынша операциялық шығындардың өсуі экспорттың төмендеуіне, импорттың өсуіне немесе екі фактордың үйлесуіне ықпал етті, бұл қазіргі уақытта еуропалық өндірушілер өз нарықтарында тұрған күрделі экономикалық жағдайларды көрсетеді. Бұл тенденциялар әсіресе тыңайтқыштар мен цемент өндіру секторларында байқалады (5.3.3-суретті қараңыз).

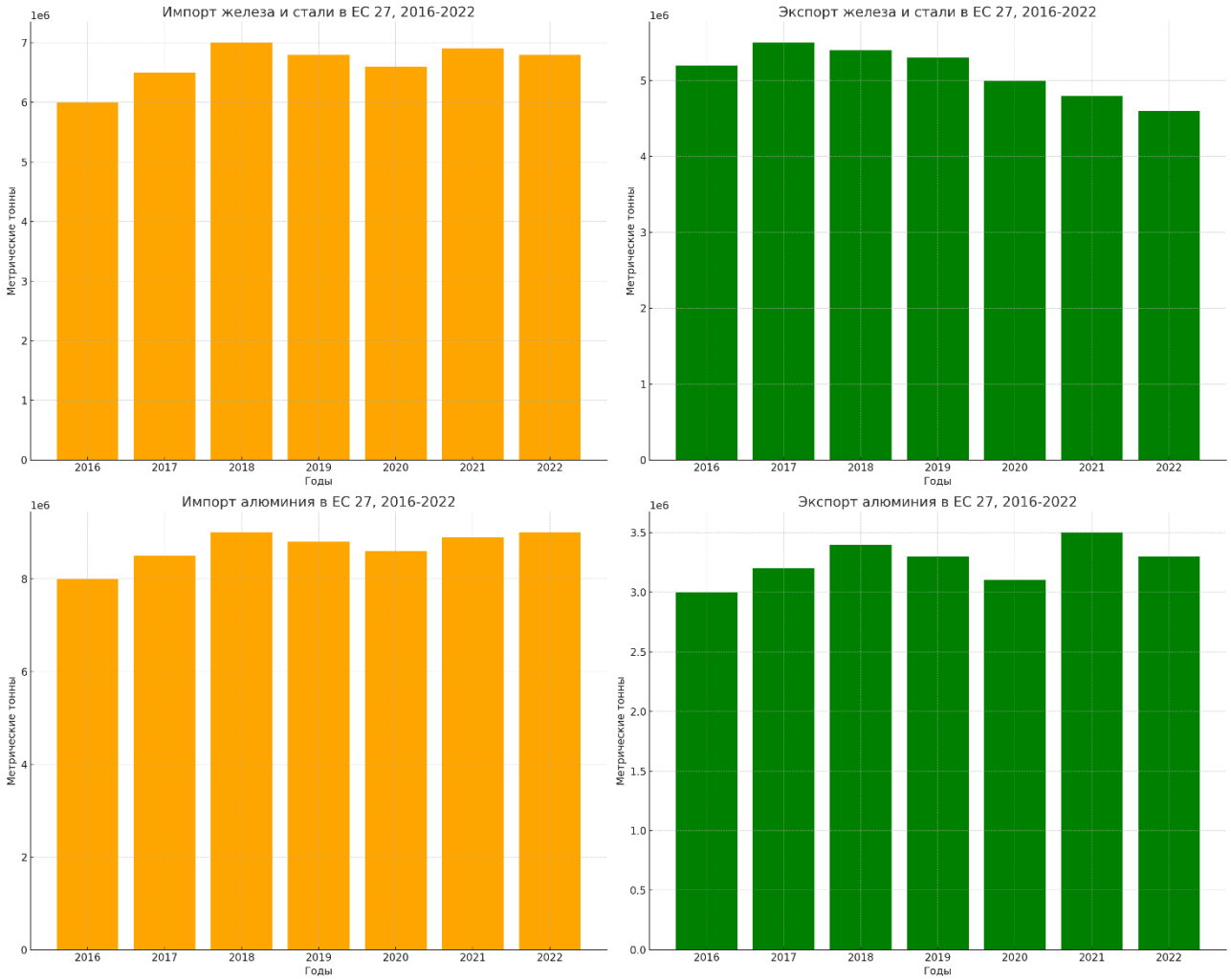

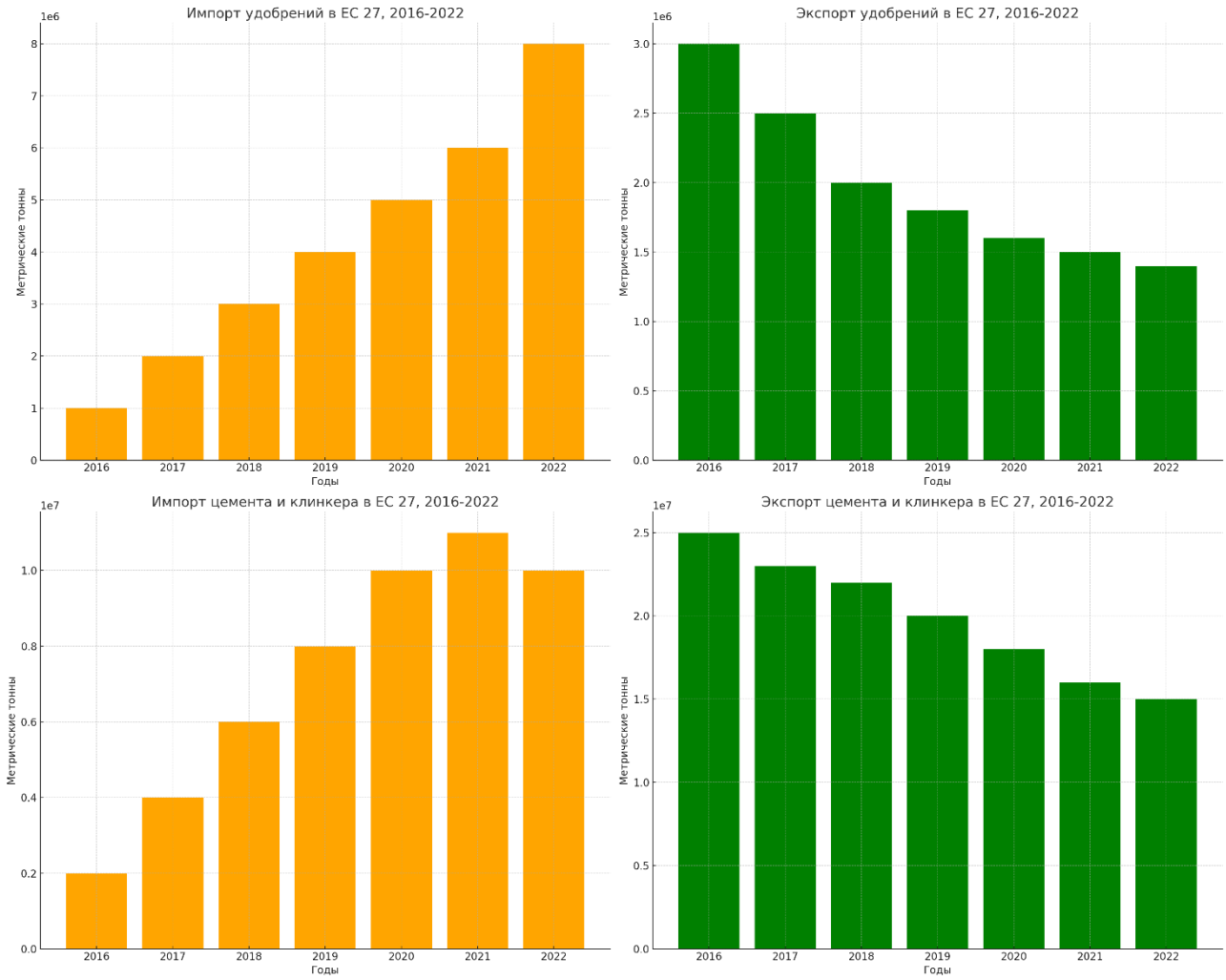

Сурет 6.3.3 - Шойын мен болаттың импорты мен экспорты (HS2 72 және 73 кодтары), алюминий (HS2 76 коды), азот тыңайтқыштары (HS4 коды 3102), цемент және клинкер (HS4 коды 2523), 2016-2022 жж (Дереккөз: Eurostat, 2024)

Шетелдік сауда серіктестерінің агрессивті бәсекелестігі мен жосықсыз сауда тәжірибесі, бүкіл әлем бойынша өндірістік қуаттылықтың едәуір артуы, энергияның құны - жақында тұрақтанғанына қарамастан - Еуропада бәсекелес елдерге қарағанда үнемі жоғары және Қытайдың құрылыс секторы сияқты кейбір ірі тұтынушылардың сұранысының тоқырауы - мұның бәрі еуропалық өндірушілердің кірісі мен қуаттылығын пайдалануының төмендеуіне ықпал етеді. Сонымен қатар, Еуропалық «жасыл курс» шеңберінде белгіленген өршіл декарбонизация мерзімдері болат өндірісінде тотықсыздандырғыш ретінде төмен көміртекті сутекті пайдалану, өнеркәсіптік процестерді электрлендіру немесе көміртекті ұстау және сақтау шешімдері сияқты трансформациялық технологияларды ел көлемінде шұғыл енгізуді талап етеді, олар әлі де дәстүрлі өндірістік процестермен салыстырғанда айтарлықтай артықшылыққа ие.

Бұл, өз кезегінде, Еуропадағы болашақ энергия мен шикізат бағасына қатысты жоғарыда аталған тенденциялар мен белгісіздіктерді, CBAM және ұсынылған нөлдік шығарындылар туралы заң сияқты саяси шешімдердің барабарлығын, сондай-ақ климаттық саясат траекториясын және бәсекелес

юрисдикциялардағы өндіріс шығындарын ескере отырып, айтарлықтай инвестицияларды қажет етеді. Оның орнына, еуропалық өндірушілердің саны артып келеді, қазірдің өзінде өндіріс көлемінің қысқаруы немесе радикалды жағдайларда өндіріс орындарының толық жабылуы проблемасына тап болды.[44] Бұл проблемалардың жиынтық әсері қаржылық өміршеңдікті сақтау және ішкі декарбонизацияға салынған инвестициялар қажетті пайда әкелмеуі мүмкін әлемдік нарықта өсіп келе жатқан бәсекелестік жағдайында өз қызметінің болашағын қамтамасыз етуге инвестициялау қиындықтарын жеңуге тиіс еуропалық өндірушілер үшін тұрақсыз жағдай туғызады.

СВАМ-ға жататын еуропалық тауар экспорттаушылары үшін шығарындылардың ағуы мен бәсекеге қабілеттілік тәуекелдерін шешу 2026 жылы басталатын соңғы кезеңге көшкен кезде шұғыл міндет болып табылады, бұл кезде еркін таратудан кезең-кезеңімен бас тарту кестесі басталады. Бұл жеделдіктің себептерінің бірі бүкіл Еуропа бойынша зардап шеккен секторларға қомақты инвестициялар туралы шешімдерді күтуде. Еуропалық климат туралы Заңда және халықаралық міндеттемелерде белгіленген климаттың өзгеруін азайту мақсаттары мен мерзімдеріне сәйкес декарбонизация кезінде олар қолданыстағы өндірістік процестер мен әдістерді біртіндеп немесе кезең-кезеңімен жаңартуға жүгіне алмайды.

Көптеген жағдайларда, мысалы, болат және цемент өнеркәсібінде, мүлдем басқа технологияларға көшу ғана ЕО-тың декарбонизация амбицияларына сәйкес келеді, бұл осы салаларға инвестициялардың жаңа толқынын болжайды. Кейбір секторлардағы қосымша жеделдік саясаттың қатар дамуы мен мерзімдеріне байланысты. Мысалы, болат өнімдерінің кейбір түрлерінің импортына қатысты қазіргі уақытта еуропалық болат өндірушілеріне экономикалық залалдың алдын алу үшін қолданылатын және тарифтік квоталар (TRQ) нысанын қабылдайтын, импорттан 25 пайыздық баж салынатын қорғаныс шаралары 2026 жылдың 30 маусымынан кешіктірілмей, СВАМ соңғы әрекет ету кезеңі басталып, жеделдетілген кезде аяқталады еркін таратуды азайту.[45]

Осы алдағы өзгерістерді ескере отырып, Еуропалық өнеркәсіп жол қиылысында тұр. Он жылдан аз уақыт ішінде көптеген жұмыс істеп тұрған кәсіпорындар экономикалық тұрғыдан тиімді болмай қалады, өйткені ЕО ШСЖ шеңберіндегі квоталардың жалпы ұсынысы тез төмендейді. Еуропалық экспорт ағып кетуден қорғаудың қандай да бір түрін ала ма, Еуропадағы инвестициялардың жаңа ультра төмен көміртекті қондырғыларға

[44] See, for instance, the development of industrial emissions in Germany during 2023, with 12 percent emissions drop compared to the previous year mostly attributed to declining industrial output due to stagnating demand and high input costs, Agora Energiewende, Die Energiewende in Deutschland: Stand der Dinge 2023. Rückblick auf die wesentlichen Entwicklungen sowie Ausblick auf 2024, 2024, https://www.agoraenergiewende.de/fileadmin/Projekte/2023/2023-35_DE_JAW23/A-EW_317_JAW23_WEB.pdf.

[45] European Commission, “EU to decide on steel safeguard extension”, 9 February 2024, https://policy.trade.ec.europa.eu/news/eu-decide-steel-safeguard-extension-2024-02-09_en.

бағытталатынын немесе өндіріс пен инвестиция үшін қолайлы жағдайларды, соның ішінде азырақ қатаң экологиялық шектеулерді ұсынатын аймақтарға бағытталатынын анықтау арқылы болашақ инвестициялық шешімдерге әсер етеді. Алдағы инвестициялық цикл барысында таңдалған бағыт СВАМ қамтыған салалардың жақын болашағын анықтап қана қоймайды, сонымен қатар қосуға дайын басқа секторлар үшін прецедент жасайды.

Қазірдің өзінде СВАМ-дан күтілетін жанама әсерлер қосымша секторларды қосу арқылы көлденеңінен және тігінен оны өндіріс тізбегінің төменгі буындарына тарату арқылы кеңейту бағытындағы қысымды күшейтуде. Қазіргі уақытта экспортқа қатысты ағып кету мәселесін шешу болмаған жағдайда, көлденең және тік қамтуды кеңейту туралы айтпағанда, СВАМ - ның экономикалық әсеріне жеткілікті талдау жүргізілген жоқ. Сондықтан әлемдік нарықтарда бәсекелес еуропалық өндірушілер үшін саясаттың анықтығы мен тең жағдайларды қамтамасыз ету тек қолданыстағы СВАМ секторлары үшін ғана маңызды емес. Мұндай айқындық инновацияларды, технологиялық прогресті және инновациялық өндірістік әдістерді енгізуді ынталандыра отырып, Еуропадағы инвестициялар үшін қажетті кепілдіктерді қамтамасыз етеді.

6.4. Парниктік газдар шығарындыларының қарқындылығын арттыру қарқыны

Парниктік газдар шығарындыларының болжамды қарқындылығының бастапқы көрсеткіші СВАМ қамтитын төрт сектордағы парниктік газдар шығарындыларының қарқындылығы бойынша комиссияның бірлескен зерттеу орталығы дайындаған техникалық есептен алынған.[46] Осы екі өнімді шығаратын қондырғылар 2034 жылға дейін парниктік газдар шығарындыларының қарқындылығының жақсарғанын көрсетеді деп болжауға болады. 2027-2030 жылдары 1,4% жылдық жақсарту қарқыны қолданылады - 4-кезеңнің[47] эталондарын белгілеу кезінде комиссия пайдаланған жақсартудың ең жоғары және ең төменгі болжамды қарқыны арасындағы орташа мән. 2031-2034 жылдары 4-кезеңнің максималды болжамды қарқынын қолдана отырып, жақсартудың өршіл қарқынын қабылдауға болады.

Жақсартудың жоғары қарқыны ЕО квоталарына берілген баға деңгейінің әсерін төмендетеді. Бағалаулардың болжамды жақсару қарқынына сезімталдығының суреті ретінде, егер суық илектелген болат өндірісінде қандай

[46] Vidovic, Danko, Alain Marmier, Lovro Zore and Jose A. Moya. Greenhouse gas emission intensities of the steel, fertilizers, aluminum and cement industries in the EU and its main trading partners. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2023. doi:10.2760/359533, JRC134682

[47] DG CLIMA. 2021. Update of benchmark values for the years 2021 – 2025 of phase 4 of the EU ETS: Benchmark curves and key parameters (final version issued on 15 June 2021).

да бір жақсартудың жоқтығы болжалса, 2034 жылы осы тауарлардың әлемдік бағасына алынған сыйлықақы 35% емес, 43%-ды құрайды.

Бағалауға сәйкес, есептеулер алған екі тауар тіпті 2030 жылға қарай әлемдік нарықтарда бәсекеге түсе алмайды, ал 2034 жылға қарай бұл нарықтардың жаһандық сипатын ескере отырып, кез келген экспорттық нарықтарды жоғалтатыны сөзсіз. СВАМ-мен қамтылған барлық секторлардың нарықтары (электр энергиясын және мүмкін сутегін қоспағанда) бірдей жаһандық аспектілерге ие және олардың барлығы бірдей іргелі тәуекелдерге тап болуы мүмкін деп болжанады.

Сондай-ақ, тыңайтқыштар нарығында маусымдық сұраныс пен төмен қойма қуаттылығымен бірге экспорттың болмауы өндіріс орындарының экономикалық тиімді қуаттылықта жұмыс істей алмайтындығын білдіретінін атап өткен жөн. Белгілі бір дәрежеде бұл сұраныстың маусымдылығы жоқ қара металлургия сияқты секторларға да қатысты. Жоғарыда айтылғандай, өндірістік қуаттарды жүктеудің белгілі бір деңгейінен төмен өнеркәсіптік кәсіпорындар өміршең болмайды; мысалы, ЭЫДҰ болат өндірісіндегі қуаттарды жүктеу деңгейі 75%-дан төмен экономикалық тұрғыдан тиімді емес деп санайды.[48]

6.5. Қорытынды

Жоғарыдағы талдау бірқатар қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Экспорт кейбір жағдайларда белгілі бір секторларда, қондырғыларда немесе географиялық аймақтарда шоғырланған ЕО экономикасының маңызды құрамдас бөлігі болғаны және болып қала беретіні анық.

СВАМ -ға жататын тауарлардың еуропалық экспорты экономикалық тұрғыдан да, климаттың тиімді әрекеті үшін де маңызды: бұл зардап шеккен өндірушілердің бизнесі үшін үлкен маңызға ие және оны халықаралық нарықтарда көміртекті көп қажет ететін тауарлармен алмастыру жаһандық шығарындылардың өсуіне әкеледі.

Жоғары өндірістік шығындарды, артық өндірістік қуаттарды және сауда серіктестерінің агрессивті нарықтық интервенцияларын қоса алғанда, бірқатар факторларға байланысты еуропалық өндірушілер осы экспорттық нарықтарда қатаң бәсекелестікке тап болды, соңғы жылдары көптеген әсер ететін секторларда импорттың өсуі мен экспорттың төмендеуі байқалды. Тегін таратудың біртіндеп жойылуына байланысты көміртегі құнының өсуінің тауарлардың екі санатына әсерін есептеу қосымша қолдаусыз еуропалық тауарлар әлемдік нарықтарда бәсекеге қабілетсіз болады деп болжайды.

[48] OECD, Latest Developments in Steelmaking Capacity 2023 (Paris: OECD, 2023), https://www.oecd.org/industry/ind/latest-developments-in-steelmaking-capacity-2023.pdf

Экспорттың маңыздылығы нарықтағы үлесті және халықаралық қатысуды ұлғайтудан асып түседі, сонымен қатар қондырғылар мен бизнестің бизнесте қалуы үшін белгілі бір қуатты пайдалану коэффициенті қажет екенін ескере отырып, өндірушілердің жалпы өміршеңдігіне әсер етеді деген қорытынды жасауға болады.

СВАМ, көміртектің ағып кету қаупін жою үшін ЕО қабылдаған жаңа тәсіл, ішкі нарық үшін бұл тәуекелді кемелсіз болса да түзетуге мүмкіндік береді. Алайда, қазіргі уақытта бұл қорғауды экспортқа тарататын ереже жоқ, бұл ЕО өнеркәсібінің маңызды сегментіне қауіп төндіреді. Осылайша, еуропалық «жасыл мәміленің» өміршеңдігі мен қоғамдық танылуын қамтамасыз ету үшін ЕО ШСЖ директивасында көзделген экспортқа қатысты СВАМ-ға жататын тауарлар үшін көміртектің ағып кету қаупін бағалауды талдау үлкен маңызға ие.

Жоғарыда келтірілген талдау экспорт проблемасы барлық секторларға әсер ететінін анық көрсетеді, бірақ бірдей емес. Сонымен қатар, әсер экономикалық саламен шектелмейді, ол экологиялық нәтижелерге де әсер етеді. Көптеген салалардағы ЕО өндірушілері парниктік газдар шығарындыларының қарқындылығының жақсы көрсеткіштеріне ие және олар әлемдік нарықта ең нашар көрсеткіштері бар өндірушілермен бәсекелеседі. ЕО-тан экспортты шектеу экологиялық жеткізілімдерге әсер етеді, ал СВАМ мақсаты ЕО-қа келетін өнімдермен шектелмейді, бірақ жаһандық парниктік газдар шығарындыларын азайтуға бағытталған.

Еуропалық комиссия үшін көміртектің ағып кету қаупін бағалау кезінде динамикалық болу және тарихи ақпаратпен және көміртектің шығыны мен ағып кету тенденцияларымен шектелмеу ұсынылады. Өткен оқиғалар соңғы бірнеше жылдағы нарық пен саясаттың қарқынды дамуын ескере отырып, болашақ тенденцияларды түсіну үшін құнды ақпарат көзі болғанымен, бұл жеткіліксіз болуы мүмкін. Бұл жағдайда еркін таратудан СВАМ-ға ауысу мүлдем жаңа динамика мен шығындар құрылымын құрды және болашақ тенденциялар осы ақпаратты ескере отырып қарастырылуы керек.

Сондай-ақ, көптеген жағдайларда ЕО өнеркәсібінің жоғары экологиялық көрсеткіштерін ескере отырып, экспорттың маңыздылығы мен оның қоршаған ортаға әсері туралы қосымша дәлелдер жинақталғандықтан ғана бұл мәселенің маңыздылығы арта түсетінін мойындау керек; сонымен қатар СВАМ секторларындағы экспорт мәселесі көлденең және тігінен кеңейіп, қосымша секторларды және құн тізбектерін қамтиды. Сонымен, «Комиссия СВАМ-ға жататын тауарлар үшін көміртектің ағып кету қаупін бағалауы керек» деген ЕО-тың қайта қаралған ШСЖ директивасының 10А(1А) бабының тұжырымдамасына қарамастан, шолу сонымен қатар басқа секторлардағы және қосылған құн тізбегіндегі өнім санаттары үшін, СВАМ ақыр соңында таралуы мүмкін экспортқа байланысты ағып кету тәуекелдерін бағалауы керек.

Сол сияқты, еуропалық экспорт үшін «ЕО ШСЖ қолданбайтын үшінші елдерге немесе көміртегі бағасының ұқсас механизміне» осындай ағып кету тәуекелдерін бағалау мандатына қарамастан, бағалау сонымен қатар тиісті өнімдерге көміртегі бағасы жұмыс істейтін Қытай сияқты елдерге экспортты, бірақ айтарлықтай айырмашылықтар бар көміртекті баға жүйелерін әзірлеу және басқаруды қамтуы керек.

Қарапайым иллюстрация ретінде ауыл шаруашылығын ШСЖ-не қосу және көміртектің ағып кету қаупінен қорғау үшін СВАМ табиғи шешімі туралы жиі талқылаулар келтірілуі мүмкін. Ауыл шаруашылығы айтарлықтай экспорттық құрамдас бөлігі бар ЕО экономикасының маңызды элементі болып табылады және бұл кезекте экспорт мәселесін шешуден бас тарту жұмыс істемейді.

Сонымен қатар, секторлардың сезімталдығы мен көрнекілігі артқан сайын, СВАМ Дүниежүзілік сауда ұйымы (ДСҰ) немесе БҰҰ-ның Климаттың өзгеруі туралы негіздемелік конвенциясы (БҰҰ РКИК) сияқты халықаралық инстанцияларда дауласады деп күтуге болады.

Барлық мүдделі тараптардың өзара әрекеттесуі және белсенді және құнды үлес қосуы үшін экспортқа байланысты көміртектің ағып кету қаупін бағалаудың негізінде жатқан деректер мен болжамдардың толық ашықтығын сақтау өте маңызды.

7. СВАМ-ның Азия аймағына әсері

Еуропалық Одақ (ЕО) 2050 жылға қарай алғашқы климаттық бейтарап экономикалық блок болуға ұмтылуда. 2021 жылы ЕО 1990 жылғы деңгейден 2030 жылға қарай таза парниктік газдар шығарындыларын 55%-ға азайтуға бағытталған «Fit for 55» пакетін қабылдау арқылы өз міндеттемелерін күшейтті. Осы мақсаттарға жетудің негізгі шараларының бірі-темір мен болат, цемент, тыңайтқыштар, алюминий, электр энергиясы және сутегі сияқты көміртекті көп қажет ететін өнімдердің импортына көміртегі салығын салатын СВАМ енгізу. Бұл өндірісті экологиялық нормалары аз елдерге көшіруге жол бермеуі керек.

СВАМ енгізу сауда мен инвестицияға, әсіресе дамушы елдерде айтарлықтай экономикалық әсер етеді. Біріккен Ұлттар Ұйымының сауда және даму конференциясының (UNCTAD (2021)) зерттеуі СВАМ салыстырмалы түрде көміртегі тиімді өндірісі бар елдердің пайдасына сауда құрылымын өзгерте алатынын және көміртекті көп қажет ететін салалары бар дамушы елдердің экспортын тежейтінін көрсетті. Экспортында үлкен үлесі ШСЖ өніміне тиесілі экономикалар әсіресе зардап шегеді. Сонымен қатар, ЕО-қа экспорттық нарық ретінде тәуелді елдерде және өндіріске байланысты көміртегі шығарындыларын бақылау және есеп беру мүмкіндігі жоқ елдерде СВАМ-ға бейімделу қаупі артады. Төмен көміртекті парадигмаға әрең бейімделетін экономикалардың да әсер ету қаупі жоғары болуы мүмкін.

Тәуекелдерді экономикалардың СВАМ-ға бейімділігі мен осалдығы негізінде бақылауға болады. Дүниежүзілік банк экономикаларға саяси шешімдер қабылдауға көмектесу үшін СВАМ экспозиция индексін жасады. Индекс таңдалған алты сала үшін көміртекті көп қажет ететін тауарлардың экспортына СВАМ әсер ету ықтималдығын анықтайды. Ол әр экономиканың экспорт үлесін ЕО-ға экспортталатын долларға шаққандағы көміртегі төлеміне көбейту арқылы есептеледі (экспорттаушы шығарындыларының қарқындылығы тоннасына 100 доллар көміртегі бағасына көбейтіледі). СВАМ әсер ету индексі жоғары экономикаларға төмен экономикаларға қарағанда көбірек әсер етуі мүмкін. СВАМ ЕО-қа шығарындылары жоғары өнімді экспорттау құнын арттырады. ЕО-ға өнімнің едәуір көлемін экспорттайтын, шығарындылары жоғары және көміртегінің ішкі бағасы төмен (немесе мүлдем жоқ) елдер ең көп зардап шегеді. Дүниежүзілік Банктің СВАМ әсер ету индексіне сәйкес, ең осал елдер-Ресей, Украина, Қазақстан, Үндістан, Египет және Оңтүстік Африка. Қытай, Вьетнам және Түркия экспорты аздап зардап шегуі мүмкін. Еуропадағы осы елдердің жеткізіліміне тәуелді компаниялар алдағы жылдары өндіріс шығындарының өсуіне тап болуы мүмкін.

Дүниежүзілік банк сонымен қатар салыстырмалы экспозиция индексін жасады. Ол экспорттың бірдей үлесін экспорттаушының шығарындыларының қарқындылығы мен СВАМ өнімі үшін ЕО шығарындыларының орташа қарқындылығы арасындағы айырмашылыққа көбейту арқылы есептеледі, бұл

СВАМ-ның бір тонна көміртегі үшін 100 доллар бағасымен есептелген (Дүниежүзілік банк 2023). Салыстырмалы әсердің оң индексі экономикадағы көміртегі шығарындыларының қарқындылығы ЕО орташа деңгейінен жоғары екенін көрсетеді, сондықтан СВАМ шеңберіндегі шығындар жоғары болады. Екінші жағынан, салыстырмалы әсердің теріс индексі экономикадағы шығарындылардың қарқындылығы ЕО орташа деңгейінен төмен екенін көрсетеді. Мысалы, егер Грузияда 0,0464 СВАМ салыстырмалы әсерінің жиынтық индексі болса, онда қосымша шығындар шығарылған CO2 тоннасына 4,64 долларды құрайды. Индекс сонымен қатар ЕО-қа барлық қамтылған өнім секторларының экспортын әлемдегі СВАМ өнімінің жалпы экспорт құнының сомасына бөлінген жалпы көміртегі төлемдерінің сомасына (болжамды баға барлық қамтылған өнім секторларындағы экспорттаушы шығарындыларының қарқындылығына көбейтілген) көбейту нәтижесінде алынған СВАМ экспозициясының жиынтық индексін қамтиды.

7.1. Азия елдеріне СВАМ-ның салалар бойынша әсері

СВАМ-ның Азия экономикаларына жалпы әсері шектеулі болғанымен, кейбір секторларға айтарлықтай әсер етуі мүмкін:

Темір және болат: ЕО-тағы ең ірі экспорттаушылар-Камбоджа (темір мен болаттың жалпы экспортының 34.25%), Үндістан (23.55%), Қытай (8.76%). СВАМ-ның бұл елдерге әсері әр түрлі болады.

Тыңайтқыштар: Грузия (ЕО-қа тыңайтқыштар экспортының 59.47%), Әзірбайжан (58.65%), Жапония (2.08%). Грузияға СВАМ осы салада ең көп әсер етеді.

Цемент: Малайзия (ЕО-қа цемент экспортының 6.69%), Жапония (1.68%), Пәкістан (1.67%).

Алюминий: Қазақстан (ЕО-қа алюминий экспортының 42.15%), Әзірбайжан (29.30%), Қытай (13.20%).

7.2. ЖІӨ мен әл-ауқатқа әсерін талдау

Зерттеулер көрсеткендей, СВАМ шығарындыларды азайтуға шектеулі әсер етуі мүмкін, бірақ оның тарату әсері алаңдаушылық тудырады. Мысалы, Украина мен Ресейдің ЖІӨ 2030 жылға қарай 0.2%-ға төмендеуі мүмкін. Дамыған елдер СВАМ-нан пайда көруі мүмкін болса, Үндістан мен Қытай сияқты дамушы елдер шығынға ұшырауы мүмкін.

ЕО жанама шығарындылар мен тауарларды тасымалдауды қоса алғанда, 2025 жылдан кейін СВАМ қамтуын кеңейтуді қарастыруы мүмкін. Бұл әкімшілік қиындықтарды арттырып, Дүниежүзілік сауда ұйымының (ДСҰ) ережелерінің үйлесімділігіне қосымша қиындықтар тудыруы мүмкін.

Сандық талдау климаттың өзгеруін азайту тұрғысынан СВАМ мәні аз екенін көрсетеді. Алайда оның сауда құрылымына, бәсекеге қабілеттілікке және кірісті бөлуге әсері, әсіресе дамушы экономикалар үшін шамалы емес.

СВАМ аймақтық мүшелерге әсер етуі мүмкін, олардың кейбіреулері басқаларына қарағанда көбірек. Мысалы, Орталық Азияда ЕО-тың тауарлар саудасында салыстырмалы түрде үлкен әсер етуі бар, оған механизм әсер етеді. Экономика секторлары деңгейінде кейбір Азия елдері өздерінің экспортына теріс әсер етеді, өйткені 2026 жылдан бастап кіріктірілген шығарындыларды ескере отырып есептелген шығындар импорттық бағадан алынады. Оларға қара металлургия секторындағы Үндістан, тыңайтқыштар секторындағы Грузия және алюминий секторындағы Қазақстан жатады. Елдер ДСҰ-да СВАМ-ға сәтті қарсы тұра алатынына қарамастан, олар оның қысқа мерзімді әсерінен құтыла алмайды, бұл әдетте шамамен 30 айға созылады. 9 IV қосымша, 4.3. былай делінген: «үшінші елде өндірілген өнімге енгізілген жанама шығарындылардың әдепкі мәндері Одақтың электр желісінің шығарындылары коэффициентінің немесе шыққан елдің электр желісінің шығарындылары коэффициентінің немесе өндіруге пайдаланылатын электр энергиясының шыққан еліндегі баға көздерінен CO2 шығарындылары коэффициентінің орташа мәні негізінде есептелген әдепкі мән негізінде анықталады». 13-ші Еуропалық Одақтың көміртегі шығарындыларын шекаралық түзету механизмі: Азияға экономикалық әсер ету және әсер ету бұл сандық талдаулар сонымен қатар СВАМ «әдеттегідей бизнес» сценарийі бойынша дамушы және дамыған экономикалар арасындағы әл-ауқат алшақтығын арттыратынын көрсетеді. Көп жағдайда дамыған елдер жақсы жағдайда болады, өйткені олардың өндірістік тәжірибесі көміртекті аз қажет етеді. Даму тұрғысынан жаһандық шығарындыларды тиімді азайту аймақтық елдердегі тиімдірек өндірістік және көлік процестерін қажет етеді. ЕО СВАМ - нан түскен кірістің бір бөлігін СВАМ-ға бағытталған дамушы елдердің секторларында таза өндірістік технологиялардың таралуын және енгізілуін жеделдету үшін пайдалануды қарастыруы мүмкін.

Шығарындыларға және сауда ағындарының көпшілігіне салыстырмалы түрде аз әсер еткеніне қарамастан, СВАМ жүйелік әсер етуі мүмкін. Кейбір елдер көміртегі бағасын белгілеу бойынша кең ішкі бағдарламаларды енгізуді немесе кеңейтуді қарастыруы мүмкін. Мұндай бағдарламалар бизнес шығындарының өсуіне әкеледі, жиналған салықтар ел ішіндегі үкіметтерге түседі және ДСҰ ережелеріне сәйкес көміртегі сыйымдылығын төмендетуге тырысатын экспорттаушыларды қолдау үшін пайдаланылуы мүмкін. Көміртегі шығарындыларының тиімді бағасы инновацияны ынталандыру үшін «жасыл» секторға және төмен көміртекті технологияларға жеке инвестицияларды ынталандыруы мүмкін.

7.3. Осал Азия экономикалары үшін іс-шаралар

Біріншіден, Азия елдері өз елдерінде бар көміртегі саясатының шеңберлері СВАМ-ның олардың экономикасына әсерін қалай жеңілдететіні туралы ойлануы мүмкін. Аймақтың көміртегі нарықтары әлі де қалыптасу сатысында (Duggal 2023). Қазіргі уақытта Азия-Тынық мұхиты елдері көміртегі бағасын белгілеу бойынша алты тікелей бастаманы жүзеге асырды. Жапония мен Сингапур көміртегі салығын қолданады, ал Жаңа Зеландия, Қазақстан, Корея Республикасы және ҚХР ШСЖ іске қосты. Вьетнам мен Таиланд көміртегі бағасын енгізу үшін заңды және әкімшілік шаралар қабылдады. Пәкістан, Филиппин және Тайбэй (Қытай) сонымен қатар ШСЖ-ін ұлттық деңгейде енгізуді қарастыруда. Сингапурда көміртегі квоталары бойынша аймақтық сауда орталығы құрылғанына қарамастан, аймақ экономикаларына оған толық қатысу үшін уақыт қажет. СВАМ оларға жаңартылатын энергия көздерін дамыту үшін қажетті инвестициялардың жетіспеушілігін шеше отырып, көміртегі нарықтарын дамытуға назар аударуға мүмкіндік береді.

Екіншіден, өңірлік экономикалар өз экспортының қосылған құнын арттыру арқылы ден қою мүмкіндігін қарастыруы мүмкін. Мысалы, ЕО-қа экспортталатын автомобиль бөлшектерінде қолданылатын болатқа салық салынбайды (бірақ бұл жақын арада өзгеруі мүмкін). Көміртегі бағасының өсуі ЕО жеткізу тізбегіне теріс әсер ететін қосылған құны жоғары өнімдерді импорттауға көшуге ынталандыруды күшейтеді. Мысалы, Чепелев (2021) Украинаның болат секторы қосылған құны жоғары өнімдерге айтарлықтай назар аудара алатынын көрсетеді, бұл СВАМ-ның украиналық металлургиялық өнімдерге әсерін шектейді.

Үшіншіден, СВАМ-мен байланысты қысқа мерзімді тәуекел негізінен экономиканың ЕО нарығына саудаға бейім қарқынды шығарындылары бар салаларды экспорттау үшін тәуелділігінен туындайды, бұл ЕО-пен ұлттық шоттардағы сауда үлесінде көрінеді. Экспорттық нарықтарды әртараптандыру СВАМ-мен байланысты тәуекелді азайтуға көмектеседі. Техникалық және қаржылық қолдау басқа секторлардың өндірістік әлеуетін арттырып, сол арқылы ШСЖ секторларына тәуелділікті төмендетуі мүмкін. Азия елдері көміртегі бағасын енгізуге және статистикалық әлеуетін арттыруға көмектесу үшін халықаралық ынтымақтастық шеңберінде техникалық көмек пен әлеуетті арттыруға жүгінуі керек. Алдыңғы зерттеулер экономиканың СВАМ енгізуге бейімделу қабілеті СВАМ экономикалық әсерін айтарлықтай бұрмалауы мүмкін екенін көрсетеді. Шағын және аз дамыған экономикалар негізінен көміртекті көп қажет ететін өнімдердің саудасын бақылау әлеуетінің болмауынан туындауы мүмкін тәуекелдерге ұшырайды. АДБ сонымен қатар олардың СВАМ іске асырылуына бейімделуін қолдау және СВАМ-ның олардың экономикаларына әсерін азайту үшін әлеуеттің өсуіне және аймақтық мүшелер арасында білім алмасуға ықпал ете алады.

Төртіншіден, ұзақ мерзімді перспективада шекаралық көміртекті түзетулер көміртектің ағып кетуін азайтудың кең таралған механизмі болуы мүмкін. Азия елдері энергия тиімділігін едәуір арттырып, энергия үнемдеуге көшу және өндірістік технологияларды жаңғырту есебінен шығарындыларды азайтуы қажет. Көміртекті көп қажет ететін секторлардағы сауда үлесі жоғары көптеген Азия елдері осы секторларды декарбонизациялау бойынша күш-жігерін күшейтуі керек. Мысалы, Азиядағы болат өндірушілер, егер олар төмен көміртекті өндіріс пен энергетикалық ауысуға инвестицияларды арттырмаса, СВАМ енгізілуіне байланысты үлкен шығындарға тап болады. Мемлекеттік саясат шығарындыларды азайту және жаңартылатын энергия көздерін пайдалану бойынша нақты және өршіл мақсаттар қою, сондай-ақ төмен көміртекті технологиялар мен энергетикалық ауысуларға мемлекеттік және жеке инвестицияларды жұмылдыру арқылы катализатор рөлін атқара алады.

Ақырында, СВАМ-ға уақтылы және ұжымдық жауап беру үшін аймақтық ынтымақтастықты күшейту, ол жасаған кірістерді қалай пайдалану керектігі туралы келіссөздерде күшті аймақтық дауысты қамтамасыз ету, техникалық көмек пен әлеуетті арттыруды талап ету және аймақтық көміртегі нарықтарын кеңейту және біріктіру қажет.

7.4. Азия аймағы үшін негізгі тұжырымдар

Сандық тұрғыдан алғанда, шекарадағы көміртекті реттеу механизмі (СВАМ) климаттың өзгеруін жеңілдетуге аз әсер етеді. Дегенмен, оның сауда модельдеріне, бәсекеге қабілеттілікке және кірістерді бөлуге әсері, әсіресе дамушы елдер үшін байқалады.

Азия елдеріне экономикалық әсер: СВАМ-ның Азия экономикаларына жалпы экономикалық әсері шектеулі, бірақ Үндістандағы темір мен болат, Грузиядағы тыңайтқыштар және Қазақстандағы алюминий сияқты кейбір секторлар шығындардың айтарлықтай өсуіне тап болуы мүмкін**.**

Азия мүмкіндіктері: СВАМ Азия елдеріне көміртегі нарықтарын дамытуға және жаңартылатын энергия көздеріне инвестициялау мәселелерін шешуге мүмкіндік береді.

Жауап шаралары: зардап шеккен елдер өздерінің экспортталатын тауарларының қосымша құнын ұлғайтуды, экспорттық нарықтарды әртараптандыруды және СВАМ әсер етпейтін секторлардағы өндірістік қуаттылықты жақсартуды қарастыруы мүмкін.

Тәуекелдер мен ұсыныстар: экспорттық нарықтарды әртараптандыру, СВАМ әсер етпейтін секторлардағы өндірістік қуаттылықты арттыру және статистикалық мүмкіндіктерді құру СВАМ-мен байланысты тәуекелдерді азайтуға көмектеседі.

8. СВАМ-ның Қазақстанға әсері

Қазақстан өзінің энергетикалық және эмиссиялық-қарқынды секторларының маңыздылығына байланысты өтпелі кезең тәуекелдеріне осал. Қазақстанда жан басына шаққандағы CO2 көмірқышқыл газы шығарындыларының деңгейі әлемдік орташа деңгейден 3,5 есе жоғары, бұл елді жан басына шаққандағы шығарындылар деңгейі бойынша онынші орынға айналдырады. Климаттың өзгеруін жеңілдету үшін Қазақстан 1990-2030 жылдар аралығында парниктік газдар шығарындыларын 15%-ға қысқартуға және 2060 жылға қарай көміртегі бейтараптығына қол жеткізуге міндеттенді, бұл елдің энергетикалық жүйесінде айтарлықтай өзгерістерді талап етеді. Қазақстанның негізгі сауда әріптестері де нөлдік шығарындыларға қол жеткізгенін жариялады, бұл Қазақстанның энергетикалық және экономикалық жүйелері үшін қосымша тәуекелдер туғызады.

ЕО-қа экспорттың үлесі:

QazTrade сауда саясатты дамыту орталығының деректері бойынша ЕО мұнай, мұнай өнімдері, ферроқорытпалар, көмір, уран, бидай және басқаларын қоса алғанда, қазақстандық экспорттың 39%-ын құрайды. 2023 жылы Қазақстандық экспорттың көлемі 41,4 млрд құрады, оның 388,7 млн-ы көміртекті көп қажет ететін тауарларға тиесілі.

Дельфин Саллард, Еурокомиссияның салық және кеден одағы мәселелері жөніндегі бас дирекциясының аға сарапшысы, көміртегі шығарындыларын трансшекаралық реттеу елдің қара металлургия және алюминий секторларына көбірек әсер ететінін айтты. 2022 жылы олар ЕО-қа қазақстандық экспорттың жалпы құнының шамамен 0,9%-ын және 0,8%-ын құрады.

ЕО көміртегі салығын енгізу автоматты түрде экспорттық тауарлардың құнына, демек өнімнің бәсекеге қабілеттілігіне әсер етеді. Көтерілген құн қазақстандық өнімдер үшін кейбір нарықтарды гипотетикалық түрде жабуы мүмкін. Сондықтан қазірдің өзінде ел кәсіпорындары декарбонизация және балама технологияларға көшу бойынша жұмысты бастауы керек.

Қазақстан 2030 жылға қарай таза шығарындыларды 328,4 млн тонна көміртекке дейін қысқартуға және халықаралық қолдау шартымен 1990 деңгейімен салыстырғанда шығарындыларды 25%-ға төмендетуге тиіс. Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының сарапшылары түсіндіргендей, бұл 2030 жылға қарай ел көмір буынының үлесін 65%-дан 40% -ға дейін азайтып, жаңартылатын энергия көздерінің үлесін 10%-дан 24%-ға дейін арттыруы керек дегенді білдіреді.

Сонымен қатар, Қазақстанның металлургиялық кәсіпорындары 2023 жылдың қорытындысы бойынша болат өндірісін 2022 жылмен салыстырғанда 16,4%–ға 3,92 млн тоннаға дейін ұлғайтқанын атап өту жөн.

Қазақстан үшін негізгі тәуекелдер:

***Экономикалық әсер*:**

Алюминий секторы: Қазақстан Азия елдері арасында ЕО-қа алюминийдің ең ірі экспорттаушысы болып табылады, ЕО-қа алюминий экспортының үлесі елдің алюминий экспортының жалпы көлемінің 42.15%-ын құрайды. Бұл Қазақстанды СВАМ шеңберіндегі ең осал экспорттаушылардың біріне айналдырады.

СВАМ әсерінің салыстырмалы индексі: 0.0404. Бұл индекс Қазақстанда алюминий өндірісі кезінде ЕО-мен салыстырғанда көміртегі шығарындыларының неғұрлым жоғары қарқындылығына байланысты өнімнің ЕО-қа экспортталу құны көміртегі шығарындыларына қосымша шығындарға байланысты айтарлықтай жоғары болатынын көрсетеді.

СВАМ енгізудің қосымша шығындары: CO2 шығарындыларының тоннасына $4.04.

Темір және болат секторы: Қазақстан сонымен қатар темір мен болатты ЕО-қа экспорттайды, дегенмен бұл сектор алюминиймен салыстырғанда аз тәуекелге ұшырайды.

СВАМ әсерінің салыстырмалы индексі: 0.0078.

СВАМ енгізудің қосымша шығындары: CO2 шығарындыларының тоннасына 1 доллардан аз.

Тыңайтқыштар секторы: Қазақстан ЕО-қа тыңайтқыштардың аз мөлшерін экспорттайды.

СВАМ әсерінің салыстырмалы индексі: 0.0014.

СВАМ енгізудің қосымша шығындары: CO2 шығарындыларының тоннасына 1 доллардан аз.

ЖІӨ-ге жалпы әсер: СВАМ Қазақстанның ЖІӨ-не шектеулі әсер етеді деп күтілуде, өйткені ел экспортының едәуір бөлігі тетіктің қолданысына жатпайды.

2030 жылға қарай ЖІӨ-нің күтілетін төмендеуі: 0.045%.

Әл-ауқаттың өзгеруі: - 0.2 миллиард АҚШ доллары.

Бәсекеге қабілеттілікке әсері:

ЕО көміртегі салығын енгізу экспорттық тауарлардың құнына автоматты түрде әсер етеді, бұл Қазақстан өнімдерінің еуропалық нарықтардағы бәсекеге қабілеттілігін төмендетуі мүмкін.

Санкциялардың әсері:

Ресейге қарсы ЕО санкциялары Қазақстанға жанама әсер етуі мүмкін, өйткені ол Еуразиялық экономикалық одақтың (ЕАЭО) мүшесі болып табылады. Санкциялардың Ресей мен Беларуське әсері осы елдердің ЕО-пен сауда-саттығының жалпы көлемін азайтуы мүмкін, бұл Қазақстан үшін жаңа мүмкіндіктер туғызуы мүмкін.

Тәуекелдерді азайту шаралары мен әрекеттері:

Көміртегі нарықтарын дамыту:

Өз саясаттарын СВАМ талаптарына сәйкестендіру бойынша белсенді пысықтау, оны ЕО ШСЖ-не барынша жақындату үшін шығарындылар саудасының ішкі жүйесін күшейту.

Декарбонизация және балама технологияларға көшу:

Қазақстан 2030 жылға қарай таза шығарындыларды 3284 млн тонна көміртекке дейін қысқартуға және халықаралық қолдау шартымен 1990 жылғы деңгеймен салыстырғанда шығарындыларды 25%-ға төмендетуге тиіс. Бұл елдің энергетикалық жүйесінде айтарлықтай өзгерістерді қажет етеді.

Экспорттың қосылған құнын арттыру:

Экспортталатын тауарлардың қосымша құнын арттыруға ұмтылу СВАМ әсерін азайтуға көмектеседі. Мысалы, ЕО-қа экспортталатын автомобиль бөлшектерінде қолданылатын болатқа салық салынбайды.

Экспорттық нарықтарды әртараптандыру:

Экспорттық нарықтарды әртараптандыру ЕО-қа тәуелділікті азайтуға және СВАМ-мен байланысты тәуекелдерді азайтуға көмектеседі.

Халықаралық ынтымақтастық:

Көміртегі бағасын ары қарай дамытуға және статистикалық әлеуетіңізді арттыруға көмектесу үшін халықаралық ынтымақтастық шеңберінде техникалық көмек пен әлеуетті арттыруға жүгіну қажет.

Бизнеске әсері: ЕО-қа экспорттайтын қазақстандық компаниялар өтпелі кезең ішінде СВАМ есеп беру міндеттемелерін сақтауы керек. Бұл мыналарды қамтиды:

- ЕО-қа экспортталатын СВАМ тауарларының саны, құрамында парниктік газдар шығарындылары және Қазақстанда төленген көміртегі бағасы туралы деректерді жинау және есеп беру;
- Егер нақты шығарындылар туралы деректер өтпелі кезеңде қол жетімді болмаса, ЕО жариялаған әдепкі мәндерді пайдалану;
- Импорттаушыларға жыл сайын шығарындыларды декларациялау және мәлімделген шығарындыларды жабу үшін СВАМ сертификаттарын тапсыру қажет болатын 2026 жылға қарай СВАМ-ды толық енгізуге дайындық.

Қолдау және нұсқаулық: Еуропалық комиссия бизнеске СВАМ талаптары бойынша шарлауға көмектесетін кең нұсқаулықтар мен құралдарды, соның ішінде өтпелі тізілім мен егжей-тегжейлі есеп беру нұсқаулықтарын ұсынды. Бұл ресурстар қазақстандық экспорттаушылар үшін ЕО нарығына сәйкестікті қамтамасыз ету және қолжетімділікті қолдау үшін маңызды.

Климаттың өзгеруінің салдарын жұмсартудың ішкі және жаһандық саясатының әсері Қазақстан экономикасына, оның фирмаларына, салалары мен банктеріне теріс әсер етеді, бұл ретте әсер сала мен банкке байланысты әр түрлі

болады. Қазақстан әсіресе пайдалы қазбаларды өндіру, мұнай өңдеу және электр энергиясын өндіру сияқты көміртекті көп қажет ететін секторлар тарапынан өтпелі тәуекелдерге осал. Көміртекті көп қажет ететін секторлардағы үлкен міндеттемелері бар банктер негізгі сценариймен салыстырғанда 5-7 жыл көкжиекте 1,5°C-қа ауысу сценарийінде қосымша 30 пайызға дейін шығынға ұшырауы мүмкін. Көміртекті көп қажет ететін секторларға бейім портфолионың аз бөлігі бар банктер де шығынға ұшырауы мүмкін, өйткені климаттың өзгеруін азайту әрекеттері жалпы экономикаға (мысалы, ЖІӨ-нің жоғалуы және валютаның құнсыздануы) және жеке тұтынушылардың, бизнестің және салалардың қаржылық жағдайына әсер етеді.

8.1. Қорытынды

Қазақстан көміртекті көп қажет ететін секторларға тәуелділігінің жоғары болуына байланысты өтпелі кезеңнің елеулі тәуекелдеріне ұшырайды. Климаттың өзгеруінің салдарын жұмсарту жөніндегі ішкі және жаһандық саясат Қазақстан экономикасына және оның қаржы секторына әртүрлі әсер етеді. Климаттық тәуекелдерді бағалау және бақылау үшін әртүрлі мемлекеттік органдар арасындағы үйлестіруді жақсарту және әдістемелерді нығайту бойынша күш-жігер қажет.

ЕО-тың көміртегі шекараларын түзету тетігі Қазақстан үшін елеулі сын-тегеурін болып табылады, сонымен қатар елдің экологиялық тұрақтылығы мен бәсекеге қабілеттілігін жақсарту үшін мүмкіндіктер ашады. «Жасыл» технологияларды енгізу және шығарындыларды есепке алу жүйесін жақсарту Қазақстанға әлемдік сауданың жаңа жағдайларына тиімді бейімделуге көмектеседі.

Қазақстандағы көміртекті шекаралық реттеу тетігін (СВАМ) енгізудің ағымдағы жағдайы мен мәртебесі Еуропалық Одақтың неғұрлым кең климаттық саясатына сәйкес келетін бірнеше негізгі оқиғалар мен түзетулерді қамтиды. Еуропалық Одаққа (ЕО) өзінің экспорттық жеткізілімдері үшін жағымсыз салдарды азайту үшін Қазақстан үшін көміртегіге баға белгілеу саясатын СВАМ шеңберіне сәйкес бейімдеу қажеттігін атап өту маңызды.

Қазақстандық экспорттаушылар үшін СВАМ ұсынатын елеулі сын-қатерлерге қарамастан, көміртекті басқаруды жақсарту, халықаралық қолдау алу және көміртекке ұлттық баға белгілеуді енгізу арқылы белсенді бейімделу бұл әсерлерді жеңілдетуі мүмкін. Бұл шаралар Қазақстанның ЕО нарығындағы экспортының бәсекеге қабілеттілігін сақтауға және елдің неғұрлым кең климаттық мақсаттарын қолдауға көмектеседі.

Экспорттаушыларға әсері:

СВАМ енгізу талаптарды сақтауға байланысты шығындардың ұлғаюына байланысты Қазақстаннан экспорттаушылар үшін қиындықтар туғызады деп

күтілуде. Бұған көміртегі шығарындылары туралы егжей-тегжейлі есеп беру қажеттілігі және ЕО нарығында бәсекеге қабілеттілікті сақтау үшін көміртегі бағасын түзету қажет.

Есепте көміртекті есепке алу тәжірибесін жақсарту және сақтамағаны үшін айыппұлдар тәуекелін азайту үшін верификация алу арқылы Қазақстандағы экспорттаушыларды СВАМ талаптарына бейімдеудің маңыздылығы атап көрсетілген.

Қазақстанда осындай шараларды бейімдеуге көмектесетін Ұлыбританияда шекарада көміртекті түзету тетігін (СВАМ) енгізуден бірнеше мысалды қолдануға болады:

1. Енгізу кезеңдері

Ұлыбританияда СВАМ-ды 2027 жылға қарай бейімделу және дайындық үшін өтпелі кезеңмен енгізіледі деп жоспарлануда. Қазақстан үшін компанияларға бастапқы әкімшілік қиындықтарды дайындауға және азайтуға уақыт беру үшін ерікті есептіліктен бастап көміртегі сертификаттарын міндетті түрде тапсыруға дейін СВАМ кезең-кезеңімен енгізуді қарастыруы керек.

2. Сәйкестік құнын анықтау әдістемесі

Сәйкестік құнын анықтау әдістемесі

Ұлыбритания СВАМ құнын есептеу үшін шығарындыларды саудалау жүйесінің (ШСЖ) орташа апталық бағаларын пайдаланады. Қазақстан осы орайда шығарындылар саудасының қолданыстағы ұлттық жүйесімен интеграциялай отырып, осындай әдіснаманы әзірлеуі тиіс.

3. Санкциялар және беріктікті тексеру

Ұлыбритания жүйенің сенімділігіне көз жеткізу және ережелерді айналып өту қаупін азайту үшін бұзушылықтар мен беріктікті тексеруге қатаң санкциялар енгізуде. Қазақстан СВАМ талаптарының орындалуын және алаяқтықтың алдын алуды қамтамасыз ету үшін айыппұлдар мен тексерулердің ұқсас жүйесін енгізуі керек.

4. СВАМ-нан кірістерді пайдалану

Ұлыбританиядағы СВАМ кірісі өнеркәсіпті декарбонизациялауға бағытталады деп жоспарлануда. Қазақстан экологиялық таза технологияларды қолдау, энергетикалық тиімділікті жақсарту және төмен көміртекті экономикаға көшу процесінде өнеркәсіптік кәсіпорындарды қолдау үшін СВАМ кірістерін пайдалану стратегиясын әзірлеуі керек.

5. Халықаралық стандарттармен келісу

Ұлыбритания сауда-саттықты жеңілдету және сертификаттарды өзара тану үшін өзінің СВАМ жүйесін ЕО жүйелерімен барынша үйлестіруге тырысады. Қазақстан экспортты жеңілдету және сауда кедергілерін барынша азайту үшін халықаралық стандарттармен және көміртекті реттеу жүйелерімен ынтымақтастық пен келісу мүмкіндігін қарастыруы керек.

Жеңілдету стратегиялары:

Деректерді жинау және есеп беру: ЕО-та шығарындылар бойынша ұлттық деректерді жинау және беру әдепкі бойынша көміртектің қолайсыз шығындарын болдырмау үшін өте маңызды.

Біліктілікті арттыру: Көміртекті есепке алуды басқару және СВАМ стандарттарын сақтау үшін экспорттаушылардың біліктілігін арттыру жұмыстарын жүргізу қажет. Бұған жергілікті экспорттаушылар үшін тексеру арзанырақ және қолжетімді болуы үшін СВАМ құрамындағы көміртегі мазмұнын есепке алу үшін ұлттық немесе аймақтық тексерушілерді аккредиттеуді қолдау, ұлттық аккредиттелген тексерушілерді дамытуға жәрдемдесу және СВАМ іске асыру/талаптары бойынша ақпарат алмасу сессияларын/семинарларды өткізу кіреді. СВАМ нормативтік талаптарына сәйкес келетін көміртегі шығарындыларын ішкі есепке алу үшін экспорттаушылардың әлеуетін арттыруға көмектесуді жүргізу қажет.

Қаржылық қолдау: Қазақстан СВАМ-нан алынған кірістерді пайдалана отырып, экспорттаушылар үшін сертификаттау шығындарын жабу үшін ЕО-қа қаржылық қолдау көрсету үшін лоббилеу жасауы керек. Бұл жалпы, бірақ сараланған міндеттер принципіне сәйкес келеді.

Халықаралық үйлестіру: Бірнеше сәйкестік стандарттарына тап болуы мүмкін экспорттаушылар үшін қиындықты азайта отырып, әртүрлі СВАМ режимдерін үйлестіруді қамтамасыз ету үшін Дүниежүзілік сауда ұйымымен (ДСҰ) және басқа халықаралық органдармен өзара әрекеттесу. Осы бастамаларды қолдау үшін халықаралық климаттық қаржыландыруды қолдана отырып, климаттық саясат пен шығарындыларды азайту стратегияларын күшейту ұсынылады.

Қазақстан үшін ұсыныстар:

- **Қаржы реттеушілер, Министрліктер және басқа да мүдделі тараптар** арасындағы үйлестіруді нығайту және климаттық қаржыландыру және климаттық тәуекелдерді талдау жөніндегі ведомствоаралық жұмыс тобын әзірлеу қажет.
- **Деректерді жетілдіру және үйлестіру** ведомствоаралық үйлестіруді және климаттық тәуекелдерді бағалауды күшейтудің алғашқы қадамы болуы мүмкін.
- **Көміртегі тиімділігін жақсарту**: көміртегі шығарындыларын төмендететін технологияларға инвестиция салу СВАМ әсерін төмендетуі мүмкін.
- **Экспорттық нарықтарды әртараптандыру**: жаңа нарықтарды іздеу арқылы ЕО экспортына тәуелділікті азайту.
- **Ішкі көміртегі нарықтарын дамыту**: бәсекеге қабілеттілікті жақсарту үшін көміртегі бағасының ұлттық механизмдерін құру.
- **Экспортталатын өнімнің қосымша құнын арттыру**: СВАМ-ға жатпайтын жоғары құн қосылған салаларды дамыту.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Agnolucci, Paolo, Carolyn Fischer, Dirk Heine, Mariza Montes de Oca Leon, Joseph Pryor, Kathleen Patroni, and Stéphane Hallegatte. 'Measuring Total Carbon Pricing'. Policy Research Working Paper. Washington, DC: World Bank, June 2023. https://documents1.worldbank.org/curated/en/099548206152339098/pdf/IDU124d2b624145531468a 1a4d418173bf51a4fd.pdf.
2. Aldy, Joseph E., William A. Pizer, and Keigo Akimoto. 'Comparing Emissions Mitigation Efforts across Countries'. Climate Policy 17, no. 4 (19 May 2017): 501–15. https://doi.org/10.1080/14693062.2015.1119098.
3. Bell, Ruth Greenspan (2003). Choosing Environmental Policy Instruments in the Real World. CCNM/GF/SD/ENV(2003)10/FINAL. CATEP Forum. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). http://www.oecd.org/environment/cc/2957706.pdf.
4. Bell, Ruth Greenspan (2006). 'The Kyoto Placebo'. Issues in Science and Technology 22, no. 2: 28–31. https://issues.org/p_bell.
5. Dominioni, Goran, and Daniel C. Esty. 'Designing Effective Border-Carbon Adjustment Mechanisms: Aligning the Global Trade and Climate Change Regimes'. Arizona Law Review 65, no. 1 (12 March 2023): 1–41. https://arizonalawreview.org/pdf/65-1/65arizlrev1.pdf.
6. Garside, B. (2021, September 27). "Not acceptable" if Russia imposes carbon price only on exporters, says EU official. Carbon Pulse. https://carbon-pulse.com/139684.
7. Korsunskaya, D., & Marrow, A. (2021, September 23). Russia considering own carbon tax as EU prepares one -Vedomosti. https://www.nasdaq.com/articles/russia-considering-own-carbon-tax-as-eu-preparesone-vedomosti-2021-09-23.
8. Levi, Sebastian, Christian Flachsland, and Michael Jakob (2020). 'Political Economy Determinants of Carbon Pricing'. Global Environmental Politics 20, no. 2: 128–56. https://doi.org/10.1162/glep_a_00549.
9. La Hoz Theuer, S., Hall, M., Eden, A., Krause, E., Haug, C., De Clara, S. (2023). Offset Use Across Emissions Trading Systems. Berlin: ICAP. https://icapcarbonaction.com/system/files/document/ICAP%20offsets%20paper_vfin.pdf
10. Marcu, Andrei. 'Mitigation Value, Networked Carbon Markets and the Paris Climate Change Agreement'. Brussels: Center for European Policy Studies, 5 October 2015. https://www.ceps.eu/cepspublications/mitigation-value-networked-carbon-markets-and-paris-climate-change-agreement.
11. Nordhaus, William (2005). 'Life After Kyoto: Alternative Approaches to Global Warming'. Working Paper 11889. National Bureau of Economic Research. https://doi.org/10.3386/w11889.

12. Organisation for Economic Co-operation and Development. Effective Carbon Rates: Pricing Carbon Emissions through Taxes and Emissions Trading. Paris: OECD Publishing, 2021. https://www.oecd.org/tax/tax-policy/effective-carbon-rates-2021-0e8e24f5-en.htm.
13. Organisation for Economic Co-operation and Development. Effective Carbon Prices. Paris: OECD Publishing, 2013. https://www.oecd.org/env/tools-evaluation/effective-carbon-prices-9789264196964- en.htm978-92-64-19684-1.
14. Tax Justice Network. 'The State of Tax Justice 2023'. Bristol: Tax Justice Network, 2023. https://taxjustice.net/wpcontent/uploads/SOTJ/SOTJ23/English/State%20of%20Tax%20Justice%202023%20- %20Tax%20Justice%20Network%20-%20English.pdf.
15. Weil, Gabriel. 'The Carbon Price Equivalent: A Metric for Comparing Climate Change Mitigation Efforts Across Jurisdictions'. Dickinson Law Review 125, no. 2 (1 January 2021): 475. https://ideas.dickinsonlaw.psu.edu/dlr/vol125/iss2/4.
16. World Bank. 'Globally Networked Carbon Markets'. Washington, DC: World Bank Task Force to Catalyze Climate Action, December 2013. https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/SDN/cop19-networked-markets1213.pdf.
17. World Bank. "State and Trends of Carbon Pricing". Washington, DC, May 2023. https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/39796
18. International Energy Agency. «Kazakhstan Energy Profile». IEA, 2022.
19. Asian Development Bank. (2023). European Union Carbon Border Adjustment Mechanism: Economic Impact and Implications for Asia. [ADB Brief No. 276].
20. European Commission. (2021). Impact Assessment Report on CBAM. https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism_en
21. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). (2021). Potential Effects of CBAM on CO2 Emissions, Trade, Income, and Employment.
22. World Bank. (2023). CBAM Exposure Index and Economic Impacts Analysis.